

KURIME EUROPA VAIKAMS IR SU VAIKAIS

Europos Tarybos Ministrų komiteto gairės dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo

COUNCIL OF EUROPE CONSEIL DE L'EUROPE

**Europos Tarybos
Ministrų komiteto gairės
dėl vaiko interesus
atitinkančio teisingumo**

*priimtos Europos Tarybos
Ministrų komiteto
2010 m. lapkričio 17 d.
ir aiškinamasis memorandumas*

Europos Tarybos programa
„Kurkime Europą vaikams ir su vaikais“

www.coe.int/children

Leidiny s anglų kalba:

Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice

ISBN 978-92-871-7274-7

Šio leidinio tekstus leidžiama dauginti nurodant visą pavadinimą ir šaltinį, t. y. Europos Tarybą. Jeigu juos ketinama naudoti komerciniais tikslais arba versti į vieną iš neoficialių Europos Tarybos kalbų, reikia kreiptis adresu publishing@coe.int.

Europos Tarybos programa „Kurkime Europą vaikams ir su vaikais“ sukurta siekiant užtikrinti bei puoselėti vaikų žmogaus teises ir apsaugoti vaikus nuo visų formų smurto.

www.coe.int/children

Viršelio dizainas ir maketavimas: Dokumentų ir leidinių rengimo skyriaus

(SPDP), Europos Taryba

Iliustracijos: Eric Puybaret

Council of Europe Publishing

F-67075 Strasbourg Cedex

France

<http://book.coe.int>

ISBN 978-92-871-7586-1

Publications Office of the European Union

2 rue Mercier

L-2985, Luxembourg

Luxembourg

<http://bookshop.europa.eu>

ISBN 978-92-79-27718-4

DS-31-12-365-LT-C

© Council of Europe / European Union, 2013

Turiny s

Ižanga 7

Pirma dalis – Europos Tarybos Ministrų komiteto gairės dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo 11

Preambulė 13

I. Taikymo sritis ir tikslas 16

II. Apibrėžtys 17

III. Pagrindiniai principai 17

A. Dalyvavimas 17

B. Vaiko interesus 18

C. Orumas 18

D. Apsauga nuo diskriminavimo 19

E. Teisinė valstybė 19

IV. Vaiko interesus atitinkantis teisingumas iki teismo proceso, teismo proceso metu ir jam pasibaigus 20

A. Bendrieji vaiko interesus atitinkančio teisingumo elementai 20

1. Informavimas ir konsultavimas 20

2. Privataus ir šeimos gyvenimo apsauga 22

3. Saugumas (specialios prevencinės priemonės) 22

4. Specialistų mokymas 23

5. Tarpdalykinis požiūris 23

6. Laisvės atėmimas 24

B. Vaiko interesus atitinkantis teisingumas iki teismo proceso 25

C. Vaikai ir policija 25

D. Vaiko interesus atitinkantis teisingumas teismo proceso metu 26

1. Teisė kreiptis į teismą ir teisė į teismo procesą 26

2. Advokatas ir atstovavimas 27

3. Teisė būti išklausytam ir reikšti nuomonę	27
4. Vilkinimo vengimas	28
5. Proceso organizavimas, vaiko interesus atitinkanti aplinka ir kalba	29
6. Vaikų parodymai ir pareiškimai	30
E. Vaiko interesus atitinkantis teisingumas teismo procesui pasibaigus	31
V. Kitų vaiko interesus atitinkančių veiksmų skatinimas	32
VI. Stebėseną ir vertinimas	34
Antra dalis – Aiškinamasis memorandumas	35
Bendrosios pastabos	37
Kodėl parengtas naujas dokumentas?	37
Pagrindinė informacija	38
Darbo metodas	38
Rengimo procesas	39
Konsultacijos su suinteresuotosiomis šalimis	40
Konsultacijos su vaikais ir jaunimu	40
Struktūra ir turinys	42
Įvadas	43
Aiškinamasis memorandumas	47
Preambulė	47
I. Taikymo sritis ir tikslas	47
II. Apibrėžtys	47
III. Pagrindiniai principai	48
A. Dalyvavimas	48
B. Vaiko interesai	51
C. Orumas	53
D. Apsauga nuo diskriminavimo	53
E. Teisinė valstybė	54

IV. Vaiko interesus atitinkantis teisingumas iki teismo proceso, teismo proceso metu ir jam pasibaigus	55
A. Bendrieji vaiko interesus atitinkančio teisingumo elementai	55
1. Informavimas ir konsultavimas	55
2. Privataus ir šeimos gyvenimo apsauga	58
3. Saugumas (specialios prevencinės priemonės)	61
4. Specialistų mokymas	62
5. Tarpdalykinis požiūris	63
6. Laisvės atėmimas	63
B. Vaiko interesus atitinkantis teisingumas iki teismo proceso	66
C. Vaikai ir policija	69
D. Vaiko interesus atitinkantis teisingumas teismo proceso metu	70
1. Teisė kreiptis į teismą ir teisė į teismo procesą	71
2. Advokatas ir atstovavimas	74
3. Teisė būti išklausytam ir reikšti nuomonę	76
4. Vilkinimo vengimas	79
5. Proceso organizavimas, vaiko interesus atitinkanti aplinka ir kalba	81
6. Vaikų parodymai ir pareiškimai	83
E. Vaiko interesus atitinkantis teisingumas teismo procesui pasibaigus	86
V. Kitų vaiko interesus atitinkančių veiksmų skatinimas	88
VI. Stebėseną ir vertinimas	90

Pratarmė

Neik priešakyje manęs, nes galiu nesugebėti sekti paskui.

Neik man iš paskos, nes galiu nesugebėti būti vedliu.

Tiesiog eik greta ir būk mano draugas.

Priskiriama Albert'ui Camus

Ištuoka, įvaikinimas, migracija, smurtas. Mūsų laikais su teisingumo sistema vienaip ar kitaip gali susidurti kiekvienas vaikas. Daugeliui ši patirtis yra labai nemaloni, nors galėtų ir turėtų būti priešingai, bet tam pasiekti reikėtų pašalinti daug kliūčių. Nors pagrindiniai principai tarptautiniu ir Europos lygmeniu buvo sėkmingai nustatyti, negalima sakyti, kad teisingumas visada atitinka vaikų ir jaunimo interesus. Europos Tarybos pradėtų plataus masto konsultacijų metu tiesiogiai dalyvavę vaikai ir jaunuoliai iš tikrųjų teigė, jog apskritai nepasitiki šia sistema ir nurodė daug jos trūkumų, kaip antai: bauginančią aplinką, amžiui pritaikytos informacijos ir paaiškinimų stygių, netvirtą požiūrį į šeimą, taip pat minėjo ir procedūras, kurios arba trunka labai ilgai, arba, priešingai, vykdomos pernelyg greitai.

Europos Taryba vaiko interesus atitinkančio teisingumo gaires priėmė siekdama užtikrinti, kad teisingumas visada atitiktų vaikų interesus, nesvarbu, kas jie būtų ar ką būtų padarę. Draugas yra tas, kuris gerai su tavim elgiasi, kuris tavimi pasitiki ir kuriuo pasitikėti gali tu, kuris klausosi, ką sakai, ir kurio klausaisi tu, kuris tave supranta ir kurį supranti tu, tikras draugas dar ir turi drąsos tau pasakyti, kada tu klysti, tave palaiko padėdamas tau rasti sprendimą – vaiko interesus atitinkančiu teisingumu turėtų būti siekiama įgyvendinti šiuos idealus.

Vaiko interesus atitinkanti teisingumo sistema neturi eiti priešakyje vaikų; ji neturi palikti jų už savęs

Tokioje sistemoje su vaikais elgiamasi oriai, pagarbiai, rūpestingai ir teisingai. Ji yra prieinama, suprantama ir patikima. Joje vaikai išklausomi, joje rimtai paisoma jų nuomonės ir užtikrinama, kad būtų apsaugoti ir tų, kurie savo nuomonės išreikšti negali (kaip antai kūdikiai), interesai. Ji pritaiko savo tempą prie vaikų: jos procedūros įgyvendinamos ne skubiai ir trunka ne per ilgai, o pakankamai greitai. Visa tai numatoma užtikrinti gairėmis dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo. Jomis taip pat norima užtikrinti, kad visi vaikai turėtų tinkamą teisę kreiptis į teismą ir kad teisingumo sistemoje su jais būtų elgiamasi pagarbiai ir jautriai.

Geranoriškumas ir draugiškumas vaikams padeda užtikrinant jų apsaugą

Pakartotinės apklausos, bauginanti aplinka, procedūros, diskriminacija – gausybė tokio pobūdžio veiksnių dar padidina vaikų, kurie jau gali būti patekę į didelę nelaimę ir kuriems gali būti reikalinga apsauga, skausmą ir traumą. Vaiko interesus atitinkančio teisingumo sistema siekiama suteikti palengvėjimą ir užtikrinti, kad padaryta skriauda būtų atitaisyta; naudojimas tokia sistema nesukelia papildomo skausmo ir vargo; ji nepažeidžia vaiko teisių. Visų pirma vaikams nuo 0 iki 17 metų – ar vaikas būtų proceso šalis, nukentėjęs, liudytojas, ar teisės pažeidėjas – turėtų būti taikomas principas „svarbiausia vaikai“. Vaiko interesus atitinkančio teisingumo gairės buvo parengtos siekiant apsaugoti vaikus ir jaunuolius nuo antrinės viktimizacijos teisingumo sistemoje, visų pirma skatinant taikyti vaikui holistinį požiūrį, pagrįstą tarpdalykinių darbo metodų derinimu.

Jei vaiko interesus atitinkančio teisingumo sistema neina priešakyje vaikų, ji neina ir jiems iš paskos

Europoje buvo padarytų tragiškų teismo klaidų, kai vaiko nuomonė buvo neproporcingai sureikšmintą ir dėl to nukentėjo kitų proceso šalių teisės ar pačių vaikų interesai. Tai, kas yra geriau, tapo „gero“ priešu. Kaip tvirtina patys vaikai ir jaunuoliai, vaiko interesus atitinkančio teisingumo esmė nėra per didelis draugiškumas ar per didelis rūpestingumas. Sprendimų priėmimo našta taip pat neturėtų būti užkraunama vien tik vaikams. Vaiko interesus atitinkanti sistema apsaugo juos nuo sunkumų, užtikrina, kad jie turėtų teisę ir galimybę pareikšti nuomonę, deramai atsižvelgia į jų žodžius ir juos aiškina nekeldama pavojaus teisingumo patikimumui ar

vaiko interesams. Šioje sistemoje atsižvelgiama į amžių, ji pritaikyta vaiko poreikiams ir užtikrina, jog į kiekvieną vaiko situaciją žvelgiama individualiai, taip nepasmerkiant vaikų gėdai ir neklijuojant jiems etikečių. Vaiko interesus atitinkančio teisingumo esmė – diegti atsakingą sistemą, kuri būtų tvirtai pagrįsta profesionalumu, užtikrinančiu tinkamą teisingumo įgyvendinimą, taip skatinant visų proceso šalių ir dalyvių tarpusavio pasitikėjimą.

Vaiko interesus atitinkančio teisingumo sistema, siūlydama kompetentingų specialistų teikiamą pagalbą, yra vaikų pusėje

Europos teisingumo sistemose dirba daug kompetentingų ir rūpestingų politikos kūrėjų ir teisės specialistų – teisėjų, teisėsaugos pareigūnų, socialinių ir sveikatos apsaugos darbuotojų, vaiko teisių gynėjų, tėvų ir globėjų – norinčių gauti rekomendacijų, jomis keistis ir taip tobulinti savo kasdienį darbą vaikų labui. Jie užima priešakines pozicijas vaiko teisių apsaugos fronte ir gali iš tikrųjų kiekvieną dieną gerinti vaikų padėtį. Todėl šiame leidinyje, be pagrindinio gairių teksto, pateikiamas ir aiškinamasis memorandumas, kuriame yra Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos pavyzdžių ir konkrečių su vaikais teisingumo sistemoje dirbančių specialistų įkvėptos ir jiems skirtos gerosios patirties pavyzdžių.

Vaiko interesus atitinkančio teisingumo gairių priėmimas – svarbus žingsnis į priekį. Tačiau ši užduotis bus įgyvendinta tik tada, kai pokyčius bus galima pajusti praktikoje. Dėl to labai svarbu šias gaires propaguoti, jas skleisti ir stebėti jų įgyvendinimą, taip pat labai svarbu, kad jomis būtų grindžiama nacionaliniu lygmeniu kuriama politika. Pirmuosiuose šių gairių propagavimo etapuose jau dalyvauja svarbūs tarptautiniai partneriai, kaip antai Europos Sąjunga ir UNICEF, taip pat daug nacionalinių veikėjų bei pilietinė visuomenė, ir taip su gairėmis supažindinama vis daugiau svarbiausių suinteresuotųjų šalių.

Viliuosi, kad šis leidinys padrąsins daug specialistų ir nacionalinio bei vietos lygmens politikos kūrėjų, atsakingų už tai, kad teisingumo sistema labiau atitiktų vaiko interesus, ir padės jiems lengviau įgyvendinti šią užduotį.

Teisingumas turėtų būti vaikų draugas. Jis neturėtų eiti priešakyje jų, nes jie gali nesekti. Jis neturėtų eiti vaikams iš paskos, kad jiems nebūtų užkrauta atsakomybė teisingumą vesti. Jis turėtų tiesiog eiti greta jų ir būti jų draugas.

Keturiasdešimt septynios Europos Tarybos valstybės narės, priimdamos vaiko interesus atitinkančio teisingumo gaires, kiekvienam vaikui davė teisingumo ir draugiškumo pažadą. Dabar atėjo laikas iš visų jėgų pasistengti šį pažadą ištesėti.

Maud de Boer Buquicchio
Europos Tarybos
generalinio sekretoriaus pavaduotoja

Pirma dalis

**Europos Tarybos Ministrų komiteto
gairės dėl vaiko interesus
atitinkančio teisingumo**

Gairės

(Ministrų komiteto priimtos 2010 m. lapkričio 17 d. įvykusiame 1098-ajame ministrų pavaduotojų posėdyje)

Preambulė

Ministrų komitetas,

atsižvelgdamas į Europos Tarybos tikslą siekti didesnės valstybių narių vienybės, kurią padėtų pasiekti bendrų taisyklių teisiniais klausimais nustatymas;

atsižvelgdamas į būtinybę užtikrinti veiksmingą tiek galiojančių privalomų visuotinių, tiek Europos standartų, kuriais siekiama saugoti vaikų teises ir skatinti jų įgyvendinimą, pritaikymą praktikoje, visų pirma:

- 1951 m. Jungtinių Tautų konvencijos dėl pabėgėlių statuso;
- 1966 m. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto;
- 1966 m. Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto;
- 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos;
- 2006 m. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos;
- Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (1950 m., ESS Nr. 5) (toliau – EŽTK);
- Europos konvencijos dėl vaiko teisių įgyvendinimo (1996 m., ESS Nr. 160);
- pataisytos Europos socialinės chartijos (1996 m., ESS Nr. 163);
- Europos Tarybos konvencijos dėl teisės bendrauti su vaikais (2003 m., ESS Nr. 192);

- Europos Tarybos vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos konvencijos (2007 m., ETSS Nr. 201);

- Europos konvencijos dėl įvaikinimo (pataisytos) (2008 m., ETSS Nr. 202);

atsižvelgdamas į tai, kad pagal EŽTK ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką kiekvieno asmens teisė kreiptis į teismą ir į teisingą bylos nagrinėjimą, įskaitant visas jos sudedamąsias dalis (visų pirma įskaitant teisę būti informuotam, teisę būti išklausytam, teisę į teisminę gynybą ir teisę būti atstovaujama), demokratinėje visuomenėje yra būtina ir vienodai taikoma vaikams, atsižvelgiant į jų gebėjimą formuluoti savo nuomonę;

prisimindamas atitinkamą Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, kitų Europos Tarybos institucijų ir įstaigų sprendimus, ataskaitas ar kitus dokumentus, įskaitant Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą rekomendacijas, taip pat Europos Tarybos žmogaus teisių komisaro pareiškimus bei nuomones ir įvairias Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rekomendacijas;

atkreipdamas dėmesį į įvairias Ministrų komiteto rekomendacijas valstybėms narėms vaiko teisių srityje, įskaitant Rekomendaciją Rec(2003)5 dėl prieglobsčio prašytojų sulaikymo priemonių, Rekomendaciją Rec(2003)20 dėl naujų elgesio su nepilnamečiais pažeidėjais ypatybių ir nepilnamečių justicijos vaidmens, Rekomendaciją Rec(2005)5 dėl globos įstaigose gyvenančių vaikų teisių, Rekomendaciją Rec(2006)2 dėl Europos kalinimo taisyklių, Rekomendaciją CM/Rec(2008)11 dėl Europos nepilnamečių teisės pažeidėjų, kuriems paskirtos sankcijos arba poveikio priemonės, taisyklių ir Rekomendaciją CM/Rec(2009)10 dėl integruotos nacionalinės vaikų apsaugos nuo smurto strategijos politikos gairių;

prisimindamas Rezoliuciją Nr. 2 dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo, priimtą 28-ojoje Europos teisingumo ministrų konferencijoje (Lansarotė, 2007 m. spalio mėn.);

atsižvelgdamas į tai, kaip svarbu apsaugoti vaikų teises įgyvendinant Jungtinių Tautų teisės aktus, kaip antai:

- Jungtinių Tautų standartines minimalias nepilnamečių justicijos įgyvendinimo taisykles (Pekino taisyklės, 1985 m.);

- Jungtinių Tautų nepilnamečių, iš kurių atimta laisvė, apsaugos taisykles (Havanos taisyklės, 1990 m.);

- Jungtinių Tautų nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos gaires (Rijado gairės, 1990 m.);

- Jungtinių Tautų rekomendacijas dėl teisingumo nukentėjusiems vaikams ir nusikaltimų liudytojams (ECOSOC Res 2005/20, 2005 m.);

- Jungtinių Tautų generalinio sekretoriaus aiškinamąjį raštą dėl JT požiūrio į teisingumą vaikų atžvilgiu (2008 m.);

- Jungtinių Tautų gaires dėl tinkamo alternatyvios vaikų priežiūros naudojimo ir sąlygų (2009 m.);

- principus, susijusius su nacionalinių institucijų, veikiančių žmogaus teisių apsaugos ir skatinimo srityje, statusu ir veikimu (Paryžiaus principai);

prisimindamas būtinybę užtikrinti veiksmingą galiojančių privalomų su vaiko teisėmis susijusių normų įgyvendinimą kartu netrukdam valstybėms narėms diegti griežtesnius standartus arba palankesnes priemones ar juos taikyti;

remdamasis Europos Tarybos programa „Kurkime Europą vaikams ir su vaikais“;

pripažindamas valstybėse narėse padarytą pažangą įgyvendinant vaikų interesus atitinkantį teisingumą;

vis dėlto atkreipdamas dėmesį į kliūtis vaikams teisingumo sistemoje, pavyzdžiui nesamą, dalinę arba sąlyginę juridinę teisę kreiptis į teismą, procedūrų įvairovę ir sudėtingumą, galimą diskriminaciją dėl įvairių priežasčių;

prisimindamas būtinybę išvengti galimos antrinės vaikų viktimizacijos teismų sistemoje procedūrų, į kurias vaikai įtraukiami arba kurios yra susijusios su jų interesais, metu;

ragindamas valstybes nares atkreipti dėmesį į esamas spragas ir nagrinėti esamas problemas bei nustatyti sritis, kuriose būtų galima diegti vaiko interesus atitinkančio teisingumo principus ir praktiką;

atsižvelgdamas į vaikų, su kuriais konsultuotasi visose Europos Tarybos valstybėse narėse, nuomones ir požiūrius;

atkreipdamas dėmesį į tai, kad gairėmis siekiama prisidėti prie praktinių priemonių esamiems teisės ir praktikos trūkumams pašalinti kūrimo;

priima šias gaires kaip praktinę priemonę valstybėms narėms, skirtą padėti suderinti savo teismines ir neteismines sistemas su konkrečiomis vaiko teisėmis, interesais bei poreikiais, ir ragina valstybes nares užtikrinti, kad jos būtų plačiai paskleistos visose institucijose, atsakingose už vaiko teises teisingumo sistemoje ar kitaip su jomis susijusiose.

I. Taikymo sritis ir tikslas

1. Šiose gairėse nagrinėjama vaiko vieta ir vaidmuo, taip pat jo nuomonės paisymas, teisės bei poreikiai teismo proceso ir tokio proceso alternatyvų metu.
2. Šios gairės turėtų būti taikomos visais atvejais, kai vaikai dėl bet kokios priežasties ir bet koku vaidmeniu gali susidurti su kompetentingomis įstaigomis ir tarnybomis, dalyvaujančiomis įgyvendinant baudžiamąją, civilinę ar administracinę teisę.
3. Šiomis gairėmis siekiama užtikrinti, kad bet kokio tokio proceso metu būtų visokeriopai paisoma visų vaiko teisių, įskaitant teisę gauti informaciją, teisę būti atstovaujama, teisę dalyvauti ir teisę į apsaugą, deramai atsižvelgiant į vaiko brandumą ir supratimo lygį ir į bylos aplinkybes. Paisant vaiko teisių neturėtų būti pažeidžiamos kitų susijusių šalių teisės.

II. Apibrėžtys

Šiose gairėse dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo (toliau – gairės):

- a. *vaikas* – bet kuris jaunesnis kaip 18 metų asmuo;
- b. *vienas iš tėvų* – tėvų valdžią pagal nacionalinę teisę turintis asmuo. Jeigu vieno iš tėvų (abiejų tėvų) nėra arba jis (jie) nebeturi tėvų valdžios, tai gali būti globėjas arba paskirtasis teisinis atstovas;
- c. *vaiko interesus atitinkantis teisingumas* – teisingumo sistemos, kuriose aukščiausiu įmanomu lygmeniu garantuojamas visų vaiko teisių paisymas ir veiksmingas jų įgyvendinimas, atsižvelgiant į toliau išvardytus principus ir į vaiko brandumą bei supratimo lygį bei į bylos aplinkybes. Tai visų pirma yra prieinamas, atitinkantis amžių, greitas ir kompetentingas teisingumas, pritaikytas prie vaiko poreikių ir teisių ir į juos orientuotas. Ši teisingumą įgyvendinant yra paisoma vaiko teisių, įskaitant teisę į tinkamą procesą, teisę dalyvauti procese ir jį suprasti, teisę į privatų ir šeimos gyvenimą ir teisę į asmens neliečiamybę bei pagarbą orumui.

III. Pagrindiniai principai

1. Šios rekomendacijos pagrįstos galiojančiais principais, įtvirtintais preambulėje nurodytuose teisės aktuose, ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika.
2. Šie principai papildomai plėtojami tolesniuose skirsniuose ir turėtų būti taikomi visiems šių gairių skyriams.

A. Dalyvavimas

1. Turėtų būti paisoma visų vaikų teisės būti informuotiems apie savo teises, teisės pasinaudoti tinkamais būdais kreiptis į teismą, teisės būti konsultuojamiems ir teisės būti išklaudytiems teismo proceso metu, į kurį jie yra įtraukiami arba kuris yra susijęs su jų interesais. Tai, be kita ko, susiję su tinkamu vaiko nuomonės paisymu atsižvelgiant į jo brandos lygį ir bet kokius galimus bendravimo sunkumus, kurie apsunkintų vaiko dalyvavimą procese.

2. Vaikai turėtų būti laikomi visaverčiais teisių turėtojais ir su jais turi būti elgiamasi kaip su tokiais. Taip pat jie turėtų turėti teisę savo teisėmis naudotis taip, kad būtų atsižvelgiama į jų gebėjimą formuluoti savo nuomonę ir į bylos aplinkybes.

B. Vaiko interesai

1. Valstybės narės turėtų garantuoti veiksmingą vaikų teisės į tai, kad visose bylose, į kurias jie yra įtraukti arba kurios yra susijusios su jų interesais, pirmiausia būtų vadovujamasi vaikų interesais, įgyvendinimą.
2. Vertinant vaikų, kurie yra tiesioginiai proceso dalyviai ar yra šio proceso koku nors būdu veikiami, interesus:
 - a. turėtų būti deramai atsižvelgta į jų nuomonę ir požiūrį;
 - b. visada turėtų būti paisoma visų kitų vaiko teisių, kaip antai teisės į orumą, laisvę ir vienodą elgesį su jais;
 - c. visos atitinkamos institucijos turėtų visapusiškai pažvelgti į esamą klausimą, apsvardydamos visus galimus veiksnius, įskaitant psichologinę ir fizinę gerovę, taip pat teisinius, socialinius ir ekonominius vaiko interesus.
3. Visų į tą pačią procedūrą ar bylą įtrauktų vaikų interesai turėtų būti vertinami atskirai ir, siekiant užkirsti kelią galimiems interesų prieštaravimams, turėtų būti užtikrinta šių interesų pusiausvyrą.
4. Nors tiek kompetencija priimti galutinius sprendimus, tiek ir atsakomybė už jų priėmimą atitenka teisminėms institucijoms, valstybės narės prirėikus turėtų bendromis pastangomis taikyti tarpdalykinį požiūrį, kuris padėtų geriau įvertinti vaikų interesus procedūrų, kuriose jie dalyvauja, metu.

C. Orumas

1. Bet kokios procedūros ar bylos proceso metu su vaikais turėtų būti elgiamasi rūpestingai, jautriai, sąžiningai ir pagarbiai, ypatingą dėmesį skiriant jų asmeninei padėčiai, gerovei ir ypatingiems poreikiams, taip pat užtikrinant visišką jų fizinę ir psichologinę neliečiamybę. Su vaikais

taip turėtų būti elgiamasi nepaisant to, dėl ko ir kaip jie yra įtraukti į teismo procesą ar neteismines procedūras arba kitokio pobūdžio intervenciją, ir neatsižvelgiant į jų teisinį statusą bei vaidmenį, kurį atlieka bet kioje procedūroje ar byloje.

2. Vaikai neturi būti kankinami, žeminami ir baudžiami, su jais neturi būti žiauriai ir nežmoniškai elgiamasi.

D. Apsauga nuo diskriminavimo

1. Vaikų teisės turi būti užtikrinamos nediskriminuojant dėl jokios priežasties, kaip antai lyties, rasės, odos spalvos ar etninės kilmės, amžiaus, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, nacionalinės ar socialinės kilmės, socialinės ir ekonominės kilmės, vieno iš tėvų (abiejų tėvų) statuso, ryšių su tautine mažuma, turto, gimimo, seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ar kitokio statuso.
2. Pažeidžiamiesiems vaikams, kaip antai nepilnamečiams migrantams, pabėgėliams ir prieglobsčio prašytojams, nelydimiems nepilnamečiams, neįgaliems vaikams, benamiams ir gatvės vaikams, romų vaikams ir globos įstaigose gyvenantiems vaikams, gali prirėikti ypatingos apsaugos ir pagalbos.

E. Teisinė valstybė

1. Teisinės valstybės principas vaikams turėtų būti visokeriopai taikomas taip pat, kaip jis yra taikomas suaugusiesiems.
2. Tinkamo proceso elementai, kaip antai teisėtumo ir proporcingumo principai, nekaltumo prezumpcija, teisė į teisingą bylos nagrinėjimą, teisė į teisinę konsultaciją, teisė kreiptis į teismą ir teisė paduoti apeliacinį skundą, vaikams turėtų būti garantuojami taip pat, kaip jie garantuojami suaugusiesiems, ir neturėtų būti užtikrinami mažesniu mastu ar neužtikrinami iš viso vaiko interesų dingstimi. Tai taikoma visiems teismo ir neteisminiems bei administraciniais procesams.
3. Vaikai turėtų turėti teisę naudotis tinkamais nepriklausomais ir veiksmingais skundų teikimo mechanizmais.

IV. Vaiko interesus atitinkantis teisingumas iki teismo proceso, teismo proceso metu ir jam pasibaigus

A. Bendrieji vaiko interesus atitinkančio teisingumo elementai

1. Informavimas ir konsultavimas

1. Nuo pirmo susidūrimo su teisingumo sistema ar kitomis kompetentingomis institucijomis, kaip antai policija, imigracijos, švietimo, socialinėmis ar sveikatos priežiūros tarnybomis, ir viso to proceso metu vaikai ir jų tėvai turėtų būti nedelsiant ir tinkamai informuojami, be kita ko, apie:

- a. savo teises, visų pirma apie konkrečias teises, kurias vaikai turi teismo procesų ar neteisminių procedūrų, į kurias jie yra arba gali būti įtraukti, metu, taip pat apie esamas priemones galimiems jų teisių pažeidimams atitaisyti, įskaitant galimybę pasinaudoti teismo procesu ar neteisminėmis procedūromis arba kitokio pobūdžio intervencija. Tai, be kita ko, gali būti informacija apie galimą proceso trukmę, galimybę pateikti apeliacinius skundus ir nepriklausomus skundų pateikimo mechanizmus;
- b. susijusių sistemą ir procedūras, atsižvelgiant į konkrečią vietą, kuri bus skirta vaikui, ir į vaidmenį, kurį vaikas gali atlikti toje sistemoje ir įvairių procedūrinių etapų metu;
- c. esamus vaiko paramos mechanizmus dalyvaujant teismo procesuose ar neteisminėse procedūrose;
- d. konkrečių teismo procesų ar neteisminių procedūrų tinkamumą ir galimas jų pasekmes;
- e. jei taikoma, kaltinimus ar paskesnius veiksmus, kurių imtasi atsižvelgiant į jų skundą;
- f. teismo proceso ir kitų susijusių įvykių, kaip antai bylos nagrinėjimo, jei tai asmeniškai susiję su vaiku, laiką ir vietą;
- g. bendrą proceso ar intervencijos eigą ir rezultatus;

- h. apsaugos priemonės, kuriomis galima pasinaudoti;
 - i. esamus su vaiku susijusių sprendimų peržiūros mechanizmus;
 - j. esamas galimybes gauti kompensaciją iš teisės pažeidėjo arba iš valstybės pasinaudojant teismo procesu, alternatyviu civiliniu procesu arba kitokiais procesais;
 - k. galimybę pasinaudoti paslaugomis (sveikatos priežiūros, psichologo, socialinėmis, vertimo žodžiu ir raštu ir kt.) arba kreiptis į organizacijas, kurios gali suteikti paramą, taip pat apie būdus pasinaudoti tokiomis paslaugomis bei skubia finansine pagalba, jei taikoma;
 - l. visas specialias priemones, kurios gali būti panaudotos kuo labiau apsaugoti jų interesus, jei jie gyvena kitoje valstybėje.
2. Informacija ir konsultacijos vaikams turėtų būti teikiamos jų amžiui ir brandumui tinkamu būdu, jiems suprantama kalba ir atsižvelgiant į lyties bei kultūrinius ypatumus.
3. Ir vaikas, ir tėvai arba teisiniai atstovai paprastai turėtų būti informuojami tiesiogiai. Informacija neturėtų būti teikiama vien tėvams, užuot teikus ją vaikui.
4. Turėtų būti parengta vaikams pritaikyta medžiaga – atitinkama teisinė informacija, kuri turėtų būti plačiai paskleista, ir įsteigtos specialios vaikams skirtos informavimo tarnybos, kaip antai specializuotos interneto svetainės ir pagalbos linijos.
5. Informacija apie bet kokius vaikui pareikštus kaltinimus turi būti tiesiogiai pateikta vos tuos kaltinimus pareiškus. Ši informacija ir vaikui, ir tėvams turėtų būti pateikiama tokiu būdu, kad jie tiksliai suprastų kaltinimų esmę ir galimas pasekmes.

2. Privataus ir šeimos gyvenimo apsauga

6. Vaikų, kurie yra arba buvo įtraukti į teismo procesą ar neteismines procedūras ir kitokio pobūdžio intervenciją, privatumas ir asmens duomenys turėtų būti saugomi pagal nacionalinės teisės aktus. Tai paprastai reiškia, kad negalima teikti ar skelbti (visų pirma žiniasklaidoje) jokios informacijos ar asmens duomenų, kurie galėtų atskleisti arba netiesiogiai leisti atskleisti vaiko tapatybę, įskaitant atvaizdus, išsamius vaiko ar jo šeimos aprašymus, vardus ir pavardes arba adresus, garso ir vaizdo įrašus ir kt.
7. Valstybės narės turėtų užkirsti kelią žiniasklaidai pažeisti 6 gairėje nurodytas teises į privatą gyvenimą, imdamosi teisės aktuose nustatytų priemonių arba kontroliuodamos žiniasklaidos taikomą savireguliaciją.
8. Valstybės narės turėtų apriboti galimybes susipažinti su visais įrašais ar dokumentais, kuriuose pateikiami vaikų asmens ir neskelbtini duomenys, visų pirma proceso, į kurį jie įtraukti, metu. Jeigu yra būtina perduoti asmens ir neskelbtinus duomenis, valstybės narės, atsižvelgdamos į vaiko interesus, šių duomenų perdavimą turėtų reguliuoti vadovaudamosi atitinkamais duomenų apsaugos teisės aktais.
9. Jeigu vaikai yra apklausiami arba duoda parodymus teismo proceso arba neteisminių ar kitokio pobūdžio intervencijos procedūrų metu, tai, jei įmanoma, turėtų būti atliekama teisėjo kabinete. Šiame pokalbyje paprastai turėtų dalyvauti tik tiesiogiai su procesu susiję asmenys, kurie neturi trukdyti vaikams duoti parodymų.
10. Su vaikais ir vaikams dirbantys specialistai turėtų tvirtai laikytis griežtų konfidencialumo taisyklių, išskyrus atvejus, kai vaikui kyla žalos pavojus.

3. Saugumas (specialios prevencinės priemonės)

11. Visų teismo procesų ir neteisminių ar kitokio pobūdžio intervencijos procedūrų metu vaikai turėtų būti apsaugoti nuo bet kokios žalos, įskaitant bauginimą, grasinimus susidoroti ir antrinę viktimizaciją.

12. Kad būtų užtikrintas su vaikais ir vaikams dirbančių specialistų tinkamumas dirbti su vaikais, šie specialistai prireikus turėtų būti reguliariai tikrinami pagal nacionalinės teisės aktus ir nepažeidžiant teisminių institucijų nepriklausomumo.
13. Jei įtariamas nusikaltimo vykdytojas yra vienas iš tėvų, šeimos narys arba pagrindinis globėjas, vaikams turėtų būti taikomos specialios apsaugos priemonės.

4. Specialistų mokymas

14. Visi su vaikais ir vaikams dirbantys specialistai turėtų baigti tarpdalykinius mokymus apie įvairių amžiaus grupių vaikų teises bei poreikius ir apie jiems taikomas procedūras.
15. Su vaikais tiesiogiai bendraujantys specialistai taip pat turėtų būti išmokyti bendrauti su bet kokio amžiaus ir bet kokio raidos etapo vaikais, taip pat su ypač pažeidžiamoje padėtyje esančiais vaikais.

5. Tarpdalykinis požiūris

16. Paisant vaiko teisės į privatą ir šeimos gyvenimą, įvairūs specialistai turėtų būti skatinami glaudžiai bendradarbiauti, kad būtų galima visokeriopai suprasti vaiką ir įvertinti jo teisinę, psichologinę, socialinę, emocinę, fizinę ir kognityvinę būklę.
17. Turėtų būti sukurta bendra vertinimo sistema, kuria galėtų naudotis specialistai, dirbantys su vaikais ar vaikams procesų ar intervencijos procedūrų, į kurias vaikai yra įtraukti arba kurios yra susijusios su jų interesais, metu (kaip antai advokatai, psichologai, gydytojai, policijos bei imigracijos pareigūnai, socialiniai darbuotojai ir tarpininkai). Remdamiesi šia sistema jie galėtų suteikti visą būtiną paramą sprendimus priimantiems asmenims, kad šie konkrečioje byloje galėtų kuo geriau apginti vaikų interesus.
18. Taikant tarpdalykinį požiūrį turėtų būti paisoma profesinių konfidencialumo taisyklių.

6. Laisvės atėmimas

- 19.** Bet kokia vaikų laisvės atėmimo priemonė turėtų būti taikoma blogiausiu atveju ir trumpiausiam tinkamam laikotarpiui.
- 20.** Vaikai, kuriems skirtas laisvės atėmimas, paprastai turėtų būti laikomi atskirai nuo suaugusiųjų. Kartu su suaugusiaisiais vaikai turėtų būti laikomi tik dėl išimtinių priežasčių ir tai turėtų būti grindžiama tik vaiko interesais. Bet kokiomis aplinkybėmis vaikai turėtų būti laikomi jų poreikiams pritaikytose patalpose.
- 21.** Atsižvelgdamos į vaikų, kuriems atimta laisvė, pažeidžiamumą, šeimyninių ryšių ir reintegracijos į visuomenę skatinimo svarbą, kompetentingos institucijos turėtų paisyti visuotiniuose ir Europos teisės aktuose nustatytų vaiko teisių ir aktyviai remti jų įgyvendinimą. Be kitų teisių, vaikai visų pirma turėtų turėti teisę:
- a.** palaikyti nuolatinį ir prasmingą ryšį su tėvais, šeima ir draugais per apsilankymus ir laiškais, išskyrus atvejus, kai dėl teisingumo ir vaiko interesų būtina taikyti apribojimus. Šios teisės apribojimais niekada neturėtų būti naudojami kaip bausmė;
 - b.** į tinkamą švietimą, profesinį orientavimą ir ugdymą, medicininę priežiūrą, minties, sąžinės ir religijos laisvę ir į laisvalaikį, įskaitant fizinį lavinimą ir sportą;
 - c.** naudotis išankstinio vaikų parengimo grįžti į savo bendruomenes programomis, kuriose visokeriopa atsižvelgiama į jų emocinius ir fizinius poreikius, jų šeimos santykius, būstą, mokyklinį lavinimą ir įsidarbinimo galimybes bei socialinį ir ekonominį statusą.
- 22.** Nelydimų nepilnamečių, įskaitant prieglobsčio prašytojus ir su vienu ar abiem tėvais išskirtus vaikus, laisvės atėmimas niekada neturėtų būti motyvuojamas arba grindžiamas vien gyventojų statuso nebuvimu.

B. Vaiko interesus atitinkantis teisingumas iki teismo proceso

- 23.** Minimalaus baudžiamosios atsakomybės amžiaus riba neturėtų būti pernelyg žema ir turėtų būti nustatoma įstatymu.
- 24.** Turėtų būti skatinama taikyti alternatyvias teismo procesui procedūras, kaip antai tarpininkavimą, ginčų sprendimą išvengiant teisminių procedūrų ir alternatyvų ginčų sprendimą, jei šios procedūros gali geriausiai atitikti vaiko interesus. Išankstinis tokių alternatyvų taikymas neturėtų būti naudojamas kaip kliūtis vaikui pasinaudoti teise kreiptis į teismą.
- 25.** Vaikai turėtų būti išsamiai informuojami ir konsultuojami apie galimybę pasinaudoti teismo procesu arba neteisminėmis alternatyvomis. Teikiant šią informaciją taip pat turėtų būti paaiškinamos įmanomos kiekvienos galimybės pasekmės. Remiantis tinkama teisine ir kitokia informacija turėtų būti suteikiama galimybė pasirinkti arba teismo procedūras, arba šio proceso alternatyvas, jei jų yra. Vaikams sprendžiant, ar siūlomos alternatyvos yra tinkamos ir pageidautinos, turėtų būti suteikiama galimybė pasinaudoti teisinėmis konsultacijomis ir kitokia pagalba. Priimant šį sprendimą turėtų būti atsižvelgiama į vaiko nuomonę.
- 26.** Teismo proceso alternatyvos turėtų užtikrinti tokį patį teisinių apsaugos priemonių lygį. Pagarba vaiko teisėms, kaip apibūdinta šiose gairėse ir visuose atitinkamuose vaiko teises reglamentuojančiuose teisės aktuose, turėtų būti vienodai garantuojama ir teismo procesuose, ir neteisminėse procedūrose.
- ## C. Vaikai ir policija
- 27.** Policija turėtų gerbti visų vaikų asmenines teises ir orumą ir atsižvelgti į vaikų pažeidžiamumą, t. y. į jų amžių, brandumą ir visus specialius vaikų, kurie gali turėti fizinę ar psichinę negalią arba bendravimo sunkumų, poreikius.

- 28.** Sulaikiusi vaiką, policija turėtų jo amžiui ir supratimo lygiui tinkamu būdu ir kalba jį informuoti apie suėmimo priežastį. Vaikams turėtų būti suteikta galimybė kreiptis į advokatą ir susisiekti su tėvais ar asmeniu, kuriuo jie pasitiki.
- 29.** Jei tai nėra išimtiniai atvejai, vienas iš tėvų arba abu tėvai turėtų būti informuoti (-i) apie vaiko buvimą policijos skyriuje, jam (jiems) turėtų būti pateikta išsami informacija apie vaiko suėmimo priežastį ir jo (jų) turėtų būti paprašyta atvykti į skyrių.
- 30.** Suimtas vaikas neturėtų būti apklausiamas dėl nusikalstamo elgesio arba prašomas duoti parodymus dėl dalyvavimo tokioje veikoje nedalyvaujant advokatui ar vienam iš vaiko tėvų arba, jeigu nė vienas iš tėvų negali dalyvauti, kitam asmeniui, kuriuo vaikas pasitiki. Vienam iš tėvų ar asmeniui, kuriuo vaikas pasitiki, gali būti neleista dalyvauti, jei jis yra įtariamas dalyvavęs darant nusikalstamą veiką arba jo elgesys prilygsta trukdymui teisingumui.
- 31.** Policija turėtų užtikrinti, kad, kiek tai įmanoma, nė vienas iš suimtų vaikų nebūtų laikomas kartu su suaugusiais.
- 32.** Institucijos turėtų užtikrinti, kad policijos suimti vaikai būtų laikomi saugiai ir jų poreikius atitinkančiomis sąlygomis.
- 33.** Prokurorai tose valstybėse narėse, kuriose ši prievolė patikėta kaip tik jiems, turėtų užtikrinti, kad vaiko interesus atitinkantys metodai būtų taikomi viso tyrimo proceso metu.

D. Vaiko interesus atitinkantis teisingumas teismo proceso metu

1. Teisė kreiptis į teismą ir teisė į teismo procesą

- 34.** Vaikai, kaip teisių turėtojai, turėtų turėti galimybę pasinaudoti teisių gynimo priemonėmis, kad galėtų veiksmingai naudotis savo teisėmis arba imtis veiksmų savo teisių pažeidimo atvejais. Tam tikrais atvejais vaikams, kurie pakankamai supranta tiek savo teises, tiek kaip pasinaudoti teisių gynimo priemonėmis šioms teisėms apsaugoti, vidaus teisės aktais turėtų būti sudaryta galimybė lengviau kreiptis į teismą. Tam jie turi būti deramai konsultuojami.

- 35.** Turėtų būti pašalintos bet kokios kliūtys pasinaudoti teise kreiptis į teismą, kaip antai proceso išlaidos ar advokato nebuvimas.
- 36.** Tam tikrų konkrečių nusikaltimų, padarytų prieš vaikus, atvejais ar tais atvejais, kai taikomi tam tikri civilinės ar šeimos teisės aspektai, galimybė kreiptis į teismą, jei būtina, turėtų būti suteikiama tam tikram laikotarpiui po to, kai vaikas sulaukia pilnametystės. Valstybės narės raginamos peržiūrėti savo senaties terminų įstatymus.

2. Advokatas ir atstovavimas

- 37.** Vaikai turėtų turėti teisę į savo advokatą ir atstovavimą jų vardu procese, kuriame yra susikirtę vaiko ir tėvų ar kitų susijusių šalių interesai arba toks interesų konfliktas galėtų kilti.
- 38.** Vaikai turėtų turėti galimybę naudotis nemokama teisine pagalba tokiais pat arba palankesnėmis sąlygomis nei suaugusieji.
- 39.** Vaikams atstovaujantys advokatai turėtų būti paruošti ir išmanyti vaiko teises ir susijusius klausimus, turėtų būti nuolat nuodugnai mokomi ir turėtų gebėti bendrauti su vaikais jų supratimo lygmeniu.
- 40.** Vaikai turėtų būti vertinami kaip visaverčiai, turintys savo teises klientai, ir vaikams atstovaujantys advokatai turėtų perteikti vaiko požiūrį.
- 41.** Advokatai turėtų vaiką informuoti ir jam paaiškinti, kokių pasekmių gali turėti jo nuomonė ir požiūris.
- 42.** Tėvų ir vaikų interesų konflikto atveju kompetentinga institucija turėtų paskirti arba globėją *ad litem*, arba kitą nepriklausomą atstovą, kuris atstovautų vaiko nuomonei ir interesams.
- 43.** Turėtų būti užtikrintas tinkamas atstovavimas ir teisė būti atstovaujama nepriklausomai nuo tėvų, ypač procesų, kuriuose įtariami teisės pažeidėjai yra tėvai, šeimos nariai arba globėjai, metu.

3. Teisė būti išklaustyti ir reikšti nuomonę

- 44.** Teisėjai turėtų paisyti vaikų teises būti išklaustytiems visais su jų interesais susijusiais klausimais arba išklaudytiems bent tais klausimais, kuriuos, manoma, jie pakankamai supranta. Šiam tikslui naudojamos priemonės turėtų būti pritaikytos prie vaiko supratimo lygio ir gebėjimo

bendrauti bei turėtų būti atsižvelgta į bylos aplinkybes. Su vaikais turėtų būti pasitarta, koku būdu jie norėtų būti išklaustyti.

45. Į vaiko nuomonę ir požiūrį, turint omenyje jo amžių ir brandumą, turėtų būti deramai atsižvelgiama.
46. Teisė būti išklaustomam yra vaiko teisė, o ne pareiga.
47. Vaikui neturėtų būti neleidžiama būti išklaustomam vien dėl jo amžiaus. Jei vaikas imasi iniciatyvos būti išklaustomas su jo interesais susijusioje byloje, teisėjas, išskyrus atvejus, kai tai daroma vaiko labui, neturėtų atsisakyti išklaustyti vaiką ir turėtų išklaustyti jo nuomonę ir požiūrį su juo susijusiais klausimais nagrinėjamoje byloje.
48. Vaikams turėtų būti teikiama visa būtina informacija apie tai, kaip veiksmingai pasinaudoti teise būti išklaustomiems. Tačiau jiems turėtų būti paaiškinta, kad jų teisė būti išklaustomiems ir tai, kad į jų nuomonę būtų atsižvelgta, nebūtinai gali lemti galutinį sprendimą.
49. Teismo sprendimai ir nuosprendžiai, susiję su vaikais, turėtų būti deramai argumentuoti ir paaiškinti vaikams jiems suprantama kalba, ypač tie sprendimai, kuriuos priimant vaiko nuomone ir požiūriu nebuvo vadovautasi.

4. Vilkinimo vengimas

50. Visiems su vaikais susijusiems procesams, kartu gerbiant teisinės valstybės principą, turėtų būti taikomas skubos principas, siekiant greičiau pateikti atsakymą ir apsaugoti vaiko interesus.
51. Šeimos teisės byloje, pavyzdžiui, dėl vaiko kilmės, globos, tėvų įvykdyto vaiko pagrobimo, teismai turėtų būti ypač atidūs, kad išvengtų bet kokios neigiamų pasekmių šeimos santykiams rizikos.
52. Teisminės institucijos prireikus turėtų apsvarstyti galimybę priimti laikinus ar preliminarius sprendimus, kurių įgyvendinimas kurį laiką būtų stebimas, kad vėliau juos būtų galima persvarstyti.
53. Atsižvelgiant į galiojančias teisės normas teisminės institucijos turėtų turėti galimybę priimti nedelsiant vykdytinus sprendimus, jei tai atitiktų vaiko interesus.

5. Proceso organizavimas, vaiko interesus atitinkanti aplinka ir kalba

54. Visų procesų metu su vaikais turėtų būti elgiamasi paisant jų amžiaus, specialių poreikių, brandumo bei supratimo lygio ir atsižvelgiant į visus bendravimo sunkumus, kurių jie gali turėti. Bylos, į kurias įtraukti vaikai, turėtų būti nagrinėjamos nebauginančioje ir vaikams tinkamoje aplinkoje.
55. Prieš prasidedant procesui vaikai turėtų būti supažindinti su teismo ar kitų patalpų planu ir su dalyvaujančių pareigūnų funkcijomis bei tapatybe.
56. Turėtų būti vartojama vaiko amžiui ir supratimo lygiui tinkama kalba.
57. Su teismo procesų, neteisminių procedūrų arba kitokio pobūdžio intervencijos procedūrų metu išklausomais ar apklausiamais vaikais teisėjai ir kiti specialistai turėtų bendrauti pagarbiai ir mandagiai.
58. Vaikams turėtų būti leista būti lydimiems tėvų arba, jei leidžiama, jų pasirinkto suaugusiojo, išskyrus atvejus, kai dėl to asmens yra priimtas pagrįstas priešingas sprendimas.
59. Turėtų būti taikomi tokie apklausos metodai kaip vaizdo ar garso įrašai arba uždaras ikiteisminis nagrinėjimas ir jie turėtų būti laikomi priimtinais parodymais.
60. Vaikai kiek įmanoma turėtų būti apsaugomi nuo vaizdų ar informacijos, kurie galėtų pakenkti jų gerovei. Spręsdamas, ar parodyti vaikui vaizdus ar informaciją, kurie gali būti kenksmingi, teisėjas turėtų pasitarti su kitais specialistais – psichologais ir socialiniais darbuotojais.
61. Teismo posėdžiai, kuriuose dalyvauja vaikai, turėtų būti priderinti prie vaiko suvokimo spartos ir dėmesio sutelkimo laiko: turėtų būti suplanuotos reguliarios pertraukos, o patys posėdžiai neturėtų trukti pernelyg ilgai. Siekiant sudaryti vaikams geresnę galimybę dalyvaujant panaudoti visus savo kognityvinius gebėjimus ir padėti jiems išlaikyti emocinį stabilumą, trukdymų ir dėmesį atitraukiančių veiksnių teismo posėdžiuose turėtų būti kuo mažiau.

- 62.** Jei tinkama ir įmanoma, apklausos kambariai ir laukiamieji turėtų būti įrengti taip, kad sukurtų vaikų interesus atitinkančią aplinką.
- 63.** Jei įmanoma, turėtų būti įsteigti specializuoti problemų su įstatymais turintiems vaikams skirti teismai (arba teismo kolegijos), nustatytos tokiems vaikams skirtos procedūros ir sukurtos tam skirtos institucijos. Be kita ko, galėtų būti įsteigti specializuoti policijos, teisminių institucijų, teismų sistemos ir prokuratūros padaliniai.

6. Vaikų parodymai ir pareiškimai

- 64.** Jei įmanoma, specialiai parengti specialistai turėtų atlikti vaikų apklausas ir priimti jų pareiškimus. Reikėtų dėti visas pastangas, kad vaikai parodymus galėtų duoti palankiausioje aplinkoje bei tinkamiausiomis sąlygomis ir būtų atsižvelgta į jų amžių, brandumą bei supratimo lygį ir visus galimus bendravimo sunkumus.
- 65.** Turėtų būti skatinama naudoti vaikų, kurie yra nusikaltimo aukos ar liudytojai, garso ir vaizdo priemonėmis padarytus pareiškimus, tačiau taip pat būtina paisyti kitų šalių teisės užginčyti tokių pareiškimų turinį.
- 66.** Jeigu būtina daugiau nei viena apklausa, teikiant pirmenybę vaiko interesams ir siekiant užtikrinti nuoseklumą, pageidautina, kad jas atliktų tas pats asmuo.
- 67.** Apklausų turėtų būti kuo mažiau ir jų trukmė turėtų būti pritaikyta prie vaiko amžiaus ir dėmesio sutelkimo laiko.
- 68.** Turėtų būti kiek įmanoma vengiama nepilnametės aukos ar liudytojo susitikimo, akistatos ar bendravimo su įtariamais nusikaltimo vykdytojais, nebent to paprašytų nepilnametė auka.
- 69.** Vaikai turėtų turėti galimybę duoti parodymus baudžiamosiose bylose nedalyvaujant įtariamam nusikaltimo vykdytojui.
- 70.** Vaiko liudijimo ar parodymų reikšmė neturėtų sumažėti dėl to, kad parodymų davimo taisyklės yra švelnesnės, kaip antai nėra reikalavimo duoti priesaiką ar daryti kitus panašius pareiškimus, arba yra taikomos kitos vaiko interesus atitinkančios procedūrinės priemonės.

- 71.** Siekiant paremti vaiko parodymų svarumą, turėtų būti parengti ir įdiegti apklausos protokolai, kuriuose atsižvelgiama į įvairius vaiko raidos etapus. Šiuose protokoluose turėtų būti vengiama stimuliuojančių tam tikrą atsakymą klausimų, ir taip būtų padidintas parodymų patikimumas.
- 72.** Atsižvelgiant į vaikų interesus ir gerovę, teisėjas turėtų turėti galimybę vaikui leisti neduoti parodymų.
- 73.** Vaiko pareiškimai ir parodymai niekada neturėtų būti laikomi negaliojančiais ar nepatikimais vien dėl vaiko amžiaus.
- 74.** Turėtų būti išnagrinėta galimybė nepilnamečių aukų ir liudytojų pareiškimus priimti specialiai tam suplanuotose vaikams pritaikytose patalpose ir vaikams tinkamoje aplinkoje.

E. Vaiko interesus atitinkantis teisingumas teismo procesui pasibaigus

- 75.** Vaiko advokatas, globėjas *ad litem* arba teisinis atstovas turėtų vaiko supratimo lygiui pritaikyta kalba pranešti jam apie konkretų sprendimą ar nuosprendį bei jį išaiškinti ir turėtų pateikti būtiną informaciją apie galimas priemones, kurių būtų galima imtis, kaip antai apie apeliacinį skundą arba nepriklausomus skundų pateikimo mechanizmus.
- 76.** Nacionalinės institucijos turėtų imtis visų būtinų priemonių, kad padėtų nedelsiant įvykdyti teismo sprendimus ir nuosprendžius, susijusius su vaikais ir darančius jiems poveikį.
- 77.** Jeigu sprendimas nebuvo įvykdytas, vaikai galbūt per savo advokatą, globėją *ad litem* ar teisinį atstovą turėtų būti informuoti apie teisių gynimo priemones, kuriomis galima pasinaudoti pasitelkiant neteisminius mechanizmus arba dėl teisės kreiptis į teismą.
- 78.** Šeimos bylose, susijusiose su vaikais, tik blogiausiu atveju turėtų būti imamasi priverstinai vykdyti nuosprendžius.
- 79.** Priėmus nuosprendžius, ypač konfliktinėse bylose, specializuotos tarnybos turėtų pasiūlyti vaikams ir jų šeimoms patarimų ir paramą, geriausia – nemokamą.

- 80.** Nesirūpinimo, smurto, prievartos ar kitokių nusikaltimų aukoms turėtų būti parūpinta speciali sveikatos priežiūra ir tinkamos socialinės ir terapinio poveikio programos ar priemonės, geriausia – nemokamos, ir vaikai bei jų globėjai turėtų būti nedelsiant tinkamai informuojami apie galimybę pasinaudoti tokiomis paslaugomis.
- 81.** Vaiko advokatas, globėjas arba teisinis atstovas turėtų turėti įgaliojimus imtis visų būtinų veiksmų pareikalauti žalos atlyginimo baudžiamajame procese, kuriame vaikas buvo auka, arba jam pasibaigus. Jei tinkama, tokias išlaidas galėtų padengti valstybė, kuri vėliau jas išieškotų iš nusikaltimo vykdytojo.
- 82.** Priemonės ir sankcijos, taikomos įstatymus pažeidusiems vaikams, visada turėtų būti nustatomos konstruktyviai ir individualizuotai atsižvelgiant į padarytas veikas, proporcingumo principą, vaiko amžių, fizinę ir psichinę gerovę bei raidą ir bylos aplinkybes. Turėtų būti užtikrinta teisė į švietimą, profesinį mokymą, užimtumą, reabilitaciją ir reintegraciją.
- 83.** Siekiant skatinti reintegraciją visuomenėje ir vadovaujantis nacionalinės teisės aktais, vaikams sulaukus pilnametystės informacija apie jų teistumą už teisingumo sistemos ribų neturėtų būti atskleidžiama. Išimtys dėl šios informacijos atskleidimo galimos sunkių nusikaltimų atvejais, be kita ko, visuomenės saugumo sumetimais, arba kai atitinkamas asmuo nori dirbti darbą su vaikais.

V. Kitų vaiko interesus atitinkančių veiksmų skatinimas

Valstybės narės raginamos:

- a.** skatinti tirti visus vaiko interesus atitinkančio teisingumo aspektus, įskaitant vaikams pritaikytus apklausos metodus ir informavimą apie juos bei mokymą juos taikyti;
- b.** keistis praktine patirtimi ir skatinti tarptautinį bendradarbiavimą vaiko interesus atitinkančio teisingumo srityje;
- c.** skatinti skelbti vaikų supratimui pritaikytų svarbių teisės aktų versijas ir kuo plačiau jas skleisti;

- d.** steigti arba remti, o prireikus – stiprinti informavimo vaikų teisių klausimais tarnybas, kurios galėtų egzistuoti ar būtų įsteigtos prie advokatūros asociacijų, socialinių tarnybų, (vaikų) ombudsmeno, nevyriausybiinių organizacijų (NVO) ir kt.;
- e.** sudaryti vaikams geresnes galimybes pasinaudoti teise kreiptis į teismus ir naudotis skundų teikimo mechanizmais, labiau pripažinti NVO bei kitų nepriklausomų įstaigų ar institucijų, kaip antai vaikų ombudsmeno, vaidmenį palaikant veiksmingą vaikų teisę kreiptis į teismus ir pasinaudoti nepriklausomais skundų teikimo mechanizmais, taip pat palengvinti tokios funkcijos vykdymą tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu;
- f.** apsvarstyti galimybę sukurti vaikams skirtą specializuotų teisėjų ir advokatų sistemą ir toliau plėtoti teismus, kuriuose vaikų ir jų šeimų naudai gali būti imtasi tiek teisinių, tiek socialinių priemonių;
- g.** plėtoti ir sudaryti geresnes galimybes vaikams ir jų vardu veikiantiems asmenims naudotis visuotiniais ir Europos žmogaus bei vaikų teisių apsaugos mechanizmais siekiant teisingumo ir teisių apsaugos tais atvejais, kai nacionalinių teisių gynimo priemonių nėra arba visos tokios priemonės jau buvo išnaudotos;
- h.** užtikrinti, kad žmogaus teisės, įskaitant vaiko teises, būtų privaloma mokyklų mokymo programų dalis ir privalomas su vaikais dirbančių specialistų mokymo dalykas;
- i.** plėtoti ir remti tėvų informuotumo vaiko teisių klausimais gerinimo sistemas;
- j.** įsteigti nepilnametėms aukoms ir liudytojams skirtus vaiko interesus atitinkančius, daug agentūrų apimančius tarpdalykinius centrus, kuriuose vaikai galėtų būti apklausiami, galėtų būti tikrinama jų sveikata teismo medicinos tikslais, išsamiai įvertinama jų būklė ir teikiamos visos būtinos terapinės atitinkamų specialistų paslaugos;
- k.** pasirūpinti specializuotomis ir prieinamomis paramos ir informavimo paslaugomis, kaip antai konsultacijos internetu, pagalbos linijos ir nemokamai dirbančios vietos bendruomenių tarnybos;
- l.** užtikrinti, kad visi susiję specialistai, teisingumo sistemose dirbantys su vaikais, būtų tinkamai remiami ir mokomi, taip pat rūpintis jų tinkamu profesiniu orientavimu. Taip vertinant vaikų interesus visų rūšių procedūruose, į kurias vaikai įtraukiami arba

kurios susijusios su jų interesais, metu, vaikų teisės būtų užtikrinamos ir tinkamai įgyvendinamos.

VI. Stebėseną ir vertinimą

Valstybės narės taip pat raginamos:

- a.** peržiūrėti vidaus teisės aktus, politiką ir praktiką, kad būtų užtikrintos šioms gairėms įgyvendinti būtinos reformos;
- b.** skubiai ratifikuoti, jei tai dar nepadaryta, atitinkamas su vaiko teisėmis susijusias Europos Tarybos konvencijas;
- c.** periodiškai peržiūrėti ir vertinti savo darbo metodus vaiko interesus atitinkančio teisingumo srityje;
- d.** prižiūrėti arba sukurti sistemą, įskaitant vieną ar, jei tinkama, kelis nepriklausomus mechanizmus, skirtus šių gairių įgyvendinimui skatinti ir stebėti pagal atitinkamas tų valstybių narių teismines ir administracines sistemas;
- e.** užtikrinti, kad pilietinė visuomenė, visų pirma organizacijos, institucijos ir įstaigos, siekiančios puoselėti vaiko teises ir jas apsaugoti, kaip visavertę dalyvautų stebėsenos procese.

Antra dalis

Aiškinamasis memorandumas

Kodėl parengtas naujas dokumentas?

1. Vaiko teisių apsauga ir vaiko interesus atitinkančio teisingumo diegimas yra vienas iš Europos Tarybos prioritetų. Vaikų apsaugos klausimas buvo įtrauktas į 2005 m. Varšuvoje vykusio 3 iojo Europos Tarybos valstybių ir vyriausybių vadovų susitikimo veiksmų planą.
2. Nors esama nemažai tarptautinio, Europos ir nacionalinio lygmens teisinių dokumentų, tiek teisėje, tiek praktikoje tebėra spragų, ir vyriausybės bei su vaikais dirbantys specialistai prašo rekomendacijų veiksmingam jų standartų įgyvendinimui užtikrinti. Gerai žinomose V. ir T. bylose prieš Jungtinę Karalystę du dešimtmečiai berniukai, pagrobę ir mirtinai sumušę 2 metų vaiką, buvo teisti kaip suaugusieji; procesas buvo itin plačiai nušviestas spaudoje. Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – Teismas) vėliau nusprendė, kad bylos nagrinėjimas vaikams buvo nesuprantamas bei bauginantis, taigi jie negalėjo veiksmingai dalyvauti prieš juos pradėtame procese, ir nustatė, kad buvo pažeistas Europos žmogaus teisių konvencijos (toliau – EŽTK) 6 straipsnis, kuriuo garantuojama teisė į teisingą bylos nagrinėjimą. Byloje *Sahin prieš Vokietiją* tas pats Teismas nustatė esminį pažeidimą – nebuvo išklaudyta paties vaiko nuomonė – ir pažymėjo, kad nacionalinis teismas turėjo imtis reikšmingų priemonių tiesioginiam ryšiui su vaiku užtikrinti ir kad vaiko interesus galima užtikrinti tik šiuo būdu.

3. Tokių bylų galėjo pasitaikyti beveik kiekvienoje Europos Tarybos valstybėje narėje. Jos aiškiai parodo, jog reikia stiprinti vaikų teisę kreiptis į teismą ir gerinti požiūrį į vaikus, dalyvaujančius teismo procesuose ir neteisminėse procedūrose, jog svarbu gilinti su vaikais tokių procesų metu dirbančių specialistų žinias, gerinti jų informuotumą ir pasirūpinti atitinkamu jų mokymu, kad būtų garantuoti vaiko interesai ir užtikrintas teisingumas.

Pagrindinė informacija

4. Šios gairės yra tiesioginis Europos Tarybos atsakas į 28-ojoje Europos teisingumo ministrų konferencijoje (Lansarotė, 2007 m. spalio 25–26 d.) priimtą Rezoliuciją Nr. 2 dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo, kurioje pageidauta konkrečių rekomendacijų valstybėms narėms šioje srityje. Taigi Ministrų komitetas keturioms Europos Tarybos įstaigoms nurodė parengti gaires dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo (toliau – gairės), kuriose būtų pasiūlyti sprendimai, padėsiantys valstybėms narėms sukurti teismų sistemas, kuriose būtų atsižvelgiama į konkrečius vaikų poreikius siekiant užtikrinti veiksmingą ir tinkamą vaikų teisę kreiptis į teismą ir teisę į tinkamą požiūrį bet kurioje teisingumo srityje: civilinėje, administracinėje ar baudžiamojoje.

Darbo metodas

5. Vadovaudamasi tokia perspektyva, Europos Taryba pasirinko naujovišką integruotą požiūrį ir subūrė komandą, į kurią įėjo trys iš pagrindinių Europos Tarybos tarpvyriausybinių komitetų, kurie sprendžia su civiline ir administracine teise (Europos teisinio bendradarbiavimo komitetas, CDCJ), baudžiamąja teise (Europos nusikalstamumo problemų komitetas, CDPC), bendrosiomis žmogaus teisėmis (Žmogaus teisių iniciatyvinis komitetas, CDDH) susijusius klausimus, ir Europos veiksmingo teisingumo komisija (CEPEJ). Gairės taip pat buvo rengiamos glaudžiai bendradarbiaujant su programa „Kurkime Europą vaikams ir su vaikais“, kurią įgyvendinant vaiko interesus atitinkantis teisingumas tapo vienu pagrindinių Europos Tarybos 2009–2011 m. vaiko teisių strategijos ramsčių.

6. Europos Taryba šį darbą pradėjo 2008 m. parengusi keturias ekspertų ataskaitas, kuriose įvertintos problemos ir kliūtys, su kuriomis susiduria vaikai kreipdamiesi į savo šalies teismą visuose teismų sistemos sektoriuose. Šios ataskaitos buvo pristatytos ir buvo diskusijų Europos Tarybos aukšto lygio konferencijų metu pagrindas. Šios konferencijos buvo surengtos, kai Ministrų komitetui pirmininkavo Švedija – „Kurkime Europą vaikams ir su vaikais – 2009–2011 m. strategijos link“ (Stokholmas, 2008 m. rugsėjo 8–10 d.) ir Ispanija – „Vaikų apsauga Europos teisingumo sistemose“ (Toledas, 2009 m. kovo 12–13 d.). Ataskaitose nurodyti faktai ir konferencijose padarytos išvados parengė dirvą gairėms ir suteikė vertingos medžiagos vaiko interesus atitinkančio teisingumo specialistų grupei (CJ-S-CH), kuri buvo sudaryta gairėms parengti per 2009–2010 metų laikotarpį.

Rengimo procesas

7. Šią specialistų grupę sudarė 17 nepriklausomų specialistų, kuriuos Europos Taryba, konsultuodamasi su CDCJ, CDPC ir CDDH, pasirinko atsižvelgdama į jų asmeninę patirtį vaiko teisių srityje ir paisydama specializacijos (civilinės ir administracinės, baudžiamosios ir žmogaus teisių teisės) bei geografinio ir lyčių pasiskirstymo. Grupei pirmininkavo CDCJ pirmininkas Seamusas Carollas (Airija), pirmininko pavaduotojo pareigas ėjo CDPC paskirta Ksenija Turković (Kroatija), o mokslo srities specialiste buvo paskirta vaiko teisių specialistė iš Belgijos Ankie Vandekerckhove.

8. Į grupę buvo įtraukti teisėjai, advokatai, prokurorai, mokslininkai, psichologai, policijos pareigūnai, socialiniai darbuotojai ir valstybių narių vyriausybės atstovai, taigi grupę sudarė daugybės sričių specialistai. Prie grupės darbo taip pat prisidėjo daug įvairių stebėtojų, įskaitant pagrindinių tarptautinių tarpvyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų atstovus.

9. Prieš perduodant gairių projektą ir jų aiškinamąjį memorandumą Ministrų komitetui, kuris juos patvirtino 2010 m. lapkričio 17 d., dokumentus savo 85-ajame plenariniame posėdyje, vykusiame 2010 m. spalio 11–14 d., išnagrinėjo ir patvirtino CDCJ. Prieš tai su tekstu savo plenarinėse sesijose (atitinkamai 2010 m. birželio 7–10 d. ir birželio 15–18 d.) susipažino ir jam pritarė CDPC ir CDDH.

Konsultacijos su suinteresuotomis šalimis

10. Konsultacijos su įvairiomis suinteresuotomis šalimis dėl gairių projekto buvo vykdomos viso jų rengimo proceso metu – su visuomene dėl vienas po kito parengtų teksto projektų nuolat konsultuotasi nuo 2009 m. spalio mėn. iki 2010 m. gegužės mėn. 2009 m. gruodžio 7 d. Strasbūre buvo surengtas projekto svarstymas su pagrindinėmis tarptautinėmis nevyriausybinėmis organizacijomis ir kitomis vaikų teisių srityje besispecializuojančiomis suinteresuotomis šalimis. 2010 m. sausio–gegužės mėn. ketvirtasis gairių projektas buvo pateiktas valstybėms narėms ir svarbioms grupėms, kad jie pateiktų savo pastabas, bei įvairiems vidaus bei užsienio partneriams. Grupė atsižvelgė į gautas pastabas rengdama galutinę teksto redakciją, taip užtikrindama skaidrų ir įvairias nuomones atsižvelgiantį gairių priėmimo procesą.

Konsultacijos su vaikais ir jaunimu

11. Atsižvelgdama į šios specialistų grupės techninę užduotį, Europos Taryba 2010 m. taip pat surengė tiesiogines konsultacijas su vaikais ir jaunimu teisingumo klausimais. Prie to prisidėjo apie 30 partnerių visoje Europoje, kurie parengė, išvertė ir išplatino klausimyną 11 kalbų ir organizavo grupines diskusijas. Airijos vaikų teisės ekspertė dr. Ursula Kilkelly išnagrinėjo 3 721 atsakymą iš 25 šalių ir CJ-S-CH atsižvelgė į juos rengdama galutinį gairių tekstą. Pagrindinės temos, be kita ko, buvo susijusios su šeima, (ne)pasitikėjimu valdžia, pagarbos poreikiu ir su tuo, kaip vaikams ir jaunuoliams svarbu būti išklausomiems¹.

12. Šios konsultacijos buvo pirmasis Europos Tarybos bandymas užtikrinti tiesioginį vaikų ir jaunimo dalyvavimą rengiant dokumentą. Ši priemonė bus taikoma ir tolesnėje panašaus pobūdžio veikloje siekiant užtikrinti prasmingą vaikų ir jaunimo dalyvavimą Europos Tarybai nustatant tam tikrų gyvenimo sričių teisinį reglamentavimą. Konsultacijos buvo surengtos pasinaudojus dosnia finansine Suomijos Vyriausybės parama.

1. Šią ataskaitą galima rasti interneto svetainėje www.coe.int/childjustice.

13. Rengiant gaires padaryta daugybė pakeitimų, kuriais siekta užtikrinti, kad gairės atitiktų vaikų poreikius. Jose buvo atsižvelgta į tai, ką vaikai pasakojo apie teisingumo sistemą. Apskritai buvo labai nuoširdžiai stengtasi užtikrinti, kad į šias nuomones būtų atsižvelgta nustatant gairių elementus, jų taikymo sritį ir poveikio galią.

14. Visų pirma vaikų nuomonėmis buvo pasinaudota siekiant:

- pagrįsti kiek ir kaip gairėse pripažįstama vaikų teisė būti išklausytiems, gauti informaciją apie savo teises, turėti galimybę būti atstovaujamiems nepriklausomo atstovo ir veiksmingai dalyvauti priimanant su jais susijusius sprendimus. Atsižvelgiant į šiuos klausimus buvo atitinkamai patobulintos visų atitinkamų skirsnių formuluotės. Pavyzdžiui, dabar gairėse reikalaujama, kad teisėjai paisytų visų vaikų teisės būti išklausytiems visais su jų interesais susijusiais klausimais, taip pat reikalaujama, kad taikomos priemonės būtų pritaikytos vaiko supratimo lygiui bei gebėjimui bendrauti ir būtų atsižvelgta į bylos aplinkybes;
- užtikrinti, kad gairėse būtų įtvirtinta nuostata, jog vaikai turi suprasti, kokia yra jų nuomonės vertė, ir turi būti informuojami apie tai, kokia prasmė jai suteikta;
- sustiprinti gairių nuostatą dėl paramos vaikams iki susidūrimo su teisingumo sistema, su ja susidūrus ir po to, kai procesas pasibaigia. Ypatingas dėmesys buvo skirtas tėvų ir tų, kuriais vaikai pasitiki, vaidmeniui (pavyzdžiui, skirsnis apie vaikus ir policiją);
- paremti nuostatą dėl nepaneigiamos teisės naudotis nepriklausomais ir veiksmingais skundų teikimo mechanizmais, kurie apimtų visas teisingumo sistemos dalis, skatinti visų specialistų specializaciją ir reikalauti tinkamo visų specialistų, kurie susiduria su vaikais teisingumo sistemoje, parengimo. Manoma, kad šie klausimai yra svarbiausi nepasitikėjimo valdžia, kuri vaikai išreiškė per konsultacijas, problemai spręsti;
- sustiprinti nuostatą dėl konfidencialumo reikalavimų, taikomų su vaikais dirbantiems specialistams;
- tinkamais atvejais skatinti konsultavimąsi ir partnerystę su vaikais atsižvelgiant į teisinės sistemos veikimą su vaikais susijusiose bylose ir į teisės aktų, politikos ir praktikos raidą bei peržiūrą.

Struktūra ir turinys

15. Šios gairės yra neprivalomas dokumentas. Nors nuostatose, kuriose išdėstomi atitinkami principai, paimti iš privalomų teisės aktų – Europos Tarybos dokumentų arba kitų tarptautinių dokumentų, dažnai vartojama tariamoji nuosaka, nereikia manyti, kad atitinkamo privalomo dokumento teisinis poveikis dėl to sumažėja.
16. Šios gairės grindžiamos galiojančiais tarptautiniais, Europos ir nacionaliniais standartais. Šiose gairėse per vaikų interesų prizmę atsižvelgiama į pagrindinius principus, nustatytus EŽTK ir susijusioje Teismo praktikoje bei Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje. Gairėmis skatinamos ir saugomos, be kita ko, vaikų teisės gauti informaciją, būti atstovaujamiems ir dalyvauti teismo procesuose bei neteisminėse procedūrose, ir vaiko teisės ir galimybės pareikšti nuomonę visų teisingumo sistemos procedūrų etapų metu. Tai taip pat ir praktinė priemonė, nes gairėse pateikiami gerosios patirties pavyzdžiai ir siūlomi praktiniai teisinės neatitikties ir spragų šalinimo sprendimai. Pavyzdžiui, aptariami klausimai, susiję su ypatingais vaiko išklausymo metodais (įskaitant išklausymą teismo salės aplinkoje). Gairėse ne vien deklaruojami principai, bet kartu siekiama, kad tai būtų praktinis tarptautiniu mastu suderintų ir privalomų standartų įgyvendinimo ir skatinimo vadovas.
17. Atsižvelgiant į CJ-S-CH techninę užduotį, gairių tekstas sudarytas pagal įvairius principus, kurie taikomi prieš procedūras, procedūrų metu ir po jų.
18. Europos Tarybos valstybėms narėms, kurios svarsto galimybę parengti teisės aktus, susijusius su vaikais teismo procesų ir neteisminių procedūrų metu, siūloma atkreipti dėmesį į gairėse nustatytus svarbius principus, standartus ir pripažintą gerąją patirtį².

2. Informacijos apie Europos Tarybos darbą, susijusį su vaiko interesus atitinkančiu teisingumu, ir jo pažangą galima rasti interneto svetainėje www.coe.int/childjustice.

Įvadas

19. Kelis pastaruosius dešimtmečius daug valstybinių ir privačių organizacijų, ombudsmenų, politikos kūrėjų ir kitų veikėjų siekė užtikrinti, kad vaikai³ išmanytų savo teises ir kad jos būtų įtvirtinamos jų kasdieniame gyvenime. Nors neseniai paminėjome EŽTK šešiasdešimtmetį ir Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos dvidešimtmetį, tikrovė nacionaliniu, regionų ir tarptautiniu lygmeniu pernelyg dažnai rodo, kad vaiko teisės tebėra pažeidžiamos.
20. Vaikai į teismo procesus ar neteismines procedūras gali būti įtraukti įvairiais būdais: kai jų tėvai nutraukia santuoką arba kovoja dėl jų globos, kai jie patys padaro teisės pažeidimus, tampa nusikaltimo liudytojais arba yra nusikaltimų aukos, prašo prieglobsčio ir t. t. Vaikai yra teisių turėtojai ir šiuo atžvilgiu būtina užtikrinti, kad procedūros labiau atitiktų vaikų interesus, kad būtų įmanoma kuo geriau juos paremti, jei savo teisėms apsaugoti jiems reikėtų pasinaudoti teismo procesu ar neteisminėmis procedūromis⁴.
21. Vaikų teisę kreiptis į teismą gali riboti įvairūs teisiniai, socialiniai, kultūriniai ar ekonominiai dalykai, svarbiausia iš jų tikriausiai yra teisinio veiksnio stoka. Labai dažnai jiems teisiškai atstovauja tėvai arba globėjai. Bet jeigu teisinis atstovas nenori veikti jų vardu arba negali to daryti, o kompetentingos valdžios institucijos pačios nepradedą procedūras, vaikai dažnai neturi jokios galimybės apginti savo teises ar pažeidimų atveju imtis veiksmų. Tokiais atvejais ir nesant specialaus atstovo, kurį paskirtų kompetentinga institucija, jie negali naudotis pagrindine teise kreiptis į teismą, nors EŽTK yra nustatyti keli su tuo susiję pagrindiniai principai (žr. 6 straipsnį, kuris, be kita ko, apima teisę į sąžiningą bylos nagrinėjimą). Ir nors Konvencijoje nustatytos „kiekvienam“ asmeniui garantuojamos

3. Jaunesni nei 18 metų asmenys.

4. U. Kilkelly, *Youth courts and children's rights: the Irish experience*, paskelbta *Youth Justice*, p. 41: „1989 m. priimta Vaiko teisių konvencija sustiprino šią apsaugą, numachiui keletą tinkamo proceso standartų, kuriuose buvo ir pripažinta vaiko teisė į teisingą bylos nagrinėjimą, ir žengta toliau pripažinus būtinybę teismo procesą pritaikyti prie vaikų poreikių ir teisių.“

žmogaus teisės, vaikams kreiptis į teismą ypač sudėtinga. Nors Teismas yra sukaupęs tam tikrą praktiką vaiko teisių klausimais, teismai – tiek nacionaliniai, tiek ir tarptautiniai – vaikams yra prieinami retais atvejais, o ieškinius jų vardu ir toliau paprastai teikia suaugusieji⁵. Taigi vaiko interesus atitinkančio teisingumo gairėse turi būti atsižvelgta į klausimus, susijusius su vaiko teise kreiptis į teismą⁶.

- 22.** 22. Vaiko interesus atitinkančio teisingumo gairėmis siekiama spręsti klausimus, susijusius su vaikų statusu bei padėtimi ir su tuo, kaip su jais yra elgiama teismo procesų ir neteisminių procedūrų metu. Tačiau prieš kreipiantis į teismą vaiko labai gali būti naudinga išbandyti alternatyvaus ginčų sprendimo metodus, kaip antai tarpininkavimą. Šios gairės apima ir teismo procesus, ir neteismines procedūras.
- 23.** Šiomis gairėmis siekiama skatinti diskusijas apie vaiko teises praktikoje ir skatinti valstybes nares imtis tolesnių priemonių, kad šios teisės virstų tikrove ir būtų pašalintos esamos spragos. Jomis nesiekama paveikti materialinės teisės klausimų ar materialinių vaiko teisių, gairės nėra teisiškai privalomo pobūdžio. Dauguma šių gairių nuostatų privers pakeisti požiūrį į tai, kaip sprendžiami su vaikų pažiūromis ir poreikiais susiję klausimai.
- 24.** Šios gairės taip pat skirtos naudoti kaip praktinė priemonė valstybėms narėms derinant savo teismo ir neteismines sistemas su ypatingais vaikų poreikiais baudžiamojo, administracinio ir civilinio teisingumo procedūrų metu, neatsižvelgiant į vaikų statusą ar veiksnumą. Šios gairės taip pat turėtų būti naudojamos labai specifinėse teisės srityse, kaip antai jaunimo apsaugą reglamentuojančių teisės aktų, kurie taikomi keliose valstybėse narėse.
- 25.** Taigi šiomis gairėmis siekiama palengvinti pagrindinių Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos principų įgyvendinimą. Be to, visos EŽTK nustatytos ir Teismo praktika įtvirtintos teisės vaikams ir suaugusiems turi būti taikomos vienodai.

- 26.** Tarp šių nuostatų ir faktinių vaiko teisių yra didžiulis atotrūkis, todėl aiškinamajame memorandume dažnai minimi gerosios – faktinės ir teisinės – patirties pavyzdžiai, paimti iš valstybių narių ir Teismo praktikos. Jie gali praversti kaip naudingos informacijos ir įkvėpimo šaltiniai.

5. F. Tulkens, *International justice for children*, 3 monografija, Europos Tarybos leidykla, 2009 m., p. 17–33.

6. Tai būtina ir todėl, kad viena iš vaiko interesus atitinkančio teisingumo specialistų grupės užduočių yra ieškoti spragų šiais klausimais.

Aiškinamasis memorandumas

Preambulė

27. Pagrindinės tarptautinės organizacijos, sprendžiančios su žmogaus teisėmis susijusius klausimus, kaip antai Jungtinės Tautos ir Europos Taryba, jau yra parengusios svarbių standartų ir gairių dėl vaiko teisių. Šie standartai ir gairės bus apvarstyti tinkamoje vietoje. Preambulėje minimi tie standartai, kurie šioje srityje yra ypač svarbūs. Valstybėms narėms netrukdoma nustatyti griežtesnius standartus ar palankesnes priemones ir juos taikyti. Preambulėje valstybės narės taip pat raginamos skubiai ratifikuoti atitinkamas Europos Tarybos konvencijas dėl vaiko teisių, kadangi daug valstybių dar neratifikavo keleto iš šių dokumentų⁷.

I. Taikymo sritis ir tikslas

28. Šio dokumento taikymo sritis ir tikslas nagrinėjami 1–3 dalyse. Kaip jau buvo pažymėta, šios gairės taikomos baudžiamajai, civilinei ar administracinei teisei ir jomis siekiama garantuoti, kad šių procesų metu būtų visokeriopa paisoma visų vaiko teisių ir būtų užtikrinta tinkama pagarba kitų susijusių šalių teisėms.

II. Apibrėžtys

29. „Vaiko“ sąvokos apibrėžtis suformuluota pagal Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 1 straipsnį ir Europos konvencijos dėl vaiko teisių įgyvendinimo (ESS Nr. 160) 1 straipsnio 1 dalį. Pagal EŽTK teisės suteikiamos kiekvienam asmeniui, neišskiriant jaunesnių nei aštuoniolikos metų asmenų. Gali būti atvejų, kai jaunesnis nei aštuoniolikos metų asmuo nėra laikomas vaiku, pavyzdžiui, keliose valstybėse narėse leidžiamos emancipacijos atvejais.

⁷ Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos dokumentas (AS/Jur (2009)40) „Europos Tarybos sutarčių teisės *acquis* ypatumai ir pridėtinė vertė“.

- 30.** „Vieno iš tėvų“ apibrėžtis b dalyje apima visus tėvų pareigas atliekančius asmenis, kurie ne visada gali būti biologiniai tėvai, – tai taip pat gali būti kiti tėvų pareigas atliekantys asmenys, kaip antai globėjai ar paskirtieji teisiniai atstovai.
- 31.** Nors „vaiko interesus atitinkantis teisingumas“ apibrėžtas c dalyje, dokumento tekste taip pat tvirtinama, kad šios sąvokos taikymo sritis yra platesnė nei faktinė teismų sistema ir teismo procesai. Sąvoka taikoma visiems specialistams, dirbantiems su vaikais teismo proceso metu ir už jo ribų. Už tai, kad teisingumas labiau atitiktų vaiko interesus, taip pat atsakingi yra tokie sektoriai kaip policija, socialinės ir psichikos sveikatos tarnybos. Šiomis gairėmis siekiama užtikrinti, kad visiems šiems specialistams būtų žinomos vaiko teisės ir jie skrupulingai jų paisytų.

III. Pagrindiniai principai

A. Dalyvavimas⁸

- 32.** Dalyvavimo principas, t. y. vaikų teisė atvirai kalbėti ir reikšti savo pažiūras visais su jais susijusiais klausimais, yra vienas pagrindinių Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos principų⁹. Nors tai nereiškia, kad jų nuomonės visada bus tvirtai laikomasi, gairėse reikalaujama, kad jų nuomonės būtų rimtai vertinamos ir jų būtų deramai paisoma atsižvelgiant į jų amžių, brandumą ir bylos aplinkybes ir vadovaujantis nacionalinėmis proceso teisės normomis.

8. Dėl išsamesnės informacijos žr. Bendrąją pastabą Nr. 12 dėl vaiko teisės būti išklaustam (CRC/C/GC/12, 2009 m. liepos 1 d.) ir IV skyriaus D skirsnio 3 dalies pastabas dėl teisės būti išklaustam. Taip pat žr. 1998 m. rugsėjo 18 d. Ministrų komiteto rekomendacijos Nr. R (98)8 dėl vaikų dalyvavimo šeimos ir visuomenės gyvenime 4 punktą: „dalyvavimas yra lemiamas veiksnys siekiant užtikrinti socialinę sanglaudą ir gyventi demokratinėje valstybėje vadovaujantis daugiakultūris visuomenės vertybėmis ir tolerancijos principais“ ir 5 punktą: „vaikų dalyvavimas yra itin svarbus siekiant daryti poveikį mūsų pačių gyvenimo sąlygoms, nes tas dalyvavimas nėra tik dalyvavimas institucijų veikloje ir priimant sprendimus – tai pirmiausia yra bendras demokratijos modelis, svarbus visoms šeimos ir visuomenės gyvenimo sritims“. Be to, žr. 1999 m. gruodžio 16 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (Didžiosios kolegijos) sprendimo byloje *T. prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 24724/94, 83 punktą ir 1999 m. gruodžio 16 d. sprendimo *V. prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 24888/94, 85 punktą: „<...> imant 6 straipsnį kaip visumą, kaltinamajam garantuojama teisė veiksmingai dalyvauti savo baudžiamajame procese.“

9. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 12 straipsnis.

- 33.** Nuoroda į sąvoką „gebantis suformuluoti savo pažiūras“¹⁰ turėtų būti laikoma reiškiančia ne apribojimą, o veikiau institucijų pareigą labai gerai įvertinti šį vaiko gebėjimą. Užtuot pernelyg lengvai dariusios prielaidą, kad vaikas nesugeba suformuluoti nuomonės, valstybės turėtų manyti, kad vaikas iš esmės turi šį gebėjimą. Tai turi įrodyti ne vaikas. Derinant su vaiko teisių įstatymais, III skyriaus A skirsnio 2 dalyje pabrėžiama esminė mintis, kad vaikai yra teisių turėtojai.
- 34.** Valstybės neskatinamos nustatyti standartizuotų amžiaus ribų¹¹. Jungtinių Tautų gairėse dėl teisingumo bylose, kai yra nukentėjusių vaikų ir vaikų nusikaltimo liudytojų, taip pat konstatuojama, kad „amžius neturėtų kliudyti vaikui naudotis teise visokeriopai dalyvauti teisingumo procese“¹².
- 35.** Nagrinėjant su šeima susijusias bylas, svarstymuose, kurie vyksta prieš priimant sprendimą, darantį poveikį dabartinei vaikų gerovei ir (arba) jų gerovei ateityje, turėtų dalyvauti ir vaikai. Teisėjas turėtų būti atsakingas už visas priemones, kuriomis siekiama užtikrinti, kad vaikai būtų įtraukti į teismo procesą. Jis turėtų patikrinti, ar vaikai buvo veiksmingai įtraukti į procesą ir ar jame nedalyvauja tik tuo atveju, jei patys atsisakė dalyvauti arba jei dėl jų brandumo ir supratimo lygio jų dalyvavimas nėra įmanomas. Savanoriškos organizacijos ir vaikų ombudsmenai taip pat turėtų visais būdais stengtis užtikrinti, kad vaikai būtų įtraukti į šeimos teisės procedūras ir nesusidurtų su *fait accompli*¹³.

10. *Ibid.*, 12 straipsnio 1 dalis.

11. Bendrosios pastabos Nr. 2 dėl vaiko teisės būti išklaustam 20–21 punktai (CRC/C/GC/12, 2009 m. liepos 1 d.).

12. Jungtinių Tautų gairių dėl teisingumo bylose, kai yra nukentėjusių vaikų ir vaikų nusikaltimo liudytojų (ECOSOC Res 2005/20, 2005 m. liepos 22 d.), 18 punktas.

13. Kai kurios valstybės narės baudžia tėvus, kurie nevykdo globos ir bendravimo įsipareigojimų, neatsižvelgdamos į tai, kad galbūt vaikas atsisako laikytis nustatytų reikalavimų. Kitose valstybėse tėvams už teismo sprendimo nesilaikymą gali būti skiriamos laisvės atėmimo bausmės, nors to galima išvengti užtikrinant vaiko dalyvavimą, kai daromas bet koks jo vardu priimamas sprendimas.

Vienoje byloje, susijusioje su kaltinamuoju nepilnamečiu, kurio supratimo lygis buvo žemas, Teismas nustatė, jog „veiksmingas dalyvavimas šiomis aplinkybėmis suponuoja tai, kad kaltinamasis apskritai suvokia teismo proceso pobūdį ir bylos jam svarbą, taip pat ir bausmės, kuri gali būti nustatyta, svarbą. Tai reiškia, kad jis, prireikus padedamas, pavyzdžiui, vertėjo žodžiu, advokato, socialinio darbuotojo ar draugo, turėtų gebėti suvokti to, kas sakoma teisme, esmę. Kaltinamasis turėtų gebėti suprasti, ką sako prokuroro iškviesti liudytojai ir, jei jam yra atstovaujama, turėtų gebėti savo advokatams paaiškinti savo įvykių versiją, atkreipti dėmesį į visus pareiškimus, su kuriais nesutinka, ir supažindinti advokatus su visais faktais, kurie turėtų būti pareikšti jį ginant¹⁴. Be to, „svarbu, kad jis būtų teisiamas specializuotame teisme, sugebančiame visiškai atsižvelgti į kliūtis, su kuriomis jis susiduria, skirti joms deramą dėmesį ir atitinkamai pritaikyti savo procedūrą¹⁵.

Globos byloje *Sahin prieš Vokietiją* Teismas padarė panašią išvadą, jog „būtų perdėta sakyti, kad nacionaliniai teismai visada privalo teisme išklausti vaiką sprendžiant bendravimo su vienu iš tėvų, neturinčiu globos teisės, klausimą, nes tai gali priklausyti nuo konkrečių kiekvienos bylos aplinkybių, deramai atsižvelgiant į vaiko amžių ir brandumą¹⁶.

Galiausiai kitoje globos byloje *Hokkannen prieš Suomiją* Teismas nusprendė, kad 12 metų mergaitė „yra pakankamai brandi, kad į jos nuomonę būtų atsižvelgta, ir todėl teisė su ja matytis neturėtų būti suteikiama prieš jos norą¹⁷.

B. Vaiko interesai

- 36.** Visose su vaikais susijusiose bylose svarbiausi turėtų būti vaiko interesai. Šiose bylose kiekvieną situaciją reikia kruopščiai įvertinti. Nors ir pripažįstama, kad tai yra sudėtinga užduotis, šiose gairėse raginama nustatyti tarpdalykinius vaiko interesų vertinimo metodus. Atlikti tokį vertinimą dar sunkiau, kai reikia užtikrinti šių interesų ir kitų dalyvaujančių šalių, kaip antai kitų vaikų, tėvų, aukų ir t. t., interesų pusiausvyrą. Tai turėtų daryti specialistai ir kiekvieną atvejį vertinti atskirai.
- 37.** Vaiko interesai visada turi būti vertinami kartu su kitomis vaiko teisėmis, pavyzdžiui, teise būti išklaustam, teise būti apsaugotam nuo smurto, teise nebūti atskirtam nuo tėvų ir t. t.¹⁸. Būtina visapusiškai pažvelgti į esamą situaciją.
- 38.** Stebėtina, kaip retai principas suteikti pirmenybę vaiko interesams yra taikomas nepilnamečių teisingumo bylose, kitaip nei šeimos teisės bylose. Daugelyje Europos Tarybos valstybių narių pastebima nerimą kelianti tendencija su jaunais teisės pažeidėjais elgtis kaip su suaugusiaisiais¹⁹. Nereikia nė sakyti, kad turi būti paisoma visų vaikų teisių, įskaitant ir vaikų, kurie pažeidžia įstatymą, teises. Griežtas baudžiamasis požiūris neatitinka pagrindinių nepilnamečių justicijos principų, suformuluotų Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 40 straipsnyje²⁰. Socialinio auklėjamojo pobūdžio intervencijos šį teisės aktą atitinka kur kas labiau ir, kaip įrodyta, praktikoje taip pat yra veiksmingesnės²¹.

18. Dėl praktinių pasiūlymų žr. Jungtinių Tautų Vyriausiojo pabėgėlių reikalų komiteto biuro gaires dėl vaiko interesų nustatymo, 2008 m. (www.unhcr.org/refworld/docid/148480c342.html).

19. Žr. T. Hammarberg (www.coe.int/t/commissioner/Viewpoints) (2009 m.).

20. Bendrosios pastabos Nr. 10 dėl vaikų teisių nepilnamečių justicijos srityje (CRC/C/GC/10, 2007 m. balandžio 25 d.) 71 punktas. Taip pat žr. Ministrų komiteto rekomendaciją Nr. R (87) 20 dėl socialinės reakcijos į nepilnamečių nusikalstamumą.

21. Bendroji pastaba Nr. 10 dėl vaikų teisių nepilnamečių justicijos srityje (CRC/C/GC/10, 2007 m. balandžio 25 d.).

14. 2004 m. birželio 15 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (ketvirtojo skyriaus) sprendimo byloje *S.C. prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 60958/00, 29 punktas.

15. Europos Žmogaus Teisių Teismas, *ibid.*, 35 punktas.

16. 2003 m. liepos 8 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (Didžiosios kolegijos) sprendimo byloje *Sahin prieš Vokietiją*, Nr. 196, 73 punktas.

17. 1994 m. rugsėjo 23 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (Kolegijos) sprendimo byloje *Hokkannen prieš Suomiją*, Nr. 19823/92, 61 punktas.

Keliose šeimos bylose Europos Žmogaus Teisių Teismas konstatavo, kad nacionaliniai teismai sudėtingą vaiko interesų klausimą turėtų vertinti remdamiesi argumentuota, nepriklausoma ir aktualia psichologo ataskaita ir kad vaikas, jei tai įmanoma ir atitinka jo brandumą ir amžių, bylose dėl teisės matytis, gyvenamosios vietos ir globos turėtų būti išklaustas psichologo ir teismo²².

Byloje *Bronda prieš Italiją* laikytasi nuomonės, kad vaiko interesai buvo viršesni nei kitų susijusių šalių interesai: „<...> nors reikia užtikrinti tinkamą pusiausvyrą tarp S. intereso likti su savo globėjais ir jos biologinės šeimos intereso, kad ji gyventų su jais, Teismas ypatingą reikšmę teikia keturiolikos metų mergaitės, kuri visada tvirtai nurodydavo nenorinti palikti savo globos namų, interesams. Šioje byloje S. interesas yra svarbesnis nei jos senelių“²³.

Teismas panašiai yra nurodęs ir jau minėtoje byloje *Sahin prieš Vokietiją*: „Pagal 8 straipsnį reikalaujama, kad nacionalinės institucijos užtikrintų teisingą vaiko ir tėvų interesų pusiausvyrą ir kad užtikrinant tokią pusiausvyrą ypač svarbiais būtų laikomi vaiko interesai, kurie, atsižvelgiant į jų pobūdį ir rimtumą, gali būti viršesni nei tėvų interesai. Konkrečiu atveju pagal 8 straipsnį negali būti patenkintas vieno iš tėvų pageidavimas imtis priemonių, nes jos pakenktų vaiko sveikatai ir raidai“²⁴.

Įvaikinimo byloje *Pini ir kiti prieš Rumuniją* Teismas dėl vaiko atsisakymo būti įvaikintam užsieniečių šeimos nusprendė: „Tokiose bylose <...> vaiko interesai, atsižvelgiant į jų pobūdį ir rimtumą, gali būti viršesni nei tėvų interesai“²⁵.

22. Plg. visų pirma su 2000 m. liepos 13 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (Didžiosios kolegijos) sprendimo *Elsholz prieš Vokietiją*, Nr. 25735/94, 53 punktu ir 2003 m. liepos 8 d. sprendimo *Sommerfeld prieš Vokietiją*, Nr. 31871/96, 67–72 punktais. Taip pat žr. iš dalies išsiskiriančios teisėjo G. Ress kartu su teisėjais A. Pastor Ridurejo ir R. Türmen pareikštos nuomonės byloje *Sommerfeld prieš Vokietiją* (ibid.) 2 punktą.

23. 1998 m. birželio 9 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (Kolegijos) sprendimo byloje *Bronda prieš Italiją*, Nr. 22430/93, 62 punktas.

24. 2003 m. liepos 8 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (Didžiosios kolegijos) sprendimo byloje *Sahin prieš Vokietiją*, Nr. 30943/96, 66 punktas.

25. 2004 m. birželio 22 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (Antrojo skyriaus) sprendimo byloje *Pini ir kiti prieš Rumuniją*, Nr. 78028/01 ir 78030/01, 155 punktas.

C. Orumas

39. Pagarba orumui yra pagrindinis ir daugelį galiojančių teisės aktų pagrindžiantis žmogaus teisių reikalavimas²⁶. Nors įvairios Jungtinių Tautų gairių dėl teisingumo bylose, kai yra nukentėjusių vaikų ir vaikų nusikaltimo liudytojų, nuostatos yra šiuo klausimu svarbios, ypatingą dėmesį reikėtų skirti šių gairių teiginiui, kad „kiekvienas vaikas yra unikalus ir vertingas žmogus, todėl jo individualus orumas, specialieji poreikiai, interesai ir privatumas turėtų būti gerbiami ir saugomi“²⁷.

40. C skirsnio 2 dalyje atkartojama EŽTK 3 straipsnio nuostata.

D. Apsauga nuo diskriminacijos

41. Diskriminacijos draudimas taip pat yra tarptautinėje žmogaus teisių teisėje nusistovėjęs principas. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 2 straipsnis vertinamas kaip vienas pagrindinių diskriminacijos draudimo principų. D skirsnio 1 dalyje minimi keli gerai žinomi diskriminacijos pagrindai.

42. Dėl „rasės“ klausimo Europos Tarybos Europos komisija kovai su rasizmu ir netolerancija savo Bendrojoje politikos rekomendacijoje Nr. 7 dėl nacionalinės teisės aktų dėl kovos su rasizmu ir rasine diskriminacija pažymi: „Kadangi visi žmonės priklauso tai pačiai rūšiai, Europos komisija kovai su rasizmu ir netolerancija nepripažįsta teorijų, pagrįstų skirtingų „rasių“ buvimu.“ Tačiau šioje rekomendacijoje Europos komisija kovai su rasizmu ir netolerancija vartoja šią sąvoką siekdama užtikrinti, kad iš asmenų, kurie paprastai ir klaidingai suvokiami kaip priklausantys „kitai rasei“, nebūtų atimta teisės aktų numatyta apsauga.

43. Šiuo atžvilgiu tam tikroms ypač pažeidžiamų vaikų kategorijoms gali reikėti ypatingos apsaugos. Tekste išvardijamos kai kurios iš šių kategorijų; tačiau šis sąrašas nepretenduoja į išsamumą, nes galimos ir kitos, sąraše nepaminėtos, diskriminacijos priežastys.

26. Žr., pvz., Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto preambulę ir Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos preambulę bei 40 straipsnio 1 dalį.

27. Jungtinių Tautų gairės dėl teisingumo bylose, kai yra nukentėjusių vaikų ir vaikų nusikaltimo liudytojų (ECOSOC Res 2005/20, 2005 m. liepos 22 d.), III skirsnio 8 dalies a punktas ir I skirsnio 6 dalis.

44. Kitas svarbus diskriminacijos veiksnys, kalbant apie vaikų teises, yra amžius ir veiksnumas. Labai maži vaikai ar savo teisėmis naudotis ne visiškai sugebantys vaikai taip pat yra teisių turėtojai. Vengiant diskriminacijos, šiems vaikams reikia sukurti alternatyvių atstovavimo sistemų.

E. Teisinė valstybė²⁸

45. Teisinės valstybės²⁹ sąvokos šiose gairėse nebandoma apibrėžti; keli jos elementai nurodyti E skirsnio 1 ir 2 dalyse. Visas tekstas parengtas vadovaujantis Teismo nuomone, kad „teisinės valstybės principas, vienas pagrindinių demokratinės visuomenės principų, neatsiejamas nuo nė vieno Konvencijos straipsnio“³⁰. Taigi jo poveikis turėtų būti jaučiamas visų su vaikais susijusių procedūrų metu.

46. Teisinės valstybės principu, be kita ko, yra pagrįstas pagrindinis principas, kad kiekvienas asmuo yra atsakingas pagal aiškiai nustatytus ir paskelbtus teisės aktus ir gali įgyvendinti savo teises. Šis principas taikomas nepaisant amžiaus, taigi tikimasi, kad valstybės narės gerbs ir rems visų asmenų, įskaitant vaikus, pagrindines teises. Teisinės valstybės principą taikant vaikams, be kita ko, būtina skatinti įgyvendinti nekaltumo prezumpcijos teisę ir teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, įskaitant nepriklausomą teisinę pagalbą, faktinę galimybę kreiptis į advokatą arba kitą įstaigą ar subjektą, kuris pagal nacionalinės teisės aktus atsakingas už vaikų teisių gynimą.

47. Principai *nullum crimen sine lege ir nulla poena sine lege*, kurie yra baudžiamosios teisės sistemos demokratijoje kertiniai akmenys, vaikams galioja taip pat, kaip ir suaugusiesiems³¹. Tačiau sprendžiant antisocialaus – nors ir ne nusikalstamo – vaikų elgesio problemas kai kuriose valstybėse narėse pastebima tendencija taikyti radikalias intervencines priemones, įskaitant laisvės atėmimą. Visuomenės apsaugos nuo antisocialaus elgesio pretekstu vaikams šios intervencinės priemonės taikomos tokiu būdu, kuris nebūtų toleruojamas, jei būtų taikomas suaugusiesiems. Standartinės teisinės garantijos, kaip antai valstybei priskirtina įrodinėjimo našta ir teisė į teisingą bylos nagrinėjimą,

28. Taip pat žr. Europos Žmogaus Teisių Teismo kanceliarijos ataskaitą „Vaikų teisė kreiptis į teismą. Ypatingas dėmesys vaikų teisei kreiptis į Europos Žmogaus Teisių Teismą“ ir Teismo praktiką, susijusią su vaikų teise kreiptis į teismą nacionalinėje jurisdikcijoje, rinkinyje „Tekstų, susijusių su vaiko interesus atitinkančiu teisingumu, rinkinys“, Žmogaus teisių ir teisės reikalų generalinis direktoratas, 2009 m., p. 11–19.

29. Briuanas Z. Tamanaha atsekė šią idėją iki Aristotelio: „Geriau, kai viešpatauja teisinė valstybė, o ne vienas iš piliečių“, ir tęsia: „taigi įstatymams paklūsta net įstatymų sergėtojai“. Citata iš Tom Bingham, *The Rule of Law*, Allen Lane, Penguin Group, 2010 m., p. 3.

30. 2007 m. lapkričio 22 d. sprendimo *Ukraine-Tyumen prieš Ukrainą*, Nr. 22603/02, 49 punktą.

31. EŽTK 7 straipsnis, Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 40 straipsnio 2 dalies a punktą.

ne visada suteikiamos. Daugelyje šalių pagrindiniai teisės principai baudžiamosiose bylose vaikams nėra taikomi taip visapusiškai kaip suaugusiesiems. Vaikai tebėra baudžiami už nepilnamečių nusižengimus (veikos, kurios teisėje nėra apibrėžiamos kaip nusikaltimai ir už kurias nebūtų baudžiama, jei jas padarytų suaugusysis)³².

48. Kad teisinės valstybės principo būtų veiksmingai ir tinkamai laikomasi, ypač vaikų atžvilgiu, pagal E skirsnio 3 dalį reikalaujama, kad valstybės narės sukurtų ir (arba) remtų nepriklausomus ir veiksmingus skundų teikimo mechanizmus, nepamirštant, kad jie turi būti pritaikyti vaiko amžiui ir supratimo lygiui.

IV. Vaiko interesus atitinkantis teisingumas iki teismo proceso, teismo proceso metu ir jam pasibaigus

A. Bendrieji vaiko interesus atitinkančio teisingumo elementai

49. Šie vaiko interesus atitinkančio teisingumo elementai yra svarbūs visiems galimiems teismo procesų ar neteisminių procedūrų dalyviams ir taikomi neatsižvelgiant į vaiko statusą; jie taip pat taikomi specifinėms ypač pažeidžiamų vaikų grupėms.

1. Informavimas ir konsultavimas

50. Kiekvienoje atskiroje byloje visa svarbi ir būtina informacija vaikui turėtų būti teikiama nuo pirmojo susidūrimo su teisingumo sistema, vėliau jis taip pat turėtų būti informuojamas apie kiekvieną proceso etapą³³. Ši teisė vienodai taikoma ir vaikams, kurie yra nusikaltimų aukos, ir įtariamiesiems nusikaltimų vykdytojams, ir vaikams, kurie gali dalyvauti procese kaip suinteresuotoji ar nukentėjusioji šalis³⁴. Nors teikti informaciją pačioje vaiko susidūrimo su kompetentingomis

32. Žr. Vaiko teisių informacijos tinklo (CRIN) ataskaitą apie statuso pažeidimus (*Report on Status Offences*) interneto svetainėje http://www.crin.org/docs/Status_Offences_doc_2_final.pdf.

33. Tai svarbi vaikų ombudsmenų ir vaikų teisių apsaugos organizacijų užduotis.

34. Ši teisė taip pat įtraukta į įvairius dokumentus, kaip antai Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją (13 straipsnio 1 dalis, 37 straipsnio d punktas, 40 straipsnio 2 dalies b punkto ii papunktis, 42 straipsnis), Jungtinių Tautų gaires dėl teisingumo bylose, kai yra nukentėjusių vaikų ir vaikų nusikaltimo liudytojų (ECOSOC Res. 2005/20, 2005 m. liepos 22 d., VII) ir Europos konvenciją dėl vaiko teisių įgyvendinimo (ESS Nr. 160, 3 straipsnis).

institucijomis pradžioje ne visada praktiška, tai turėtų būti padaryta kuo greičiau. Tačiau gali būti atveju, kai informacija vaikams neturėtų būti teikiama (jei tai prieštarautų jų interesams).

51. Vaikai turi būti informuoti ne tik apie savo teises³⁵, bet ir apie priemones, kuriomis gali pasinaudoti savo teisėms įgyvendinti arba prirėkus joms apginti³⁶. Tai pirmoji sąlyga, kurią reiktų įgyvendinti, siekiant šias teises apsaugoti. Išsamus, bet ne baigtinis, informacijos, kurią vaikai ir jų tėvai turėtų gauti, sąrašas pateikiamas šių gairių 1 dalies IV skyriaus A skirsnio 1 dalyje.
52. Vaikai gali stokoti objektyvios ir išsamios informacijos. Tėvai ne visada gali pasidalyti visa svarbia informacija, o ir jų teikiama informacija gali būti šališka. Šiomis aplinkybėmis labai svarbus vaikų advokatų, ombudsmenų ir vaikams skirtų teisinių tarnybų vaidmuo.
53. 2 gairėje dar kartą patvirtinama vaiko teisė jam suprantama kalba gauti jo amžiui, brandos lygiui ir gebėjimams pritaikytą informaciją ir konsultacijas.
54. Informuojant apie procedūrinę sistemą, be kita ko, reikia pateikti išsamią informaciją apie tai, kaip bus atliekama procedūra, kokia bus vaiko padėtis ir vaidmuo, kaip bus atliekama apklausa, kokia numatoma procedūros trukmė, kokia bet kokių duotų parodymų svarba ir poveikis, kokios galimos tam tikro veiksmo pasekmės ir t. t. Vaikai turi suprasti, kas vyksta, kaip reikalai galėtų klostytis ar klostytis toliau, kokias jie turi galimybes ir kokios šių galimybių pasekmės. Jie turi būti informuoti apie galimas procedūrų alternatyvas. Tam tikrais atvejais tinkamesnis nei teismo įsikišimas gali būti tarpininkavimas, o kitomis aplinkybėmis daugiau garantijų vaikui gali būti suteikta kreipusis į teismą. Vaikui turi būti suprantamai paaiškintos įvairios tokio pasirinkimo pasekmės, kad galėtų būti priimtas visapusiškai apsvaistytas sprendimas, nors vaikas ir nebūtinai priims sprendimą kiekvienu atveju. Ši informacija taip pat galėtų būti teikiama pasinaudojant įvairia specialiai vaikams parengta medžiaga, kurioje pateikiama svarbi teisinė informacija (4 gairė).
55. 5 gairėje nustatoma prievolė skubiai ir tiesiogiai vaikui ir tėvams teikti informaciją apie visus vaikui pareikštus kaltinimus ir apie teises, kurias jis turi turėti tokiose bylose. Vaikui taip pat reikia suteikti informacijos apie su kaltinimu susijusius sprendimus, apie svarbius

35. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 42 straipsnis.

36. Neturėtų būti apribojama griežtai teisinio pobūdžio informacija. Pavyzdžiui, tai taip pat galėtų būti informacija, kad galima kreiptis į vaikų ombudsmeną arba kitas vaikams skirtas tarnybas.

pokyčius po teismo ir apie tai, kaip bus nuspręsta dėl bylos baigties. Taip pat turėtų būti teikiama informacijos apie galimus skundų pateikimo mechanizmus, esamas teisinės pagalbos sistemas, atstovavimą ar kitas galimas konsultacijas, kurias jis gali turėti teisę gauti. Teismui priėmus sprendimą, jo motyvai turėtų būti pateikti taip, kad vaikas galėtų juos visiškai suprasti. Tai dar svarbiau vaikams, turintiems specialiųjų ugdymo poreikių, ir žemo raštingumo lygio vaikams³⁷.

56. Tarpvalstybinių civilinės teisės ir šeimos ginčų atveju vaikui, atsižvelgiant į jo brandumą ir supratimo lygį, turėtų būti teikiama specialisto informacija apie teisę kreiptis į įvairių jurisdikcijų teismus ir apie procedūrų poveikį jo gyvenimui. Ypatinių sunkumų vaikams kyla, kai šeimoje yra buvę konfliktai ir (arba) jie buvo patyrę prievartą.

V. ir T. bylose prieš Jungtinę Karalystę Teismas pažymėjo, jog faktinis dalyvavimas teismo salėje suponuoja tai, kad kaltinamieji bendrai suvokia teismo proceso pobūdį, įskaitant bet kokios bausmės, kuri gali būti nustatyta, svarbą. Taigi nepilnamečiams teisiams bet kuriuo atveju turi atstovauti įgudę advokatai, turintys darbo su vaikais patirties³⁸.

Kai kuriose Europos Tarybos valstybėse narėse vaikai ir jaunuoliai gali kreiptis į privačias arba subsidijuojamas tarnybas, kuriose jie gali gauti bendros informacijos apie vaiko teises arba pagrindinę informaciją teisiniais jų konkrečios bylos ar padėties klausimais. Tam tikrose valstybėse narėse, kaip antai Belgijoje ir Nyderlanduose, veikia specialūs vaiko teisių biurais³⁹, kurie gali nukreipti vaikus pas advokatą, padėti jiems pasinaudoti savo teisėmis (pavyzdžiui, parašyti teisėjui prašymą būti išklausytam tam tikroje byloje) ir t. t.

37. Gali reikėti išversti informaciją į vaiko suprantamą kalbą (užsienio kalbą, Brailio raštą ar kt.), kaip ir suaugusiųjų atveju, ir paaiškinti oficialius teisinius terminus, kad vaikas visiškai suprastų jų reikšmę.

38. 1999 m. gruodžio 16 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (Didžiosios kolegijos) sprendimo *T. prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 24724/94, 88 punktas ir 1999 m. gruodžio 16 d. sprendimo *V. prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 24888/94, 90 punktas.

39. *Kinderrechtswinkel* – Gente ir Briugėje ir *Service Droits des jeunes* – daugumoje didesnių miestų prancūzakalbėje Belgijos bendruomenėje.

2. Privataus ir šeimos gyvenimo apsauga

57. Kaip nustatyta keliuose teisės aktuose⁴⁰, gali būti būtina užtikrinti vaikui anonimiškumą ir asmens duomenų apsaugą nuo žiniasklaidos. Šiuo klausimu reikėtų būtinai paminėti Europos Tarybos konvenciją dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu (ESS Nr. 108)⁴¹, kurioje išvardyti bendrai priimti standartai, susiję, visų pirma, su duomenų rinkimu bei tvarkymu ir su duomenų kokybe. Kaip ir EŽTK atveju, vaikai turi visas pagal šią konvenciją suteikiamas teises, nors vaiko teisės joje aiškiai neminimos. Be to, jos 6 straipsnyje nustatytos specialios apsaugos priemonės, susijusios su neskelbtiniais duomenimis, kaip antai asmens duomenimis, susijusiais su teistumu. Siekiant geriau apsaugoti vaikų privatumą, nacionalinės teisės aktais arba valdžios institucijų potvarkiais prie neskelbtinų galėtų būti priskirtos ir kitos duomenų kategorijos. Pavyzdžiui, viename dokumente⁴² išvardijamos tokios kategorijos: drausminės procedūros, smurto atvejų registravimas, medicininis gydymas mokykloje, mokyklinis orientavimas, specialus neįgaliųjų ugdymas ir socialinė pagalba nepasiturinčių šeimų moksleiviams.

40. Pavyzdžiui, Konvencijos dėl kovos su žmonių prekyba (ETSS Nr. 197) 11 straipsnio 3 dalyje kalbama apie privatumą bei asmens duomenų apsaugą ir valstybės raginamos nustatyti spaudai skirtas reguliavimo priemonės. Jungtinių Tautų gairių dėl teisingumo bylose, kai yra nukentėjusių vaikų ir vaikų nusikaltimo liudytojų (ECOSOC Res 2005/20, 2005 m. liepos 22 d.), X skirsnio 27 dalyje konstatuojama: „Informacija, susijusi su vaiko dalyvavimu teisingumo procese, turėtų būti saugoma. Tai gali būti užtikrinta išlaikant konfidencialumą ir ribojant informacijos, kuria remiantis gali būti nustatyta vaiko, kuris teisingumo procese yra nukentėjęs arba liudytojas, tapatybę, atskleidimą.“ Tai taip pat apibūdinta Jungtinių Tautų standartinėse minimaliose nepilnamečių justicijos įgyvendinimo taisyklėse (Pekino taisyklės, 1985 m., 8 straipsnis): „Nepilnamečio teisės į privatumą turi būti paisoma visais etapais, kad būtų išvengta žalos, kuri galėtų būti jam padaryta dėl netinkamo viešumo arba pakenktos reputacijos. Iš esmės neturi būti skelbiama jokia informacija, kuria remiantis gali būti nustatyta nepilnamečio teisės pažeidėjo tapatybė“.

41. Tai pasaulinės aprėpties dokumentas, nes prie jo gali prisijungti ir valstybės, kurios nėra Europos Tarybos narės, jei jų teisės aktai atitinka šios konvencijos reikalavimus.

42. ES duomenų apsaugos darbo grupės nuomonė Nr. 2/2009 dėl vaikų asmens duomenų apsaugos (Bendrosios gairės ir konkretus mokyklų klausimas).

58. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas savo Bendrojoje pastaboje Nr. 10 dėl vaiko teisių nepilnamečių justicijos srityje⁴³, be kita ko, rekomenduoja posėdžiauti uždaryti, užtikrinti dokumentų konfidencialumą, skelbiamame nuosprenyje neatskleisti vaiko tapatybės ir t. t. Teismas numato galimybę nagrinėti bylas už uždarytų durų, jei tai būtina atsižvelgiant į vaiko interesus ar privatumą⁴⁴, ir apie šią gerą patirtį valstybėms narėms primenama 9 gairėje. Tačiau šis principas turėtų būti suderintas su daugelyje valstybių narių galiojančiu nevaržomos teisės į teismo procesą principu.

59. Privatumą žiniasklaidoje galima apsaugoti ir kitais būdais, pavyzdžiui, užtikrinus anonimiškumą ar vartojant pseudonimą, naudojant uždangas ar iškreipiant balsus, visuose dokumentuose išbraukiant vardus ir kitus elementus, kuriais remiantis galima nustatyti vaiko tapatybę, uždraudžiant daryti bet kokios formos įrašus (nuotraukas, garso, vaizdo) ir t. t.

60. Valstybės narės šiuo atžvilgiu turi pozityvių įpareigojimų. 7 gairėje pabrėžiama, kad yra būtina stebėti žiniasklaidos elgesio kodeksų (ar jie būtų teisiškai privalomi, ar profesiniai) įgyvendinimą, nes žala, padaroma paskelbus vardus, pavardes ir (arba) nuotraukas, dažnai yra nepataisoma.

61. Nors principas, kad informacija, kuria remiantis galima nustatyti tapatybę, turi būti neprieinama plačiai visuomenei ir spaudai, tebėra pagrindinis, gali būti išimtinių atvejų, kai atskleisti bylą ar net plačiai ją pavišinti gali būti naudinga vaikui, pavyzdžiui, jeigu jis buvo pagrobtas. Tokios bylos atskleidimas visuomenei taip pat gali būti naudingas siekiant skatinti palaikymą ar gerinti informuotumą.

43. Bendroji pastaba Nr. 10 dėl vaikų teisių nepilnamečių justicijos srityje (CRC/C/GC/10, 2007 m. balandžio 25 d.).

44. Europos Žmogaus Teisių Teismo reglamento 63 straipsnis.

62. Privatumo klausimas ypač svarbus įgyvendinant tam tikras priemones, kuriomis siekiama spręsti antisocialinio vaikų elgesio problemas. Kalbant konkrečiau, vadinamųjų antisocialinio elgesio potvarkių (ASBO), įskaitant „įvardijimo ir gėdijimo“ politiką, įgyvendinimas Jungtinėje Karalystėje rodo, kad tokiais atvejais asmens duomenys ne visada yra nuslepami nuo plačiosios visuomenės. 10 gairėje griežta prievolė šiuo klausimu nustatoma visiems su vaikais dirbantiems specialistams, išskyrus atvejus, kai kyla žalos vaikui rizika (žr. Europos Tarybos vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos konvencijos 12 straipsnį, ETSS Nr. 201).

Byloje *B. ir P. prieš Jungtinę Karalystę* Teismas nusprendė, kad procesai, susiję su vaikų gyvenamąja vieta po tėvų santuokos nutraukimo arba separacijos, yra ryškiausi pavyzdžiai tokių bylų, kurias nagrinėjant gali būti pagrįsta neleisti dalyvauti spaudos atstovams ir visuomenės nariams, siekiant apsaugoti vaiko ir kitų šalių privatumą ir išvengti trukdymo teisingumo interesams⁴⁵.

Be to, byloje *V. prieš Jungtinę Karalystę* Teismas konstatavo: „Iš to darytina išvada, jog sunkiu nusikaltimu, kuris sukelia didelį žiniasklaidos ir visuomenės susidomėjimą, apkaltinto mažo vaiko bylą reikėtų nagrinėti taip, kad jis jaustųsi kuo mažiau įbaugintas ir suvaržytas“⁴⁶.

Jau minėtose *V. ir T. bylose prieš Jungtinę Karalystę* – pradedantį vaikščioti kūdikį nužudžiusių dviejų mažų berniukų baudžiamajame procese – Teismas, be kita ko, konstatavo: „<...> svarbu, kad su vaiku, apkaltintu padarius nusikaltimą, būtų elgiamasi visiškai atsižvelgiant į jo amžių, brandumą ir intelektualinius bei emocinius gebėjimus ir kad būtų imtasi priemonių didinti jo gebėjimą suprasti procedūras ir jose dalyvauti“⁴⁷. Be to, „iš to darytina išvada, kad sunkiu nusikaltimu, kuris sukelia didelį žiniasklaidos ir visuomenės susidomėjimą, apkaltinto mažo vaiko bylą reikėtų nagrinėti taip, kad jis jaustųsi kuo mažiau bauginamas ir varžomas“⁴⁸.

3. Saugumas (specialios prevencinės priemonės)

- 63.** Aptariant nepilnamečių aukų klausimus šiose gairėse vadovaujama principais, nustatytais Jungtinių Tautų gairėse dėl teisingumo bylose, kai yra nukentėjusių vaikų ir vaikų nusikaltimo liudytojų⁴⁹, ir Vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos konvencijoje, kurioje raginama užtikrinti vaikų, jų šeimų ir jų naudai liudijančių liudytojų apsaugą nuo įbauginimo, keršijimo ir pakartotinės viktimizacijos⁵⁰.
- 64.** 11 gairėje primenama, kad vaikai, ypač pažeidžiami vaikai, turėtų būti apsaugoti nuo bet kokios žalos. Ši gairė nustatyta vadovaujantis daugeliu galiojančių tokio pobūdžio nuostatų.
- 65.** 12 gairėje rekomenduojamas vaikų tarnybų darbuotojų tikrinimas, ar jie gali rūpintis vaikų apsauga, kai kuriose valstybėse narėse jau buvo nustatytas; be kita ko, tikrinami nuosprendžių registrai ir nustatytos preliminaros priemonės, kurių turi būti imtasi, jei asmuo tariamai vykdė nusikalstamas veikas prieš vaikus. Aišku, kad atliekant tokį tikrinimą reikėtų paisyti nekaltumo prezumpcijos ir teismų sistemos nepriklausomumo.

47. 1999 m. gruodžio 16 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (Didžiosios kolegijos) sprendimo *T. prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 24724/94, 84 punktas ir sprendimo *V. prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 24888/94, 86 punktas.

48. 1999 m. gruodžio 16 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (Didžiosios kolegijos) sprendimo *T. prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 24724/94, 85 punktas ir sprendimo *V. prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 24888/94, 87 punktas.

49. Jungtinių Tautų gairės dėl teisingumo bylose, kai yra nukentėjusių vaikų ir vaikų nusikaltimo liudytojų (ECOSOC Res 2005/20, 2005 m. liepos 22 d.).

50. 31 straipsnio 1 dalies f punktas.

45. 2001 m. balandžio 24 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimo byloje *B. ir P. prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 36337/97 ir 35974/97, 38 punktas.

46. 1999 m. gruodžio 16 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (Didžiosios kolegijos) sprendimo *V. prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 24888/94, 87 punktas.

66. 13 gairėje primenamas pagrindinis principas dėl ypatingos apsaugos būtinybės, kai įtariamasis nusikaltimo vykdytojas yra vienas iš tėvų, kitas šeimos narys arba pagrindinis globėjas.

4. Specialistų mokymas

67. Kaip nustatyta 14 gairėje, visus su vaikais dirbančius specialistus (policininkus, advokatus, teisėjus, tarpininkus, socialinius darbuotojus ir kitus ekspertus) būtina mokyti bendrauti, vartoti vaiko interesus atitinkančią kalbą ir gilinti jų žinias apie vaiko psichologiją. Tačiau nedaugelis jų išmano vaiko teises ir atitinkamas procedūras.

68. Vaiko teisės galėtų ir turėtų būti įtrauktos į mokyklų mokymo programą, taip pat į konkrečias aukštojo mokslo sritis (teisės, psichologijos, socialinio darbo, policijos mokymo ir kt.). Tai turėtų apimti vaiko teisių ypatumus ir su vaikų klausimais susijusius teisės aktus, kaip antai šeimos teisę, nepilnamečių justicijos, prieglobsčio ir imigracijos teisę ir t. t. Valstybės narės raginamos parengti konkrečius mokymo kursus.

69. Minėtoje Toledo vykusioje konferencijoje (žr. 6 punktą) buvo padaryta tokia išvada: „Visi specialistai, visų pirma teisėjai, psichologai ir advokatai, dirbantys su vaikais teisingumo sistemoje, turėtų gauti tinkamos informacijos, turėtų būti gerinamas jų informuotumas ir jie turėtų būti mokomi taikyti tinkamus apklausos metodus“⁵¹.

Flandrijos advokatų asociacija ir jos jaunimui atstovaujančių advokatų komisija jau kelerius metus siūlo savo nariams dvejų metų mokymo kursą vaiko teisių klausimais. Šiuose mokymuose teisinė informacija papildyta įvadininiu kursu apie vaiko psichologiją ir raidą ir praktiniais mokymais, kaip antai bendravimo su vaikais. Norint gauti „jaunimui atstovaujančio advokato“ sertifikatą privaloma dalyvauti visuose moduluose. 2010 m. šiuos kursus baigė maždaug 400 jaunimui atstovaujančių advokatų⁵².

51. www.coe.int/t/dghl/standardsetting/children/Toledoconference_en.asp.

52. Daugiau informacijos (flamandų kalba) galima rasti interneto svetainėje www.jeugdadvocaat.be.

5. Tarpdalykinis požiūris

70. Visame gairių tekste ir ypač 16–18 gairėse valstybės narės raginamos darbe su vaikais aktyviau taikyti tarpdalykinį požiūrį.

71. Su vaikais susijusiose bylose teisėjai ir kiti teisės specialistai, priimdami sprendimus, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai darys poveikį dabartinei vaiko gerovei ar jo gerovei ateityje, pavyzdžiui, vertindami vaiko interesus, galimą žalingą procedūros poveikį vaikui ir kt., turėtų naudotis kitų įvairių sričių specialistų parama ir konsultacijomis.

72. Tarpdalykinį požiūrį ypač būtina taikyti įstatymus pažeidusiems vaikams. Esamu ir didėjančiu vaikų psichologijos, poreikių, elgesio ir raidos supratimu ne visada pakankamai dalijamasi su teisėsaugos sričių specialistais.

Islandijoje, Norvegijoje ir Švedijoje prievartos ir smurto atvejai gali būti nagrinėjami vadinamuosiuose „vaikų namuose“. Juose, dažniausiai pradinių policijos ir socialinių tarnybų tyrimo etapų metu, bendradarbiauja socialinių tarnybų specialistai, teismo medicinos ekspertai, pediatrai, policija ir prokuratūra. Jie nustato įvairias atliktinas užduotis ir jas pasiskirsto. Šiuose namuose atliekamos vaikų apklausos, kurias gretiname kambaryje vaizdo ryšiu gali stebėti trečioji šalis. Taip pat numatyti sveikatos patikrinimo ir konsultavimo kambariai.

6. Laisvės atėmimas

73. Elgesiui su sulaikytais vaikais, turint omenyje jų pažeidžiamumą, reikia skirti ypatingą dėmesį. Praktinės vaikų sulaikymo priemonės siūlomos daugelyje Europos Tarybos dokumentų, pavyzdžiui, Rekomendacijoje CM/Rec(2008)11 dėl Europos nepilnamečių teisės pažeidėjų, kuriems paskirtos sankcijos arba poveikio priemonės, taisyklių arba Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą standartuose⁵³. Kaip minima pirmajame dokumente, būtina ypač stengtis vengti suėmimo iki teismo. Tarptautinės vaiko teisių apsaugos organizacijos labai kritiškai vertina šios priemonės

53. CPT standartai (CPT/inf/E (2002) 1, Rev. 2009, galima rasti interneto svetainėje <http://www.cpt.coe.int/en/docsstandards.htm>).

taikymą ir siekia apriboti jos mastą⁵⁴. Tačiau suėmimas tam tikrais atvejais vis tiek gali būti būtinas, pavyzdžiui, kad būtų išvengta įrodymų klastojimo, poveikio liudytojams arba kai esama sąmokslu ar pabėgimo pavojaus ir t. t.

74. Jau nustatyta daug teisių standartų⁵⁵, nepilnamečiams, kuriems atimta laisvė, todėl šiose gairėse jų kartoti nereikia. Pagrindinis principas: atėmus vaikui laisvę, neturi būti ribojama jokia kita jo teisė, išskyrus teisę į laisvę. Kaip aiškiai nustatyta 19 ir 20 gairėse, priemonių, susijusių su bet kokios formos sulaikymu, reikia kuo labiau vengti ir jų imtis tik kaip paskutinės priemonės, jos turėtų būti taikomos kuo trumpiau ir tik sunkių nusikaltimų atvejais⁵⁶. Tai itin svarbus teisinis įsipareigojimas. Be to, visuotinai žinoma, kad sulaikymas recidyvizmo rizikos nesumažina.

75. Kaip jau minėta, skirsnuose apie laisvės atėmimą ir policiją nesiekama sudaryti išsamaus teisių ir apsaugos priemonių sąrašo – juose pateikiamas absoliutus teisių, kurias vaikai turėtų turėti, minimumas. Turint tai omenyje reikėtų skaityti ir suvokti 21 gairę.

76. Klausimas, ar laikyti vaikus su suaugusiais, ar ne, nėra naujas. Kai kuriais atvejais pačių vaikų labai jų geriau neatskirti nuo tėvų, pavyzdžiui, kūdikio nuo sulaikyto vieno iš tėvų arba vaikų nuo sulaikytos imigrantų šeimos. Keletas Europos Tarybos valstybių narių mano, kad dideliuose retai apgyvendintuose regionuose galima daryti išimtį, ir sulaikyto vaiko laikymas suaugusiųjų sulaikymo įstaigoje gali atitikti vaiko interesus (pavyzdžiui, tėvams, kurie gali gyventi už šimtų kilometrų, būtų paprasčiau jį lankyti). Tačiau tokiais atvejais sulaikymo institucijos turi elgtis ypač budriai, kad būtų išvengta suaugusiųjų prievartos prieš vaikus.

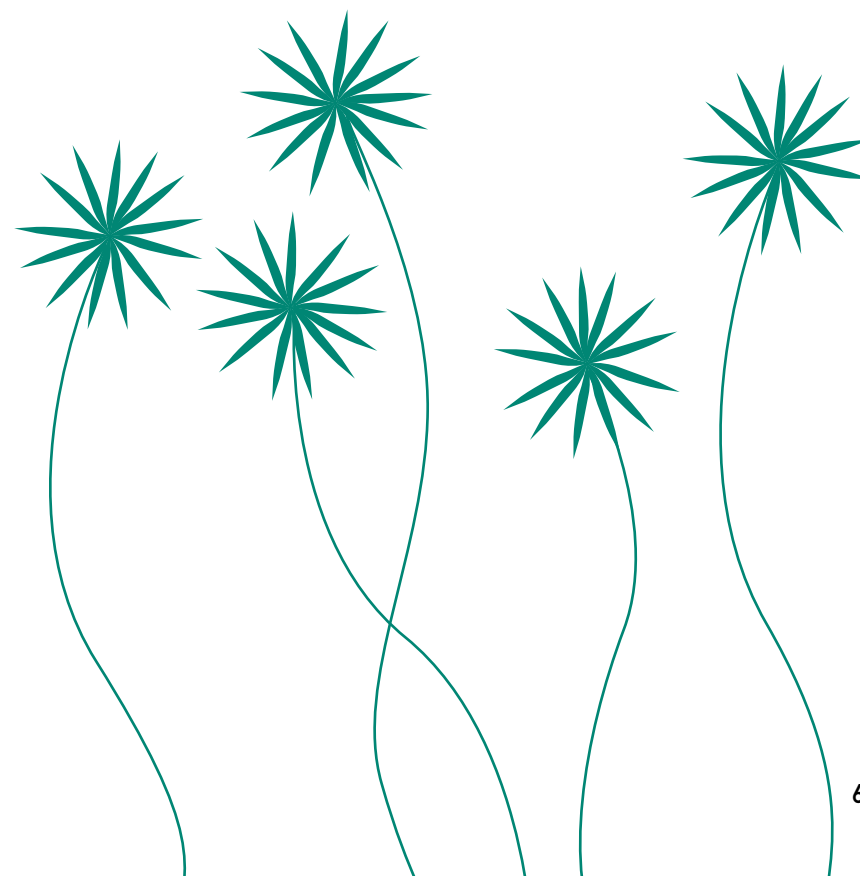
54. Žr., pvz., apibendrinančias pastabas dėl Belgijos: „Komitetas valstybei rekomenduoja: <...> c) <...> pagal Konvencijos 37 straipsnį užtikrinti, kad laisvės atėmimo būtų imamasi tik blogiausiu atveju, kuo trumpesniai laikui, kad būtų visiškai paisoma tinkamo proceso garantijų ir kad jaunesni kaip 18 metų asmenys nebūtų laikomi su suaugusiais“ (CRC/C/15/Add. 178, 32 punkto c papunktis, 2002 m. birželio 13 d.)

55. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 37 ir 40 straipsniai.

56. Ministrų komiteto rekomendacijos CM/Rec(2008)11 59 punkto 1 dalis.

77. Vis dėlto Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas, remdamasis Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 37 straipsnio c punktu, šiuo klausimu taip pat laikosi labai aiškios nuomonės. Minėtoje Rekomendacijoje CM/Rec(2008)11 taip pat nustatyta, kad sulaikyti nepilnamečiai turi būti laikomi ne suaugusiesiems, o specialiai jiems skirtose įstaigose.

78. Keliose nuorodose primenama, kad šios gairės taikomos prieglobsčio prašantiems vaikams ir šiai ypač pažeidžiamai grupei reikėtų skirti ypatingą dėmesį; nelydimiems nepilnamečiams, nesvarbu, ar jie prašo prieglobsčio, ar ne, laisvė neturėtų būti atimama vien dėl to, kad jie neturi gyventojų statuso (22 gairė).

Byloje *Guvec prieš Turkiją* Teismas pakartotinai pabrėžė savo pastabas dėl pernelyg ilgų sulaikymo laikotarpių. Teismas aiškiai konstatavo: „Bent trijuose sprendimuose dėl Turkijos Teismas išreiškė nuogąstavimus dėl vaikų suėmimo iki teismo praktikos (žr. 2006 m. sausio 10 d. sprendimo byloje *Selçuk prieš Turkiją*, Nr. 21768/02, 35 punktą, 2007 m. gegužės 3 d. sprendimo byloje *Koşti ir kiti prieš Turkiją*, Nr. 74321/01, 30 punktą ir sprendimo minėtoje byloje *Nart prieš Turkiją*, Nr. 20817/04, 34 punktą) ir nustatė Konvencijos 5 straipsnio 3 dalies pažeidimus dėl gerokai trumpesnių laikotarpių nei laikotarpis, kuriuo pareiškėjas buvo sulaikytas šioje byloje. Pavyzdžiui, *Selçuk* byloje pareiškėjas, būdamas 16 metų, kardomojo kalnimo įstaigoje praleido maždaug keturis mėnesius, o *Nart* byloje pareiškėjas, būdamas 17 metų, sulaikymo įstaigoje praleido 48 dienas. Šioje byloje (*Guvec prieš Turkiją*) pareiškėjas buvo sulaikytas 15-os metų ir kardomojo kalnimo įstaigoje laikytas ilgiau nei ketverius su puse metų. Atsižvelgdamas į tai, Teismas laikosi nuomonės, kad pareiškėjo suėmimo iki teismo trukmė buvo per ilga ir buvo pažeista teisė pagal Konvencijos 5 straipsnio 3 dalį.“⁵⁷

B. Vaiko interesus atitinkantis teisingumas iki teismo proceso

79. Klausimas dėl minimalaus baudžiamosios atsakomybės amžiaus yra sudėtingas, bet svarbus. Ši amžiaus riba Europos Tarybos valstybėse narėse svyruoja net nuo 8 metų iki pilnametystės. 23 gairė parengta vadovaujantis Ministrų komiteto rekomendacija CM/Rec(2008)11 valstybėms narėms dėl Europos nepilnamečių teisės pažeidėjų, kuriems paskirtos sankcijos arba poveikio priemonės, taisyklių. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje amžiaus riba nenustatyta, bet Bendrojoje pastaboje Nr. 10 dėl vaiko teisių nepilnamečių justicijos srityje valstybėms narėms rekomenduojama nenustatyti pernelyg žemos šio minimalaus amžiaus ribos. Panašios nuomonės laikomasi ir Jungtinių Tautų standartinėse minimaliose nepilnamečių justicijos įgyvendinimo taisyklėse. Europos vaikų ombudsmenų tinklas (ENOC) ragina šią ribą padidinti iki 18 metų ir rekomenduoja kurti naujoviškas sistemas, kurios apimtų visus pilnametystės nesulaukusius teisės pažeidėjus ir kur iš tikrųjų būtų rūpinamasi jų (per)auklėjimu, reintegracija ir rehabilitacija.

57. 2009 m. sausio 20 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (Antrojo skyriaus) sprendimo *Guvec prieš Turkiją*, Nr. 70337/01, 109–110 punktai.

80. Paprastai nepilnamečių justicijos klausimais reikėtų skatinti taikyti prevencijos ir reintegracijos požiūrį ir jį diegti. Baudžiamosios teisės sistemos procesai dėl smulkių teisės pažeidimų vaikams neturėtų būti automatiškai pradedami, jei konstruktyvesnės ir auklėjamosios priemonės gali būti sėkmingesnės. Be to, valstybės narės į teisės pažeidimus turėtų reaguoti atsižvelgdamos ne tik į teisės pažeidimo sunkumą ir aplinkybes, bet ir į vaiko amžių, mažesnę kaltumo laipsnį ir poreikius, taip pat į visuomenės poreikius.
81. 24–26 gairėse primenama, kad keliose valstybėse narėse dėmesys sutelkiamas į konfliktų sprendimą ne teismuose, pavyzdžiui, taikomas šeimos taikinamasis tarpininkavimas, ginčų sprendimas išvengiant teisminių procedūrų ir atkuriamasis teisingumas. Tai – teigiamas pokytis, ir valstybės narės raginamos užtikrinti, kad vaikai galėtų naudotis šiomis procedūromis, jei jos nėra naudojamos kliudyti vaikui kreiptis į teismą.
82. Tokia praktika jau taikoma daugelyje Europos Tarybos valstybių narių ir tokios procedūros gali būti taikomos iki teismo proceso, jo metu ir po jo. Nepilnamečių justicijos srityje jos įgyja ypatingą svarbą. Šiose gairėse nėra vienai iš neteisminių alternatyvų neteikiama pirmenybė ir taikant tokias alternatyvas, ypač sprendžiant šeimos konfliktus, kurie ne visada susiję tik su teisinio pobūdžio klausimais, turėtų būti taikomos ir šios gairės. Įstatymai šioje srityje turi trūkumų ir ilgainiui gali turėti kenksmingą poveikį. Manoma, kad susitarimų, pasiektų tarpininkaujant, paisoma labiau, nes susijusios šalys aktyviai dalyvauja šiame procese. Tam tikrą vaidmenį tarpininkavimo procedūrų metu gali atlikti ir vaikai. Taip pat būtų galima apsvarstyti galimybę prieš pradėdant teismo procedūras privalomai siųsti į tarpininkavimo tarnybas: taip siekiama ne versti žmones pasinaudoti tarpininkavimu (nes tai prieštarautų pačiam tarpininkavimo idėjai), o suteikti kiekvienam galimybę žinoti apie tokią galimybę.
83. Nors yra paplitusi nuomonė, kad vaikai turėtų būti kuo labiau saugomi nuo teismų, teismo procedūra nebūtinai yra blogiau nei neteisminė alternatyva, ypač jei teisminė procedūra atliekama vadovaujantis vaiko interesus atitinkančio teisingumo principu. Alternatyvių procedūrų, kaip ir teismo procedūrų, metu gali kilti pavojus vaiko teisėms, kaip antai rizika mažiau paisyti pagrindinių principų, kaip nekaltumo prezumpcijos, teisės į advokatą ir t. t. Taigi renkantis procedūrą reikėtų įvertinti kiekvienos sistemos privalumus.

- 84.** Bendrojoje pastaboje Nr. 12 Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas rekomendavo⁵⁸: „Kai numatoma taikyti ginčų sprendimą išvengiant teisminių procedūrų, įskaitant ir tarpininkavimą, vaikui turi būti suteikta galimybė nevaržomai ir savo noru su tuo sutikti arba ne. Taip pat jam turi būti suteikta galimybė sprendžiant, ar siūlomas ginčų sprendimas išvengiant teisminių procedūrų yra tinkamas ir pageidautinas, gauti teisinės ir kitokias konsultacijas ir pagalbą.“ Tačiau pagal 26 gairę reikalaujama, kad vienodo lygio apsaugos priemonės vaikams būtų garantuojamos tiek teismo procesu, tiek ir neteisminių procedūrų metu.
- 85.** Taigi šiose gairėse raginama pagal Teismo jurisprudenciją užtikrinti vaikų, kaip teisių turėtojų, teisę kreiptis į nacionalinius teismus, į kuriuos jie gali kreiptis, jei to pageidauja. Tačiau tokia galimybė turi būti suderinta su galimybėmis rinktis teismo proceso alternatyvas.

Fribūro (Šveicarija) kantone buvo parengta įstatymus pažeidusiems vaikams skirta tarpininkavimo sistema. Siekiant atkuriamojo ir baudžiamojo teisingumo pusiausvyros, tarpininkaujant yra vertinami aukos ir teisės pažeidėjo teisės ir interesai. Tais atvejais, kai byla atitinka tam tikrus kriterijus, teisėjas gali ją perduoti tarpininkui. Nors už patį tarpininkavimą atsakingas tarpininkas, už baudžiamąją bylą tebėra atsakingas teisėjas. Nesvarbu, ar šalių susitarimas pasiektas, ar ne, tarpininkavimo rezultatas pranešamas teisėjui, kuris arba gali paskelbti susitarimą (raštu), arba tęsti procesą, jei susitarimas nebuvo pasiektas.

Norvegijoje prašymą dėl santuokos nutraukimo pateikusios poros, kurios turi jaunesnių kaip 16 metų vaikų, prieš įgydamos galimybę inicijuoti teismo procedūrą privalo bandyti susitarti per tarpininkavimo procesą. Šia priemone siekiama padėti tėvams draugiškai susitarti, kur turėtų gyventi vaikai, kaip turėtų būti vykdomos tėvų pareigos ir kokios turėtų būti lankymo teisės, bei užtikrinti, kad būtų atsižvelgta į vaikų interesus.

C. Vaikai ir policija

- 86.** Policija taip pat turėtų taikyti vaiko interesus atitinkančio teisingumo gaires visais atvejais, kuomet vaikai gali susidurti su policija. Kaip nustatyta 27 gairėje, tai ypač svarbu policijai dirbant su pažeidžiamais vaikais.
- 87.** Akivaizdu, kad vaiko interesus atitinkantis požiūris taip pat turėtų būti taikomas ir potencialiai rizikingais atvejais, kaip antai vaikų suėmimo ar apklausos, kurie aptariamai 28 ir 29 gairėse. Jei tai nėra išimtiniai atvejai, tėvams turi būti nedelsiant pranešta apie vaiko suėmimą ir vaikas visada turėtų turėti galimybę kreiptis į advokatą ar į bet kokią kitą subjektą, pagal nacionalinės teisės aktus atsakingą už vaiko teisių gynimą, ir turėti teisę pranešti apie suėmimą tėvams ar asmeniui, kuriuo jie pasitiki. Ryšys su jaunimo teisių apsaugos tarnybomis turėtų būti užtikrintas nuo suėmimo momento⁵⁹. Su kitu asmeniu, kuriuo vaikas pasitiki (pavyzdžiui, jo seneliais), reikėtų susisiekti tik tuo atveju, jei tėvų nėra.
- 88.** Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą yra parengęs keletą standartų, kurie taikomi policijai sulaikant vaikus. Be to, pastabose dėl Europos nepilnamečių teisės pažeidėjų taisyklių projekto⁶⁰ komitetas pažymėjo, kad tose taisyklėse turėtų būti aiškiai nustatyta, kad policijos suimti vaikai neturėtų būti verčiami teikti parodymus dėl teisės pažeidimo, kuri padarę jie yra įtariamai, pasirašyti pareiškimą ar tokio pobūdžio dokumentą nedalyvaujant advokatui ar patikimam asmeniui, kuris jiems padėtų. Šiems standartams pritariama 30 gairėje. Valstybėms vertėtų apsvarstyti galimybę įsteigti specialius policijos padalinius, kurie būtų apmokyti atlikti šias užduotis.

59. Belgijos nepilnamečių bylų teismas (Antverpenas, 2010 m. vasario 15 d.) neseniai priimtu sprendimu išteisino nepilnamečių teisės pažeidėją, nes teisėjas nustatė, jog buvo pažeista jo teisė į gynybą, kadangi per apklausa policijoje, per kurią, jo tvirtinimu, jis buvo priverstas pripažinti padaręs minėtus nusikaltimus, jam nebuvo suteikta teisinė konsultacija. Teisėjas padarė išvadą, kad buvo pažeistas EŽTK 6 straipsnis.

60. 18-oji bendroji Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą ataskaita (2007–2008 m.), 24 punktas.

58. Bendrosios pastabos Nr. 12 dėl vaiko teisės būti išklaustyti (CRC/C/GC/12, 2009 m. liepos 1 d.) 59 punktas.

Byloje *Okkali prieš Turkiją* Teismas peržiūrėjo policijos suimto 12 metų berniuko, kuris tvirtino, kad su juo buvo netinkamai elgtasi, bylą. Teismas laikėsi nuomonės, kad jam, kaip nepilnamečiui, turėjo būti užtikrinta didesnė apsauga ir kad institucijos neatsižvelgė į jo ypatingą pažeidžiamumą. Teismas pridūrė, kad tokiais atvejais turėtų būti skiriamas advokatas, kuris padėtų vaikui, o tėvams (arba teisiniams atstovams) turi būti pranešta apie sulaikymą⁶¹.

Byloje *Salduz prieš Turkiją* Teismas laikėsi nuomonės, kad buvo pažeista teisė pagal EŽTK 6 straipsnio 1 dalį, nes septyniolikmetis įtariamasis penkias dienas po sulaikymo neturėjo galimybės kreiptis į advokatą. Teismas nustatė, jog „tam, kad teisė į teisingą bylos nagrinėjimą pagal 6 straipsnio 1 dalį būtų pakankamai „įgyvendintina ir veiksminga“, galimybė kreiptis į advokatą paprastai turėtų būti suteikiama nuo pirmosios įtariamojo apklausos policijoje <...>“⁶². Teismas taip pat pažymėjo, kad vienas iš specifinių šios bylos elementų buvo pareiškėjo amžius. Atsižvelgdamas į daugybę svarbių tarptautinių teisinių dokumentų dėl teisinės pagalbos sulaikytiems nepilnamečiams, Teismas pabrėžė, kaip svarbu užtikrinti galimybę kreiptis į advokatą, kai sulaikytas asmuo yra nepilnametis⁶³.

D. Vaiko interesus atitinkantis teisingumas teismo proceso metu

89. Šie vaiko interesus atitinkančio teisingumo elementai turėtų būti taikomi visų – civilinių, baudžiamųjų ar administracinių – procesų metu.

61. 2006 m. spalio 17 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (antrojo skyriaus) sprendimo byloje *Okkali prieš Turkiją*, Nr. 52067/99, 69 ir paskesni punktai.

62. 2008 m. lapkričio 27 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (Didžiosios kolegijos) sprendimo byloje *Salduz prieš Turkiją*, Nr. 36391/02, 55 punktas.

63. Ten pat, 56–62 punktai.

1. Teisė kreiptis į teismą ir teisė į teismo procesą

90. Nors, kaip nustatyta 34 gairėje, vaikai teisiškai laikomi teisių turėtojais, jie dažnai nesugeba veiksmingai pasinaudoti savo teisėmis. 1990 m. Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja savo Rekomendacijoje Nr. 1121 dėl vaiko teisių pabrėžė, kad „vaikai turi teises, kuriomis gali patys nepriklausomai naudotis, net jei suaugusieji tam prieštarautų“⁶⁴. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 37 straipsnio d punkte, pagal kurį vaikas gali ginčyti savo laisvės atėmimo teisėtumą, nustatyta tam tikra teisė vaikui inicijuoti teismo procesą. Šiuo metu labai pritariama sumanymui nustatyti skundų teikimo pagal šią konvenciją procedūrą⁶⁵. Taip vaikai, kaip tikimasi, įgytų tokio pat pobūdžio kovos su savo teisių pažeidimais priemonių, kokios pagal keletą kitų visuotinių žmogaus teisių konvencijų yra suteikiamos suaugusiesiems.
91. Be to, pagal EŽTK „kiekvienas“ asmuo, kurio žmogaus teisės yra pažeistos, turi teisę „pasinaudoti veiksminga teisinės gynybos priemone kreipdamasis į valstybės instituciją“⁶⁶. Ši formuluotė aiškiai apima ir vaikus. Taigi vaikai gali kreiptis į Teismą, nors pagal savo šalies teisės aktus jie dažnai neturi teisės pateikti ieškinį⁶⁷.
92. Nors dauguma teisės aktų dėl vaikų neveiksnumo rengiami siekiant apsaugoti vaikus, vis dėlto svarbu, kad šis veiksnio nebuvimas nebūtų naudojamas prieš juos, kai yra pažeidžiamos jų teisės ar kai daugiau nėra nieko, kas gintų šias teises.
93. 34 gairėje taip pat rekomenduojama vaikams, kurie pakankamai supranta savo teises, tinkamais atvejais valstybių narių teisės aktais sudaryti galimybę lengviau pasinaudoti teise kreiptis į teismą. Joje taip pat rekomenduojama naudoti teisių gynimo priemones šioms teisėms apsaugoti gavus tinkamą teisinę konsultaciją.

64. Rekomendacijos Nr. 1121 (1990) dėl vaiko teisių 6 punktas.

65. Kampanija dėl skundų teikimo pagal Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją mechanizmą.

66. 13 straipsnis.

67. Žr. Teismo kanceliarijos ataskaitos, op. cit., p. 5: „Taigi vaikai į Teismą gali kreiptis net ir tais atvejais, kai pagal savo šalies teisės aktus neturi teisės pateikti ieškinį.“

- 94.** Būtina atkreipti dėmesį į glaudžią sąsają tarp teisės kreiptis į teismą, tinkamo teisinio konsultavimo⁶⁸ ir teisės reikšti nuomonę teismo procedūrų metu. Šiomis gairėmis nesiekama skatinti vaikų kreiptis į teismus nesant aiškios priežasties ar teisinio pagrindo. Savaime suprantama, kad vaikai, kaip ir suaugusieji, turėtų turėti tvirtą teisinį pagrindą pareikšti ieškinį. Jeigu vaiko teisės buvo pažeistos arba jas reikia apginti ir jei teisinis atstovas nedaro to vaiko vardu, turėtų būti numatyta galimybė bylą peržiūrėti teisminei institucijai. Teisė kreiptis į teismą vaikams taip pat gali būti būtina tais atvejais, kai gali būti kilęs vaiko ir teisinio atstovo interesų konfliktas.
- 95.** Teisė kreiptis į teismą gali būti grindžiama nustatyta amžiaus riba arba tam tikro nusimanymo, brandumo ar supratimo lygiu. Abi šios sistemos turi ir privalumų, ir trūkumų. Aiški amžiaus riba pranaši tuo, kad visų vaikų atžvilgiu užtikrinamas objektyvumas ir garantuojamas teisinis tikrumas. Tačiau vaikų teisės kreiptis į teismą pagrindimas jų pačių individualiu nusimanymu suteikia galimybę šią teisę pritaikyti kiekvienam atskiram vaikui pagal jo brandos lygį. Ši sistema pavojinga dėl plačios diskrecijos teisės, kurią turi atitinkamas teisėjas. Yra ir trečia galimybė – sujungti abi sistemas, t. y. nustatytą teisinę amžiaus ribą ir galimybę šio amžiaus nesulaukusiam vaikui tai ginčyti⁶⁹. Tačiau dėl to gali kilti papildoma problema, susijusi su tuo, kad veiksnio ar nusimanymo įrodinėjimo našta teks vaikui.
- 96.** Šiose gairėse nenustatoma jokia amžiaus riba, nes ji paprastai būna pernelyg nelanksti ir abejotina ir gali turėti neigiamų pasekmių. Nustatant amžiaus riba taip pat nelieka galimybės atsižvelgti į vaikų gebėjimų įvairovę ir supratimo lygius. Jie gali gerokai skirtis dėl vaikų raidos gebėjimų, gyvenimo patirties, pažinimo ir kitų įgūdžių. 15 metų vaikas gali būti mažiau subrendęs nei dvylikametis, o ir labai maži vaikai gali būti pakankamai supratingi, kad įvertintų savo konkrečią padėtį ir ją suvoktų. Gabumai, brandumas ir supratimo lygis tikruosius vaiko gebėjimus parodo geriau nei amžius.

68. Konsultacijos taip pat skirtos įtikinti vaiką neinicijuoti procedūros, jei tam iš esmės nėra jokio teisinio pagrindo ar tikimybės laimėti.

69. Pavyzdžiui, Belgijos teisės aktuose kartais naudojama amžiaus riba, o kartais – nusimanymo lygis.

- 97.** Nors ir pripažįstama, kad, nepaisant jų amžiaus ir gebėjimų, teisės turi visi vaikai, praktikoje amžius iš esmės yra svarbus klausimas, nes labai maži vaikai ar tam tikras negalias turintys vaikai patys nesugebės veiksmingai apginti savo teisių. Taigi valstybės narės turėtų sukurti sistemas, kur vaiko vardu galėtų veikti suaugusieji: tai gali būti tėvai, advokatai arba kitos įstaigos ar subjektai, kurie pagal nacionalinės teisės aktus būtų atsakingi už vaiko teisių gynimą. Šie asmenys ar įstaigos turėtų turėti įgaliojimus aktyviai inicijuoti bylas kaskart, kai yra pažeista kokia nors vaiko teisė arba kyla tokios teisės pažeidimo grėsmė, o ne įsitraukti į procesą ar būti pripažintos kaip proceso šalys tik tada, kai procedūros jau pradėtos.
- 98.** 35 gairėje valstybėms narėms rekomenduojama pašalinti visas kliūtis vaikams naudotis teise kreiptis į teismą. Joje pateikiama tokie kliūčių pavyzdžiai, kaip antai proceso išlaidos ir advokato nebuvimas, bet rekomenduojama pašalinti ir kitas galimas įvairaus pobūdžio kliūtis. Galimo vaikų ir jų tėvų interesų konflikto atveju turėtų būti vengiama reikalauti tėvų sutikimo. Reikia sukurti sistemą, kurioje nepagrįstas vieno iš tėvų atsisakymas kreiptis į teismą negalėtų sutrukdyti vaikui tai padaryti. Kitos kliūtys kreiptis į teismą gali būti finansinio ar psichologinio pobūdžio. Taipogi turėtų būti taikoma kuo mažiau procedūrinių reikalavimų⁷⁰.
- 99.** Tam tikrais atvejais vaikas dėl patirtos traumos vaikystėje negali tam tikrose bylose, pavyzdžiui, dėl seksualinės prievartos ar itin konfliktišku šeimyninių klausimų, teisme apskųsti tam tikrų veikų ar sprendimų.
- 100.** Tokiais atvejais 36 gairėje rekomenduojama teisę kreiptis į teismą suteikti tuo laikotarpiu, kai vaikas sulaukia pilnametystės. Taigi valstybės narės yra raginamos peržiūrėti savo įstatymus. Šiuo klausimu būtų galima vadovautis Europos Tarybos vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos konvencija (ETSS Nr. 201)⁷¹.

70. Pernelyg ribojančio ar vien techninio požiūrio į atstovavimą reikėtų vengti. Žr. I. Berro-Lefèvre, *Improving children's access to the European Court of Human Rights, International justice for children*, 3 monografija, Strasbūras, Europos Tarybos leidykla, 2008 m., p. 69–78.

71. 33 straipsnis.

Byloje *Stubbings ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*⁷² Teismas laikėsi nuomonės, kad „pastaraisiais metais imta vis geriau suprasti problemų, kylančių dėl smurto prieš vaikus, įvairovę ir šio smurto psichologinių poveikį aukoms, ir gali būti, kad Europos Tarybos valstybėse narėse taikomas veiksmus ribojančias normas netrukus reikės keisti ir įtraukti specialią šiai ieškovų grupei skirtą nuostatą“⁷³.

2. Advokatas ir atstovavimas⁷⁴

- 101.** Siekiant, kad vaikai turėtų teisę kreiptis į teismą, kuris iš tikrųjų atitiktų jų interesus, valstybės narės turėtų suteikti geresnes sąlygas kreiptis į advokatą ar kitą įstaigą arba subjektą, kuris pagal nacionalinės teisės aktus yra atsakingas už vaiko teisių gynimą, ir taip būtų atstovaujami jų interesai, jei tarp vaiko ir tėvų ar kitų susijusių šalių yra kilęs arba galėtų kilti interesų konfliktas. Tai pagrindinė 37 gairės mintis. Europos konvencijoje dėl vaiko teisių įgyvendinimo (ESS Nr. 160)⁷⁵ nustatyta: „Šalys turi apsvarstyti galimybę užtikrinti vaikams papildomas procesines teises su vaikų interesais susijusiuose teismo procesuose, būtent <...> kad būtų paskirtas atstovas <...> advokatas“⁷⁶.
- 102.** 38 gairėje rekomenduojama suteikti vaikams galimybę naudotis nemokama teisine pagalba. Tam nebūtinai reikėtų visiškai atskiros teisinės pagalbos sistemos. Tokia pagalba galėtų būti teikiama taip pat kaip ir teisinė pagalba suaugusiesiems arba lengvesnėmis sąlygomis ir priklausytų nuo tėvų ar globėjo arba paties vaiko finansinių išteklių. Bet kuriuo atveju teisinės pagalbos sistema turi veikti praktikoje.

72. 1996 m. spalio 22 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (kolegijos) sprendimo byloje *Stubbings ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 22083/93, 22095/93, 56 punktas.

73. 56 punktas.

74. Žr. *ChildONEurope, Survey on the national systems of children's legal representation*, 2008 m. kovo mėn. (www.childoneurope.org). Šiame tyrime išaiškinti keli modeliai.

75. ESS Nr. 160.

76. 5 straipsnio b punktas.

- 103.** 39 gairėje apibūdinami vaikams atstovaujantiems advokatams keliami profesiniai reikalavimai. Taip pat svarbu, kad vaiko advokato teisinės išlaidos nebūtų tiesiogiai arba netiesiogiai apmokamos vaiko tėvų. Jeigu advokatui moka tėvai, nelieka jokios garantijos, ypač prieštaraujančių interesų byloje, kad jis sugebės nešališkai ginti vaiko pažiūras.
- 104.** Rekomenduojama sukurti specializuotą jaunimui atstovaujančių advokatų sistemą, nepamirštant paisyti vaiko teisės nevaržomai pasirinkti advokatą. Čia svarbu išaiškinti tikslų vaiko advokato vaidmenį: advokatas neturi siūlyti to, kas, jo nuomone, labiausiai atitinka vaiko interesus (kaip darytų globėjas ar valstybės gynėjas), bet, kaip ir suaugusiojo kliento atveju, jis turėtų išsiaiškinti vaiko nuomonę ir požiūrį ir juos ginti. Advokatas turėtų stengtis gauti vaiko sutikimą dėl geriausios taikytinos strategijos, ir vaikas šį sprendimą priimtų turėdamas kuo platesnę informaciją apie įmanomas strategijas. Jeigu advokatas nesutinka su vaiko nuomone, jis turėtų pabandyti jį perkalbėti, kaip kad elgtųsi su bet koku kitu klientu.
- 105.** Advokato vaidmuo skiriasi nuo vaidmens, kurį atlieka 42 gairėje nurodomas globėjas *ad litem*, nes tokį globėją skiria teismas, o ne pasirenka „klientas“, ir jis turėtų padėti teismui nustatyti, kas atitinka vaiko interesus. Reikėtų vengti advokato ir globėjo *ad litem* funkcijas skirti vienam asmeniui, nes dėl to gali kilti interesų konfliktas. Kompetentinga institucija tam tikrais atvejais turėtų paskirti arba globėją *ad litem*, arba kitą nepriklausomą atstovą vaiko nuomonei atstovauti. Tai galėtų būti daroma vaiko ar kitos susijusios šalies prašymu.

Gruzijoje teisė gauti teisinę pagalbą jaunesniems nei 18 metų asmenims baudžiamosiose byloje suteikiama *ex officio*, nes jie laikomi „socialiai pažeidžiamais“. Nekeliama jokių kitų sąlygų šiai pagalbai pasinaudoti.

3. Teisė būti išklausytam ir reikšti nuomonę

- 106.** Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto Bendrojoje pastaboje Nr. 12 vaiko teisė būti išklausytam, kuri yra viena iš keturių pagrindinių Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos principų, apibrėžiama įpareigojimu „turi užtikrinti“ – ypač griežtas teisinis terminas, nepaliekantis valstybėms narėms laisvės veikti savo nuožiūra⁷⁷. Šioje pastaboje smulkiau paaiškinama, kad vien amžius negali nulemti vaiko nuomonės svarbos⁷⁸. Savo bendrojoje pastaboje Nr. 5 Komitetas teisingai pažymi, jog „sudaryti įspūdį, kad vaikai yra išklausomi, gana paprasta; bet reikia tikrų pokyčių norint skirti jų nuomonei reikiamą dėmesį“⁷⁹.
- 107.** Europos konvencijos dėl vaiko teisių įgyvendinimo (ESS Nr. 160) 3 straipsnyje teisė būti išklausytam sujungiama su teise būti informuotam: teismo procesuose vaikai turėtų gauti visą svarbią informaciją, konsultacijas ir turėtų turėti teisę reikšti savo nuomonę bei gauti informaciją tiek apie atsižvelgimo į jų nuomonę, tiek ir galimas bet kokio sprendimo pasekmes.
- 108.** Šioje gairėse minimos tokios sąvokos kaip „amžius ir brandumas“ bei „pakankamas supratimas“, kurios reiškia tam tikro lygio suvokimą, tačiau iš vaiko nėra reikalaujama visiškai išsamių žinių apie visus nagrinėjamos bylos aspektus⁸⁰. Vaikai turi teisę savo nuomonę reikšti nevaržomi, be jokio spaudimo ir manipuliavimo⁸¹.
- 109.** Jungtinių Tautų gairėse dėl teisingumo bylose, kai yra nukentėjusių vaikų ir vaikų nusikaltimo liudytojų, vartojama frazė „pritaikytas vaikams“, kuri reiškia „požiūrį, pagal kurį įvertinama vaiko teisė į apsaugą ir atsižvelgiama į individualius vaiko poreikius ir nuomonę“⁸².

77. Bendrosios pastabos Nr. 12 dėl vaiko teisės būti išklausytam (CRC/C/GC/12, 2009 m. liepos 1 d.) 19 punktas.

78. *Ibid.*, 28–31 punktai.

79. Bendrosios pastabos Nr. 5 dėl bendrųjų Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo priemonių (CRC/GC/2003/5) 12 straipsnis.

80. Dėl papildomos informacijos žr. vaiko teisių informacijos tinklo (CRIN) apžvalgą *Measuring maturity. Understanding children's 'evolving capacities'*, 2009 m.

81. Bendrosios pastabos Nr. 12 dėl vaiko teisės būti išklausytam (CRC/C/GC/12, 2009 m. liepos 1 d.) 22 punktas.

82. Jungtinių Tautų gairės dėl teisingumo bylose, kai yra nukentėjusių vaikų ir vaikų nusikaltimo liudytojų (ECOSOC Res 2005/20, 2005 m. liepos 22 d.).

- 110.** Įstatymai turėtų būti aiškiai suformuluoti, kad lygybė prieš įstatymą būtų užtikrinta visiems vaikams. Neatsižvelgiant į amžių, ypač kai iniciatyvos būti išklausytas imasi pats vaikas, reikėtų daryti prielaidą, kad jo supratimo lygis yra pakankamas. Tačiau amžius vis tiek yra svarbus „suteikiant“ vaikams jų pagrindinę teisę būti išklausytiems su jų interesais susijusiose bylose (45 gairė). Vis dėlto reikia pažymėti, kad tam tikromis aplinkybėmis būti išklausytam (t. y. duoti parodymus) yra vaiko pareiga.
- 111.** Vaikai turi tiksliai žinoti, kas nutiks ir koks bus jų pareikštos nuomonės ar padaryto pareiškimo statusas⁸³. Teisėjas neturėtų atsisakyti išklausyti vaiko tam nesant svarių priežasčių, išskyrus atvejus, kai tai atitiktų vaiko interesus (47 gairė). Vaikai turėtų būti aiškiai informuojami, kad tai, jog teisėjas juos išklauso, nereiškia, kad jie „laimės“ bylą. Vaiko advokatas turėtų ypač pasistengti paaiškinti, kodėl nebuvo vadovautasi vaiko nuomone arba kodėl buvo priimtas toks sprendimas, kaip yra paaiškinama suaugusiesiems (48 gairė): tik taip vaikas galėtų pritarti ir gerbti priimtą sprendimą.
- 112.** Be to, vaikai turi teisę savo nuomonę ir požiūrį reikšti bet koku klausimu ar dėl bet kokios bylos, kurioje jie dalyvauja ar kuri yra susijusi su jų interesais. Jie turėtų turėti galimybę tai daryti nepaisant amžiaus, saugioje aplinkoje, kurioje su jais būtų elgiamasi pagarbiai. Kalbėdami su teisėju ar kitais pareigūnais, jie turi jaustis nevaržomi. Dėl to teisėjai galėtų atsisakyti tam tikrų formalumų, pavyzdžiui, nedėvėti peruko ir mantijos arba vaiką išklausyti ne pačioje teismo salėje; pavyzdžiui, vaiką naudingiau būtų išklausyti teisėjo kabinete.
- 113.** Svarbu, kad vaikas galėtų laisvai kalbėti ir nebūtų pertraukinėjamas. Praktikoje tai galėtų reikšti, kad į kambarį neturėtų būti įleidžiami jokie kiti žmonės (pavyzdžiui, tėvai arba įtariamasis nusikaltimo vykdytojas) ir kad nereikalingos pertraukos, nepaklusnus elgesys ar žmonių vaikščiojimas į patalpą ir iš jos nedrumstų atmosferos.

83. Europos konvencijos dėl vaikų teisių įgyvendinimo 3 straipsnio c punktas.

- 114.** Teisėjai dažnai nėra apmokyti bendrauti su vaikais, o šios srities specialistai retai kada yra kviečiami padėti teisėjams atlikti šią užduotį. Kaip jau buvo pažymėta (96 punkte), net maži vaikai gali aiškiai pareikšti savo nuomonę, jei jiems tinkamai padedama ir jie palaikomi. Teisėjai ir kiti specialistai iš tikrųjų turėtų siekti susipažinti su vaiko nuostatomis, nuomone ir požiūriu į bylą.
- 115.** Atsižvelgiant į vaiko norus ir interesus, reikėtų rimtai apsvarstyti, kas išklaussys vaiką – galbūt teisėjas arba paskirtasis ekspertas⁸⁴. Kai kurie vaikai gali pageidauti, kad juos išklaustytų „specialistas“, kuris paskui jo nuomonę perduotų teisėjui. O kiti aiškiai pareiškia, kad pageidauja kalbėti su pačiu teisėju, nes būtent jis priima sprendimą.
- 116.** Nors tiesa, kad vaikais, kai jie yra išklausomi ir reiškia savo nuomonę, gali būti manipuliuojama (pavyzdžiui, vieno iš tėvų siekiant nuteikti vaiką prieš kitą iš tėvų), reikėtų labai pasistengti neleisti, kad dėl šios rizikos būtų pažeidžiama ši pagrindinė teisė.
- 117.** Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas įspėja nežvelgti į šią teisę tik formaliai bei vengti neetiškos praktikos⁸⁵ ir išvardija pagrindinius veiksmingo ir prasmingo teisės būti išklaustamam įgyvendinimo reikalavimus⁸⁶. Vaikų išklausymas turėtų būti skaidrus ir informatyvus, neprivertinis, pagarbus, tinkamas, atitinkantis vaiko interesus, apimančias įvairius aspektus, vykdomas mokytojų darbuotojų, saugus, jo metu turėtų būti atsižvelgiama į įvairias rizikas ir galiausiai jis turėtų būti vykdomas atsakingai.

84. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas rekomenduoja vaikus išklausti tiesiogiai. Bendrosios pastabos Nr. 12 dėl vaiko teisės būti išklaustamam (CRC/C/GC/12, 2009 m. liepos 1 d.) 35 punktas.

85. Bendrosios pastabos Nr. 12 dėl vaiko teisės būti išklaustamam (CRC/C/GC/12, 2009 m. liepos 1 d.) 132 punktas: „Komitetas ragina valstybes šalis vengti tik dėl akių taikomų požiūrių, kuriais ribojama vaikų galimybė reikšti nuomonę arba pagal kuriuos yra leidžiama vaikams būti išklaustiems, bet jų nuomonei neskiriama reikiamo dėmesio. Komitetas pabrėžia, kad suaugusiųjų manipuliacijos vaikais, vaikų stūmimas į tokią padėtį, kurioje jiems sakoma, ką jie gali sakyti, arba vaikams keliamas pavojus patirti žalą dėl dalyvavimo nėra etiška praktika ir jos negalima laikyti įgyvendinančia 12 straipsnį.“

86. Bendrosios pastabos Nr. 12 dėl vaiko teisės būti išklaustamam (CRC/C/GC/12, 2009 m. liepos 1 d.) 133–134 punktai.

Tarptautinio įvaikinimo byloje, kurioje šeima iš Italijos siekė įsivaiškinti vaikus iš Rumunijos (byla *Pini ir kiti prieš Rumuniją*), Teismas labai aiškiai pasisakė dėl vaikų teisės būti išklaustiems ir dėl to, kad jų nuomonės turi būti rimtai atsižvelgta: „Reikia pažymėti, kad šioje byloje vaikai mintį Italijoje apsigyventi su savo tėvais atmetė pasiekę tokį amžių, kada galima pagrįstai manyti, jog jų asmenybė jau pakankamai susiformavusi ir jie yra pasiekę būtiną brandumo lygį, kad galėtų reikšti savo nuomonę apie aplinką, kurioje nori būti auginami“⁸⁷. „Vaikų interesai lemia tai, kad į jų nuomonės šiuo klausimu turėjo būti atsižvelgta nuo tada, kai jie pasiekė būtiną brandumo lygį toms nuomonės pareikšti. Nuolatinis vaikų, sulaukusių 10 metų, atsisakymas vykti į Italiją ir apsigyventi su savo tėvais šiuo atžvilgiu turi tam tikrą reikšmę“⁸⁸.

Byloje *Hokkanen prieš Suomiją* tėvas reikalavo savo dukters, kuri daug metų gyveno su savo seneliais, globos. Mergaitė nenorėjo gyventi su savo tėvu ir Teismas sutiko, jog „vaikas pakankamai subrendo, kad jos nuomonės būtų paisoma, todėl teisė ją lankyti neturėtų būti suteikta prieš jos norą“⁸⁹.

4. Vilkinimo vengimas

- 118.** Bylas, kuriose dalyvauja vaikai, reikia nagrinėti operatyviai, ir galėtų būti apsvarstytas tam tikros prioritetų suteikimo sistemos sukūrimas⁹⁰. Skubos principas nustatytas 50 gairėje. Reikėtų atminti, kad vaikai laiką suvokia kitaip nei suaugusieji ir laiko veiksnys jiems labai svarbus: pavyzdžiui, vieneri proceso metai globos byloje 10 metų vaikui gali atrodyti gerokai ilgesni nei suaugusiajam. Teismo reglamente turėtų būti numatyta galimybė tokią prioritetų nustatymo sistemą taikyti rimtose ir skubiose bylose arba tais atvejais, kai nesiimant neatidėliotinių veiksmų galbūt galėtų kilti negrįžtamų pasekmių (51 gairė, apimanti šeimos teisės bylas).

87. 2004 m. birželio 22 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (Antrojo skyriaus) sprendimo byloje *Pini ir kiti prieš Rumuniją*, Nr. 78028/01 ir 78030/01, 157 punktas.

88. *Ibid.*, 164 punktas.

89. 1994 m. rugsėjo 23 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (Kolegijos) sprendimo byloje *Hokkanen prieš Suomiją*, Nr. 19823/92, 61 punktas.

90. Plg. su Europos Žmogaus Teisių Teismo reglamento 41 straipsniu. Pasak I. Berro-Lefevre, tai turėtų būti taikoma dažniau, *op. cit.*, p. 76.

119. Kitų šio principo pavyzdžių galima rasti kituose svarbiuose Europos Tarybos dokumentuose. Viename iš jų iš valstybių reikalaujama užtikrinti, kad tyrimai ir baudžiamieji procesai būtų laikomi prioritetiniais ir būtų vykdomi be jokio vilkinimo⁹¹. Be to, tai labai svarbu, norint, kad nukentėjusieji kuo greičiau pradėtų atsigauti po patirtos žalos. Kitame dokumente rekomenduojama „užtikrinti greitesnį ir be vilkinimo nepilnamečių bylų nagrinėjimą, taip siekiant užtikrinti veiksmingą auklėjamąjį poveikį“⁹².

120. Norint užtikrinti, kad bus paisoma vaiko interesų, gali prireikti teisminių institucijų lankstumo vykdamas tam tikrus sprendimus pagal nacionalinės teisės aktus, kaip pažymėta 53 gairėje.

Dviejose bylose prieš Vokietiją Teismas svarstė laiko veiksnį ir nustatė, kad tėvų ir vaikų santykių bylose privaloma elgtis ypač atidžiai, nes laikui bėgant atsiranda pavojus, jog ginčas *de facto* bus išspręstas, ir vaiko ryšys su vienu iš tėvų gali būti apribotas⁹³.

Byloje *Paulsen-Medalen ir Svensson prieš Švediją* Teismas nustatė, kad buvo pažeista EŽTK 6 straipsnio 1 dalis, nes institucijos, nagrinėdamos ginčą dėl teisės matytis su vaikais, nesilaikė išskirtinio atidumo reikalavimo⁹⁴.

Vengti bylos vilkinimo svarbu ir baudžiamosiose bylose. Byloje *Bouamar prieš Belgiją* nepilnamečių sulaikymo atvejais teismo reikalaujama nagrinėti bylas ypatingos skubos tvarka. Teismas laikėsi nuomonės, kad nepagrįsti laiko tarpai, kurių metu nevyko klausimo nagrinėjimas, vargu ar yra suderinami su reikalavimu greitai priimti sprendimą pagal EŽTK 5 straipsnio 4 dalies nuostatas⁹⁵.

91. Europos Tarybos vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos konvencija (ETSS Nr. 201, 30 straipsnio 3 dalis).

92. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijos Nr. R(87)20 dėl socialinės reakcijos į nepilnamečių nusikalstamumą 4 punktas.

93. Žr. 2000 m. liepos 13 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (Didžiosios kolegijos) sprendimo byloje *Elsholz prieš Vokietiją*, Nr. 25735/94, 49 punktą ir 2003 m. liepos 8 d. sprendimo byloje *Sommerfeld prieš Vokietiją*, Nr. 31871/96, 63 punktą.

94. 1998 m. vasario 19 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (Kolegijos) sprendimo byloje *Paulsen-Medalen ir Svensson prieš Švediją*, Nr. 16817/90, 42 punktas.

95. 1988 m. vasario 29 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (Kolegijos) sprendimo byloje *Bouamar prieš Belgiją*, Nr. 9106/80, 63 punktas.

5. Proceso organizavimas, vaiko interesus atitinkanti aplinka ir kalba

121. Taikomi vaiko interesus atitinkantys darbo metodai⁹⁶ turėtų leisti vaikams jaustis saugiai. Lydimi asmens, kuriuo gali pasitikėti, jie procese galėtų jaustis ramiau. Europos Tarybos vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos konvencijoje (ETSS Nr. 201)⁹⁷ nustatyta, kad vaiką gali lydėti jo teisinis atstovas arba jo pasirinktas suaugęs asmuo, bet tas asmuo turėtų būti laikomas tinkamu. Gali būti priimtas pagrįstas sprendimas, kad tam tikram lydinčiam asmeniui neleidžiama dalyvauti.

122. Architektūrinė aplinka gali priversti vaikus jaustis labai nepatogiai. Teismo pareigūnai turėtų supažindinti vaikus su, be kita ko, teismo patalpų planu ir dalyvaujančių pareigūnų tapatybe (55 gairė). Teismo rūmai net ir suaugusiesiems gali atrodyti gana slogūs ar bauginantys (62 gairė). Nors tai sunku pakeisti, bet net ir esamose teismo patalpose padėtį galima pagerinti labiau paisant vaikų interesų.

123. Teismo patalpose, jei įmanoma, galima įrengti specialius apklausos kambarius, kuriuose būtų atsižvelgiama į vaiko interesus. Užtikrinant vaiko interesus atitinkančią teismo aplinką, taip pat gali būti atsisakyta dėvėti perukus ar mantijas arba vilkėti kitokias oficialias uniformas ir aprangą. Ši priemonė gali būti taikoma atsižvelgiant į vaiko amžių ar konkretaus pareigūno funkciją. Dėl tam tikrų aplinkybių ir vaiko nuostatų visai gali būti, kad, pavyzdžiui, matydamas uniformas, vaikas aiškiai supranta, jog kalbasi su policijos pareigūnu, o ne su socialiniu darbuotoju, ir kartais tai yra svarbu. Taip vaikas galėtų pajusti, kad kompetentinga institucija rimtai žiūri į su jo interesais susijusius reikalus. Taigi aplinka gali būti gana oficiali, bet pareigūnų elgesys turėtų būti ne toks oficialus ir bet kuriuo atveju draugiškas vaikams.

124. Dar svarbiau yra tai, jog vaiko interesus atitinkančio teisingumo sąvoka taip pat reiškia, kad vaikai supranta priimto sprendimo pobūdį, taikymo sritį ir jo poveikį. Nors sprendimą ir jo argumentaciją dėl teisių reikalavimų ne visada galima surašyti ir paaiškinti vaikui suprantamomis formuluotėmis, tuos sprendimus vaikams turėtų paaiškinti jų advokatas arba kitas tinkamas asmuo (vienas iš tėvų, socialinis darbuotojas ar kt.).

96. Žr. W. McCarney, *The principles of child-friendly justice at international level, International justice for children*, 3 monografija, Europos Tarybos leidykla, 2008 m., p. 119–127.

97. 35 straipsnio 1 dalies f punktas.

125. Vaikų padarytiems teisės pažeidimams nagrinėti galėtų būti įsteigti specialūs nepilnamečių bylų teismai arba bent nepilnamečių bylų kolegijos⁹⁸. Jei įmanoma, neturėtų būti leidžiama perduoti vaikų bylas suaugusiųjų bylų teismams, taikyti jiems suaugusiųjų procedūras ar priimami nuosprendžius kaip suaugusiesiems⁹⁹. Pagal specializacijos šioje srityje reikalavimą teisėsaugos institucijose galėtų būti įsteigti specializuoti padaliniai (63 gairė).

Keliose su nepilnamečiais teisės pažeidėjais susijusiose bylose prieš Jungtinę Karalystę Teismas pabrėžė, kad turi būti imtasi specialių priemonių suaugusiųjų bylas nagrinėjančių teismų procedūroms pakeisti ir suaugusiųjų teismo griežtumui sumažinti dėl jauno kaltinamojo amžiaus. Pavyzdžiui, teisės specialistai neturėtų dėvėti perukų ir mantijų, o nepilnametis kaltinamasis neturi būti sodinamas ant teismųjų suolo, bet jam turi būti leidžiama atsisėsti šalia savo teisinio atstovo arba socialinio darbuotojo. Teismo posėdžiai turėtų būti vykdomi taip, kad vaikai būtų kuo mažiau įbauginti ir suvaržyti.

Priėmus sprendimus bylose *T prieš Jungtinę Karalystę* ir *V prieš Jungtinę Karalystę*, kuriose laikytasi nuomonės, kad šalies teismų aplinka baugina vaiką, buvo parengti Praktiniai vaikų ir jaunuolių bylų nagrinėjimo Karališkajame teisme nurodymai. Jų tikslas – vengti teisiama vaiką bauginti, žeminti ar skaudinti. Šiuose praktiniuose nurodymuose, be kita ko, numatyta galimybė vaikui apsilankyti teismo salėje prieš prasidedant bylos nagrinėjimui ir su ja susipažinti, galimybė teismui naudotis policijos parama, kad būtų išvengta bauginimo ar spaudos užgauliojimų, teisėjams nedėvėti jokių perukų ar mantijų, paaiškinti procedūrą vaikui suprantamais terminais, riboti teismo posėdžių viešumą ir t. t.

Lenkijos teisingumo ministerija remia nuostatą dėl vaiko interesus atitinkančių apklausos kambarių įrengimo ir, bendradarbiaudama su nevyriausybine organizacija, ją įgyvendina. Pagrindinis tikslas yra,

vykdant vaikų apklausas vaikams palankiomis sąlygomis ir dalyvaujant kompetentingui personalui, apsaugoti nepilnamečius liudytojus ir nusikaltimų aukas, ypač nukentėjusius nuo seksualinio smurto ar smurto namuose aukas. Šia procedūra užtikrinama, kad vaikai teisėjo būtų apklausiami dalyvaujant psichologui. Kiti dalyvaujantys asmenys (prokuroras, advokatas, kaltinamasis, privatus skundo pateikėjas) nuvedami į atskirą kambarį ir gali dalyvauti apklausoje pasinaudodami tarp kambarių įrengtomis ryšio sistemomis, stebėdami apklausą per vienpusio matymo stiklus ir (arba) klausydamiesi tiesioginės apklausos transliacijos. Kad vaikai jaustųsi patogiau, pasirūpinama, be kita ko, tokiais detalėmis: užtikrinamas privatumas (garsui nepralaidžios durys tarp apklausos kambario ir kitų kambarių ir (arba) patalpų), kambarys įrengiamas pagal vaiko poreikius siekiant, kad jis jaustųsi fiziškai ir psichiškai saugus apklausos metu, kambaryje naudojamos neutralios spalvos ir jis apstatomas tokiais baldais, kad vaikai galėtų patogiai leisti jame laiką (dviejų dydžių stalai ir kėdės, sofa arba krėslas, minkštas kilimas), kambariuose yra daiktų ir įrangos, padedančių išgauti informaciją iš vaiko (spalvoti pieštukai, popierius, lėlės ir t. t.).

6. Vaikų parodymai ir pareiškimai

126. Vaikų teikiamų įrodymų ir (arba) parodymų rinkimo klausimas toli gražu nėra paprastas. Standartų šioje srityje yra labai nedaug (kaip antai Jungtinių Tautų gairės dėl teisingumo bylose, kai yra nukentėjusių vaikų ir vaikų nusikaltimo aukų)¹⁰⁰, todėl šis klausimas į gaires buvo įtrauktas, nes praktinės rekomendacijos, kaip atlikti tokias apklausas, kai reikia priimti parodymus ir (arba) priimti pareiškimus, yra reikalingos.

100. Jungtinių Tautų gairių dėl teisingumo bylose, kai yra nukentėjusių vaikų ir vaikų nusikaltimo liudytojų (ECOSOC Res 2005/20, 2005 m. liepos 22 d.), XI skirsnio 30 dalies d punktas: „Taikyti vaiko interesus atitinkančias procedūras, įskaitant vaikams skirtus apklausos kambarius, toje pačioje vietoje integruotas nukentėjusiems vaikams skirtas tarpdalykines paslaugas, pakeistą teismo aplinką, kurioje atsižvelgiama į vaikų liudininkų poreikius, pertraukas vaikui duodant parodymus, posėdžius, pritaikytus prie vaiko amžiaus ir brandumo tinkamu dienos metu, tinkamą pranešimo sistemą, kuria būtų užtikrinta, kad vaikas į teismą eitų tik tada, kai būtina, ir kitas tinkamas priemones vaiko liudijimui palengvinti“. Reikėtų atminti, kad šiose gairėse aptariamas parodymų davimas apskritai, ne tik baudžiamuosiuose procesuose.

98. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 40 straipsnio 3 dalis.

99. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R(87)20 dėl socialinės reakcijos į nepilnamečių nusikalstamumą, procesai prieš nepilnamečius, 5 punktas.

- 127.** Kaip nustatyta 64 gairėje, tai, jei įmanoma, turėtų atlikti parengti specialistai. 66 gairėje rekomenduojama, kad tuo atveju, jei reikia atlikti daugiau nei vieną apklausą, pageidautina, kad jas nuoseklumo ir tarpusavio pasitikėjimo sumetimais atliktų tas pats asmuo, bet kartu rekomenduojama, kad apklausų turėtų būti kuo mažiau (67 gairė).
- 128.** Akivaizdu, kad reikėtų imtis konkrečių priemonių, kad parodymai, ypač nukentėjusių vaikų, būtų renkami palankiausiomis sąlygomis. Kaip pavyzdį galima paminėti leidimą parodymus duoti garso, vaizdo ar televizijos ryšiu, taip pat parodymų davimą ekspertams prieš teismo procesą taip išvengiant vizualaus ar kitokio aukos ir įtariamo nusikaltimo vykdytojo kontakto (68 gairė), arba parodymų davimą nedalyvaujant įtariamam nusikaltimo vykdytojui (69 gairė). Tačiau tam tikrais atvejais, kaip antai seksualinio išnaudojimo, apklausų vaizdo įrašymas nukentėjusiuosius gali traumuoti. Taigi būtina įvertinti galimą žalą ar antrinę viktimizaciją, kurią gali sukelti tokių įrašų darymas, ir apsvarstyti galimybę naudoti kitus metodus, kaip antai daryti garso įrašus, kad būtų galima išvengti pakartotinės viktimizacijos ir antrinės traumos.
- 129.** Valstybių narių teismo proceso normos ir įstatymų leidyba šioje srityje gerokai skiriasi, ir vaikų parodymų davimui kai kuriose valstybėse gali būti taikomos ne tokios griežtos taisyklės. Bet kuriuo atveju valstybės narės, priimdamos įstatymus dėl įrodymų bylose, pirmenybę turėtų teikti vaiko interesams. Tarp 70 gairėje nurodytų pavyzdžių, be kita ko, minima, kad nėra reikalavimo vaikui duoti priesaiką ar daryti kitus panašius pareiškimus. Šiomis gairėmis nesiekama pažeisti įvairiose teisinėse sistemose galiojančios teisės į gynybą garantijų, tačiau valstybės narės yra raginamos prireikus atitinkamai pritaikyti kai kuriuos parodymams taikomų taisyklių elementus, siekiant išvengti papildomo vaikų traumavimo. Galiausiai visų duotų parodymų ar liudijimo rimtumą ir svarumą visada vertins teisėjas.
- 130.** 70 gairėje taip pat pažymima, kad vaiko liudijimo ar parodymų reikšmė neturėtų sumažėti dėl to, kad jiems taikomos kiek kitokios parodymų davimo taisyklės. Tačiau reikėtų vengti specialiai parengti nepilnametį liudytoją prieš duodant parodymus, nes taip gali kilti pavojus padaryti vaikui pernelyg didelę įtaką. Parengti pavyzdinius apklausos protokolus (71 gairė) nebūtinai turėtų būti pavedama teisėjams, tai veikiau būtų nacionalinių teisminių institucijų užduotis.

- 131.** Garso ar vaizdo įrašo pagalba padaryto vaikų pareiškimų naudojimas turi tam tikrų pranašumų, kadangi vaikai neverčiami dar kartą prisiminti patirtus skausmingus išgyvenimus Visgi, kai vaikai yra ne nukentėjusieji, o įtariamai nusikaltimo vykdytojai, parodymus labiau tiktų duoti tiesiogiai apklausą vykdančio teisėjo akivaizdoje.
- 132.** Kaip jau pažymėta, amžius neturėtų būti kliūtis vaikui pasinaudoti teise deramai dalyvauti teismo procese¹⁰¹. Pagal 73 gairę jų parodymai niekada neturėtų būti laikomi negaliojančiais ar nepatikimais vien dėl amžiaus.
- 133.** Jeigu vaikų bus paprašyta duoti parodymus nagrinėjant šeimos bylą arba jie patys pareikš norą duoti parodymus, reikėtų deramai atsižvelgti į jų pažeidžiamą padėtį toje šeimoje ir į poveikį, kurį toks liudijimas gali turėti dabartiniams ar būsimiems santykiams. Reikėtų imtis visų galimų priemonių užtikrinti, kad vaikas būtų informuotas apie tokio liudijimo pasekmes ir duodamas parodymus galėtų pasinaudoti kuriomis nors iš jau minėtų priemonių.

Teismas yra pripažinęs su seksualiniais nusikaltimais susijusių procesų ypatumus. Byloje *S. N. prieš Švediją* Teismas nustatė: „Nukentėjusysis tokį procesą dažnai suvokia kaip sunkų išmėginimą, ypač jeigu jam prieš savo norą tenka susidurti su kaltinamuoju. Šie ypatumai dar aiškiau pasireiškia bylose, kuriose dalyvauja nepilnametis. Vertinant klausimą, ar kaltinamojo byla tokiame procese buvo nagrinėta teisingai, būtina paaiskinti galimo nukentėjusiojo teisės į privatų gyvenimą. Taigi Teismas sutinka, kad su seksualine prievarta susijusiuose baudžiamuosiuose procesuose gali būti imtasi tam tikrų priemonių nukentėjusiajam apsaugoti, atsižvelgiant į tai, ar tokios priemonės gali būti suderintos su tinkamu ir veiksmingu gynybos teisių įgyvendinimu“¹⁰².

101. *Ibid.*, VI skirsnio 18 punktas.

102. 2002 m. liepos 2 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (Pirmojo skyriaus) sprendimo *S. N. prieš Švediją*, Nr. 34209/96, 47 punktas.

Toje pačioje byloje dėmesys taip pat buvo atkreiptas į galbūt stimuliuojantį tam tikrą atsakymą kai kurių klausimų pobūdį. Siekiant išvengti neigiamo jų poveikio, būtų galima pasitelkti specialiai parengtus ir specialių žinių turinčius teismo psichologijos ekspertus¹⁰³.

Byloje *W. S. prieš Lenkiją* Teismas pasiūlė kelis nukentėjusiojo jaunuolio patikimumo patikrinimo būdus ir pažymėjo, kad tai galėtų būti mažiau psichologiškai skausmingas būdai nei tiesioginė apklausa. Galėtų būti taikomi tokie pažangūs metodai, kaip, pavyzdžiui, vaikas galėtų būti apklausiamas dalyvaujant psichologui ir turint jau parengtus gynybos klausimus raštu arba vaikas galėtų būti apklausiamas specialioje studijoje ir pareiškėjas arba jo advokatas tokią apklausą galėtų stebėti vaizdo ryšiu arba per vienpusio matymo stiklą¹⁰⁴.

E. Vaiko interesus atitinkantis teisingumas teismo procesui pasibaigus

134. Norint užtikrinti, kad teisingumas teismo procesui pasibaigus atitiktų vaiko interesus, gali būti imtasi daugelio priemonių. Pirmiausia vaikui turi būti praneštas ir išaiškintas priimtas sprendimas arba nuosprendis (75 gairė). Teikiant šią informaciją reikėtų papildomai paaiškinti, kokių dar priemonių gali būti imtasi, įskaitant apeliacinio skundo pateikimo galimybę ar skundo teikimą pasinaudojant nepriklausomu skundų teikimo mechanizmu. Tai paaiškinti vaikui turėtų vaiko atstovas, t. y., priklausomai nuo teisinės sistemos, advokatas, globėjas *ad litem* arba teisinis atstovas. Tie atstovai minimi 75, 77 ir 81 gairėse.

135. 76 gairėje rekomenduojama imtis neatidėliotinų priemonių teismo sprendimų ir (arba) nuosprendžių, susijusių su vaikais ir jų interesais, vykdymui palengvinti.

¹⁰³ *Ibid.*, 53 punktas.

¹⁰⁴ 2007 m. birželio 19 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (Ketvirtojo skyriaus) sprendimo *W. S. prieš Lenkiją*, Nr. 21508/02, 61 punktas.

136. Daugelyje bylų, visų pirma civilinių, sprendimas nebūtinai reiškia, kad konfliktas ar problema yra neabejotinai išspręsta. Kaip gerą pavyzdį galima paminėti šeimos bylas, kurios nurodomos 78 ir 79 gairėse. Šioje jautrioje srityje turėtų būti nustatytos aiškios taisyklės dėl jėgos, prievartos ar smurto vengimo įgyvendinant, pavyzdžiui, susitarimus dėl lankymo, kad būtų išvengta tolesnio vaiko traumavimo. Todėl, užuot leidus teismo sprendimus vykdyti policijai, tėvus jų ginčų spręsti verčiau reikėtų siūsti į taikinamojo tarpininkavimo tarnybas ar neutralius lankymo centrus. Vienintelė išimtis būtų taikoma tik tuo atveju, jei kyla pavojus vaiko gerovei. Rūpinantis vaiko interesais, tam tikrą vaidmenį laikotarpiais po šeimos konfliktų sureguliuojimo taip pat turi atlikti kitos tarnybos, kaip antai paramos šeimai tarnybos.

Dėl sprendimų šeimos teisės klausimais, kaip antai dėl lankymo ir globos teisių, vykdymo Teismas keliose bylose laikėsi nuomonės, kad lemiamas aspektas yra tai, ar nacionalinės institucijos ėmėsi visų būtinų priemonių, kurių galima pagrįstai reikalauti konkrečiomis kiekvienos bylos aplinkybėmis, sprendimo vykdymui palengvinti.

Austrijoje specialiose įstaigose *Besuchscafe* vaikams siūloma galimybė saugioje ir palankioje aplinkoje palaikyti ryšį su abiem tėvais, kai šie nutraukia santuoką ar nusprendžia gyventi skyrium. Siekiant išvengti tėvų konfliktų dėl kurio nors iš jų noro pasinaudoti teise pasimatyti su vaiku, tokie pasimatymai gali vykti specialiose patalpose prižiūrint parengtam personalui. Tokio pobūdžio pasimatymus su vaiku prižiūrint atitinkamiems darbuotojams gali nustatyti teismas arba jų gali paprašyti vienas iš tėvų ar jie abu. Svarbiausia – užtikrinti vaiko gerovę ir vengti situacijų, kai per tėvų konfliktą vaikas atsiduria kryžminėje ugnyje.

137. 82 ir 83 gairės susijusios su įstatymus pažeidusiais vaikais. Ypatingas dėmesys skiriamas sėkmingai integracijai į visuomenę, informacijos apie teistumą neatskleidimo už teisingumo sistemos ribų svarbai ir teisėtoms šio svarbaus principo išimtims. Išimtis būtų galima taikyti sunkių nusikaltimų atvejais, be kita ko, visuomenės saugumo sumetimais, ir kai atitinkamas asmuo nori dirbti su vaikais, jei jis yra smurtavęs prieš vaikus. 83 gairė siekiama apsaugoti visų kategorijų vaikus, o ne tik tuos, kurie yra ypač pažeidžiami.

138. Byloje *Bouamar prieš Belgiją* Teismas peržiūrėjo nepilnamečio teisės pažeidėjo, kuris devynis kartus buvo nusiųstas į suaugusiųjų kalėjimą ir iš jo išleistas, klausimą. Nors laikyti nepilnamečius suaugusiųjų kalėjimuose pagal jaunimo apsaugos teisės aktus tuo metu buvo leidžiama, Europos Žmogaus Teisių Teismas padarė tokią išvadą: „Šie devyni sprendimai dėl įkalinimo, bendrai paėmus, yra nesuderinami su 5 straipsnio 1 dalies d punktu. Kiekvieno tolesnio sprendimo dėl įkalinimo teisėtumas pagal 5 straipsnio 1 dalies d punktą vis mažėjo, ypač dėl to, kad Karališkoji prokuratūra niekada neiškėlė pareiškėjui baudžiamosios bylos dėl teisės pažeidimų, kurių padarymu jis buvo įtariamas“¹⁰⁵.

Didžiosios Britanijos fondas *Barnardo's* keliose jauniems teisės pažeidėjams skirtose įstaigose visoje Jungtinėje Karalystėje įsteigė Vaikų gynimo tarnybas, kurios, kol jie yra sulaikyti, rūpinasi nepriklausomu jų atstovavimu, padeda spręsti su grove, priežiūra, gydymu ir paskesnio apgyvendinimo planavimu susijusius klausimus. Pirmą įkalinimo savaitę su jaunuoliais susitinkama asmeniškai, jie gali patys kreiptis į tarnybą arba pasinaudoti nemokama pagalbos linija. Vaikų gynimo tarnyba padeda jaunuoliams perprasti sistemą ir kreiptis į atitinkamus specialistus, kurie padėtų jiems išspręsti savo problemas.

V. Kitų vaiko interesus atitinkančių veiksmų skatinimas

139. Nereikia nė sakyti, jog tam, kad iš tikrųjų būtų pagerinta padėtis vaiko teisių ir vaiko interesus atitinkančio teisingumo srityje, Europos Tarybos valstybės narės yra raginamos pačios rodyti iniciatyvą ir imtis daugelio įvairių priemonių.

140. Puntuose a–d raginama skatinti mokslinius šios srities tyrimus, dalijimąsi praktine patirtimi, bendradarbiavimą ir informuotumo gerinimą, visų pirma rengiant vaikams pritaikytas teisinių dokumentų versijas. Šiuose puntuose taip pat palaikoma tinkamai veikiančių informavimo vaiko teisių klausimais tarnybų idėja.

141. Investavimas į švietimą apie vaiko teises ir informacijos apie šias teises sklaidą yra ne tik viena iš Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje¹⁰⁶ nustatytų prievolių; tai taip pat vaiko teisių pažeidimų prevencijos priemonė. Žinoti savo teises – pagrindinė būtina sąlyga norint jas įgyvendinti ir gebėti atpažinti galimą arba potencialų jų pažeidimą¹⁰⁷.

Vaikams pritaikytas Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ir kitų svarbių dokumentų vaiko teisių klausimais versijas rengia daugelis organizacijų. Kaip pavyzdį galima paminėti vaikams pritaikytą Jungtinių Tautų gairių dėl teisingumo bylose, kai yra nukentėjusių vaikų ir vaikų nusikaltimo liudytojų, versiją, kurią parengė UNICEF ir Jungtinių Tautų Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuras.

142. Puntuose e-g numatytais priemonėmis siekiama sudaryti vaikams galimybę lengviau kreiptis į teismus ir naudotis skundų teikimo mechanizmais, juose aptariama keletas galimų priemonių, kurių galėtų būti imtasi šiuo klausimu (įsteigti specializuotas teisėjų ir advokatų pareigybes, sudaryti geresnes dalyvavimo galimybes pilietinei visuomenei ir nepriklausomoms nacionalinio, regionų ar pasaulio lygmens įstaigoms). Šioje srityje valstybės turėtų numatyti galimybę teikti kolektyvinius skundus. Geras pavyzdys – pataisytos Europos socialinės chartijos (ESS Nr. 163) kolektyvinių skundų teikimo mechanizmo prieinamumas: dabar nukentėjusiesiems nereikia kreiptis atskirai ir nereikia išnaudoti visų vidaus teisių gynimo priemonių. Galimybę teikti skundus ar inicijuoti procedūras konkretaus vaiko vardu turėtų turėti vaikų ombudsmenai, vaikų teises ginančios nevyriausybinės organizacijos, socialinės tarnybos ir pan.

106. 42 straipsnis: „Valstybės narės įsipareigoja tinkamais ir veiksmingais būdais plačiai informuoti apie Konvencijos principus ir nuostatas tiek suaugusiuosius, tiek vaikus.“

107. Taip pat žr. Berro-Lefèvre, *op. cit.*, p. 74–75.

105. 1988 m. vasario 29 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (Kolegijos) sprendimo *Bouamar prieš Belgiją*, Nr. 9106/80, 52–53 punktai.

- 143.** Verta pažymėti, kad yra skatinama naują strategiją įgyvendinti ir tarptautiniu lygmeniu, kaip pavyzdys jau buvo, paminėta kampanija dėl skundų teikimo pagal Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją procedūros.
- 144.** Puntuose h–i dėmesys atkreipiamas į tinkamo švietimo, mokymo ir informuotumo gerinimo priemonių būtinybę, o punktuose j–k palaikoma tinkamų specializuotų struktūrų ir paslaugų idėja.

VI. Stebėseną ir vertinimą

- 145.** Valstybės narės raginamos imtis įvairių priemonių šioms gairėms įgyvendinti. Jos turėtų užtikrinti platų jų paskleidimą tarp visų institucijų, kurios yra atsakingos už vaikų teisių gynimą ar kitaip dalyvauja šioje veikloje. Be kita ko, gairės galėtų būti platinamos ir vaikams pritaikytomis versijomis.
- 146.** Vadovaujantis šiomis gairėmis, valstybės narės taip pat turėtų užtikrinti vidaus teisės aktų, politikos ir praktikos peržiūrą ir periodinę šioje srityje taikomų darbo metodų peržiūrą. Jos taip pat raginamos nustatyti konkrečias šių gairių formos ir turinio atitikties užtikrinimo priemones.
- 147.** Ypač svarbu yra sukurti ar palaikyti sistemą, kuri skatintų šių gairių įgyvendinimą ir jį prižiūrėtų; į šią sistemą galėtų įeiti vienas ar keli nepriklausomi mechanizmai (kaip antai ombudsmenas ar vaikų ombudsmenas).
- 148.** Galiausiai yra aišku, kad aktyvus vaidmuo stebėsenos procese turėtų būti suteiktas vaiko teises skatinančioms ir saugančioms pilietinės visuomenės organizacijoms, institucijoms ir įstaigoms.

Sales agents for publications of the Council of Europe Agents de vente des publications du Conseil de l'Europe

BELGIUM/BELGIQUE

La Librairie Européenne -
The European Bookshop
Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES
Tel.: +32 (0)2 231 04 35
Fax: +32 (0)2 735 08 60
E-mail: info@libeurop.eu
http://www.libeurop.be

Jean De Lannoy/DL Services
Avenue du Roi 202 Koningslaan
BE-1190 BRUXELLES
Tel.: +32 (0)2 538 43 08
Fax: +32 (0)2 538 08 41
E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com
http://www.jean-de-lannoy.be

BOSNIA AND HERZEGOVINA/ BOSNIE-HERZÉGOVINE

Robert's Plus d.o.o.
Marka Marulića 2/V
BA-71000, SARAJEVO
Tel.: + 387 33 640 818
Fax: + 387 33 640 818
E-mail: robertsplus@bih.net.ba

CANADA

Renouf Publishing Co. Ltd.
1-5369 Canotek Road
CA-OTTAWA, Ontario K1J 9J3
Tel.: +1 613 745 2665
Fax: +1 613 745 7660
Toll-Free Tel.: (866) 767-6766
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
http://www.renoufbooks.com

CROATIA/CROATIE

Robert's Plus d.o.o.
Marasovičeva 67
HR-21000, SPLIT
Tel.: + 385 21 315 800, 801, 802, 803
Fax: + 385 21 315 804
E-mail: robertsplus@robertsplus.hr

CZECH REPUBLIC/ RÉPUBLIQUE TCHÈQUE

Suweco CZ, s.r.o.
Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tel.: +420 2 424 59 204
Fax: +420 2 848 21 646
E-mail: import@suweco.cz
http://www.suweco.cz

DENMARK/DANEMARK

GAD
Vimmelskaftet 32
DK-1161 KØBENHAVN K
Tel.: +45 77 66 60 00
Fax: +45 77 66 60 01
E-mail: gad@gad.dk
http://www.gad.dk

FINLAND/FINLANDE

Akateeminen Kirjakauppa
PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Tel.: +358 (0)9 121 4430
Fax: +358 (0)9 121 4242
E-mail: akatilaus@akateeminen.com
http://www.akateeminen.com

FRANCE

La Documentation française
(diffusion/distribution France entière)
124, rue Henri Barbusse
FR-93308 AUBERVILLIERS CEDEX
Tél.: +33 (0)1 40 15 70 00
Fax: +33 (0)1 40 15 68 00
E-mail: commande@ladocumentationfrancaise.fr
http://www.ladocumentationfrancaise.fr

Librairie Kléber
1 rue des Francs Bourgeois
FR-67000 STRASBOURG
Tel.: +33 (0)3 88 15 78 88
Fax: +33 (0)3 88 15 78 80
E-mail: librairie-kleber@coe.int
http://www.librairie-kleber.com

GERMANY/ALLEMAGNE AUSTRIA/AUTRICHE

UNO Verlag GmbH
August-Bebel-Allee 6
DE-53175 BONN
Tel.: +49 (0)228 94 90 20
Fax: +49 (0)228 94 90 222
E-mail: bestellung@uno-verlag.de
http://www.uno-verlag.de

GREECE/GRÈCE

Librairie Kauffmann s.a.
Stadiou 28
GR-105 64 ATHINAI
Tel.: +30 210 32 55 321
Fax: +30 210 32 30 320
E-mail: ord@otenet.gr
http://www.kauffmann.gr

HUNGARY/HONGRIE

Euro Info Service
Pannónia u. 58.
PF. 1039
HU-1136 BUDAPEST
Tel.: +36 1 329 2170
Fax: +36 1 349 2053
E-mail: euroinfo@euroinfo.hu
http://www.euroinfo.hu

ITALY/ITALIE

Licosa SpA
Via Duca di Calabria, 1/1
IT-50125 FIRENZE
Tel.: +39 0556 483215
Fax: +39 0556 41257
E-mail: licosa@licosa.com
http://www.licosa.com

NORWAY/NORVÈGE

Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Tel.: +47 2 218 8100
Fax: +47 2 218 8103
E-mail: support@akademika.no
http://www.akademika.no

POLAND/POLOGNE

Ars Polona JSC
25 Obrocnow Street
PL-03-933 WARSZAWA
Tel.: +48 (0)22 509 86 00
Fax: +48 (0)22 509 86 10

E-mail: arspolona@arspolona.com.pl
http://www.arspolona.com.pl

PORTUGAL

Livraria Portugal
(Dias & Andrade, Lda.)
Rua do Carmo, 70
PT-1200-094 LISBOA
Tel.: +351 21 347 42 82 / 85
Fax: +351 21 347 02 64
E-mail: info@livrariaportugal.pt
http://www.livrariaportugal.pt

RUSSIAN FEDERATION/ FÉDÉRATION DE RUSSIE

Ves Mir
17b, Butlerova ul.
RU-101000 MOSCOW
Tel.: +7 495 739 0971
Fax: +7 495 739 0971
E-mail: orders@vesmirbooks.ru
http://www.vesmirbooks.ru

SPAIN/ESPAGNE

Díaz de Santos Barcelona
C/ Balmes, 417-419
ES-08022 BARCELONA
Tel.: +34 93 212 86 47
Fax: +34 93 211 49 91
E-mail: david@diazdesantos.es
http://www.diazdesantos.es

Díaz de Santos Madrid
C/Albasanz, 2
ES-28037 MADRID
Tel.: +34 91 743 48 90
Fax: +34 91 743 40 23
E-mail: jpinilla@diazdesantos.es
http://www.diazdesantos.es

SWITZERLAND/SUISSE

Planetis Sàrl
16 chemin des Pins
CH-1273 ARZIER
Tel.: +41 22 366 51 77
Fax: +41 22 366 51 78
E-mail: info@planetis.ch

UNITED KINGDOM/ROYAUME-UNI

The Stationery Office Ltd
PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tel.: +44 (0)870 600 5522
Fax: +44 (0)870 600 5533
E-mail: book.enquiries@tso.co.uk
http://www.tsoshop.co.uk

UNITED STATES and CANADA/ ÉTATS-UNIS et CANADA

Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY
Tel.: +1 914 271 5194
Fax: +1 914 472 4316
E-mail: coe@manhattanpublishing.com
http://www.manhattanpublishing.com

Council of Europe Publishing/Éditions du Conseil de l'Europe
FR-67075 STRASBOURG Cedex

Tel.: +33 (0)3 88 41 25 81 – Fax: +33 (0)3 88 41 39 10 – E-mail: publishing@coe.int – Website: http://book.coe.int

Vaiko interesus atitinkančio teisingumo gaires ir jų aiškinamąjį memorandumą Europos Taryba priėmė 2010 m. Remiantis galiojančiais tarptautiniais ir Europos standartais, visų pirma Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija ir Europos žmogaus teisių konvencija, šiomis gairėmis siekiama užtikrinti vaikams veiksmingą teisę kreiptis į teismą ir teisę į tinkamą elgtis su jais teisingumo sistemoje. Šios gairės taikomos visoms aplinkybėms, kuriomis vaikai bet kokių pagrindų ir bet kokių vaidmeniu gali susidurti su baudžiamojo, civilinio ar administracinio teisingumo sistema. Šiose gairėse primenami ir remiami vaiko interesų, rūpinimosi ir pagarbos, dalyvavimo, vienodo požiūrio ir teisinės valstybės principai. Gairėse nagrinėjami tokie klausimai kaip informavimas, atstovavimas ir dalyvavimo teisės, privatumo apsauga, saugumas, tarpdalykinis požiūris ir mokymas, apsaugos priemonės visų procesų etapų metu ir laisvės atėmimas.

Keturiasdešimt septynios Europos Tarybos valstybės narės raginamos pritaikyti savo teises sistemas prie specialių vaikų poreikių ir taip sumažinti atotrūkį tarp tarptautiniu mastu suderintų principų ir tikrovės. Tuo tikslu aiškinamajame memorandume pateikiama gerosios patirties pavyzdžių ir siūloma, kaip būtų galima šalinti teises ir praktines spragas teisingumo sistemoje, pritaikytoje vaikams.

Šios gairės yra neatsiejama Europos Tarybos vaiko teisių strategijos ir jos programos „Kurkime Europą vaikams ir su vaikais“ dalis. Siekiant visų vaikų labai užtikrinti veiksmingą šių gairių įgyvendinimą, valstybėse narėse planuojama imtis įvairios skatinimo, bendradarbiavimo ir stebėsenos veiklos.

Europos Tarybą sudaro 47 valstybės narės, kurios apima beveik visą Europos žemyną. Ji siekia kurti bendrus demokratinius ir teisinius principus, grindžiamus Europos Žmogaus Teisių Konvencija ir kitais pamatiniais asmenų apsaugos dokumentais. Nuo pat įsisteigimo 1949 m., netrukus po Antrojo pasaulinio karo, Europos Taryba simbolizuoja susitaikymą.

Publications Office

Publishing
Editions

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

ISBN 978-92-79-27718-4

9 789279 277184

doi:10.2838/2628
DS-31-12-365-LT-C

ISBN 978-92-871-7586-1

9 789287 175861

€15/US\$30